

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ, ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Ο εγγραμματισμός ως διαδικασία/τρόπος άρσης του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών: το παράδειγμα του προγράμματος εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, ιστορίας και πολιτισμού *ΟΔΥΣΣΕΑΣ*

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΟΥΖΟΥ ΑΜΑΛΙΑ

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Νικολακάκη Μαρία. Επιβλέπουσα

Καρακατσάνη Δέσποινα. Αναπληρώτρια καθηγήτρια

Παπαδιαμαντάκη Γιούλη .Λέκτορας

Κόρινθος, Ιούνιος 2015

Copyright © MOYZOY AMALIA, 2015.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Περιεχόμενα

Ευρετήριο Πινάκων	5
Περίληψη	6
Summary	7
Εισαγωγή	8
Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας	
1.Μετανάστευση και Κοινωνικός Αποκλεισμός	
1.1 Προσδιορίζοντας την έννοια <i>μετανάστευση</i> . Νεώτερες Εξελίξεις -πολιτική της ΕΕ και μετανάστευση	12
1.2 Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής των μεταναστών. Νεώτερες εξελίξεις στη μετανάστευση στην Ελλάδα.	32
1.2.1 Το προφίλ του μετανάστη στην Ελλάδα	39
1.3 Κοινωνικός Αποκλεισμός: Αποσαφήνιση της έννοιας	44
1.3.1 Τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού	47
1.3.2 Αναπαράγοντας τις κοινωνικές ανισότητες στην εκπαίδευση	48
1.3.3 Επιπτώσεις του κοινωνικού αποκλεισμού	51
1.4 Ο κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα του 21ου αιώνα	54
2.Εκπαίδευση Ενηλίκων και Μετανάστες	
2.1 Αποσαφήνιση των βασικών όρων	56
2.1.1 Εκπαίδευση και Κατάρτιση	
2.1.2 Διά Βίου Μάθηση	57
2.1.3 Εκπαίδευση Ενηλίκων	57
2.2 Τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευομένων	59
2.3 Ο εκπαιδευτής ενηλίκων σε μια ευάλωτη κοινωνικά ομάδα	
2.3.1 Αποσαφηνίζοντας το ρόλο του εκπαιδευτή ενηλίκων	62
2.3.2 Τα προβλήματα κατά τη διδασκαλία των ευπαθών κοινωνικά ομάδων	63
3. Πρόγραμμα εκμάθησης γλώσσας κι ιστορίας ΟΔΥΣΣΕΑΣ	
3.1 Η εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα	68
3.2 Προγράμματα γλωσσικής εκπαίδευσης	71
3.2.1 Προγράμματα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας:	

Δυνατότητες και προοπτικές	74
3.2.2 Προγράμματα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας:	
Προβλήματα και αδυναμίες	77
3.3 Η γλωσσική εκπαίδευση των ενηλίκων μεταναστών στην Ελλάδα. Συνοπτική παρουσίαση προγραμμάτων διδασκαλίας ελληνικής γλώσσας	79
3.4 Το πρόγραμμα εκμάθησης γλώσσας κι ιστορίας ΟΔΥΣΣΕΑΣ	85
Ερευνητικό μέρος	
4.Μεθοδολογία της έρευνας	
4.1 Ενδιαφέρον και αναγκαιότητα της έρευνας	91
4.2 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα	92
4.3 Επιλογή μεθοδολογικής προσέγγισης	93
4.4 Το δείγμα	94
4.5 Το εργαλείο συλλογής δεδομένων	95
4.6 Μέθοδος συλλογής δεδομένων	
4.6.1 Συνθήκες διεξαγωγής της έρευνας	97
4.6.2 Επεξεργασία των δεδομένων	98
4.6.3 Περιορισμοί της έρευνας	99
4.6.4 Εγκυρότητα της έρευνας	99
4.6.5 Αξιοπιστία της έρευνας	100
5. Αποτελέσματα της έρευνας	
5.1 Παρουσίαση και ανάλυση των αποτελεσμάτων	101
6. Συμπεράσματα- Προτάσεις	114
Πηγές-Βιβλιογραφία	120
Παράρτημα - Νομοθετικό πλαίσιο	133
Ερωτηματολόγιο	

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1: Τα σχολεία του Οδυσσέα	89
Πίνακας 2 Ποσοστιαία κατανομή των εκπαιδευομένων	101
Πίνακας 3 Κατανομή του δείγματος σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	101
Πίνακας 4 Ποσοστιαία κατανομή σύμφωνα με την ηλικία	102
Πίνακας 5 Ποσοστιαία κατανομή με κριτήριο την εργασία	102
Πίνακας 6 Κατανομή ανάλογα με τον τύπο της εργασίας	103
Πίνακας 7 Κατανομή των εκπαιδευομένων με κριτήριο την οικογενειακή κατάσταση	103
Πίνακας 8 Κατανομή των εκπαιδευομένων με κριτήριο τα παιδιά	103
Πίνακας 9 Κατανομή εκπαιδευομένων ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης	104
Πίνακας 10 Κοινωνικός Αποκλεισμός- Εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας	105
Πίνακας 11 Ενίσχυση κινητικότητας	105
Πίνακας 12 Απασχολησιμότητα- Προσαρμοστικότητα	106
Πίνακας 13 Παροχή ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών	106
Πίνακας 14 Δημιουργία ευνοϊκού κλίματος	107
Πίνακας 15 Ενίσχυση της ισότητας των δύο φύλων	107
Πίνακας 16 Προώθηση της διαπολιτισμικής μάθησης - Ενίσχυση των διαπολιτισμικών ικανοτήτων	108
Πίνακας 17 Προώθηση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού	108
Πίνακας 18 Πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες	109
Πίνακας 19 Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της ατομικής ευημερίας	109
Πίνακας 20 Ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων	110
Πίνακας 21 Εξοικείωση με τις κοινωνικές συνήθειες	110
Πίνακας 22 Ανάπτυξη γλωσσικών δεξιοτήτων	111
Πίνακας 23 Απόκτηση πιστοποιητικού ελληνομάθειας	111
Πίνακας 24 Αξιολόγηση του ειδικού στόχου	112
Πίνακας 25 Αξιολόγηση προσδοκιών από τους μετανάστες	112
Πίνακας 26 Περαιτέρω θέματα	113

Περίληψη

Η γλωσσική εκπαίδευση των μεταναστών εγείρει την ελληνική κοινωνία να επανεξετάσει την αποτελεσματικότητα της εκπαιδευτικής και της κοινωνικής της πολιτικής. Διαμορφώνοντας ένα πλαίσιο, όπου οι μετανάστες διδάσκονται τη γλώσσα και τον πολιτισμό της χώρας, η επίσημη πολιτεία θεωρεί ότι μπορεί να αντιμετωπίσει τις ανισότητες και να καταπολεμήσει τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ωστόσο οι ισχυρές προκαταλήψεις και η αναπαραγωγή των στερεοτύπων δεν επιτρέπουν στα προγράμματα γλωσσικής εκπαίδευσης να ολοκληρώσουν το έργο τους.

Στην παρούσα μελέτη διερευνάται η δυνατότητα του Οδυσσέα, ο οποίος παρέχει την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας σε μετανάστες, να συμβάλλει στην ομαλή ένταξη των ατόμων στην ελληνική κοινωνία. Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας τόσο η διαδικασία εγγραμματισμού όσο και η δομή και η λειτουργία του προγράμματος ενισχύει την προσαρμοστικότητα των μεταναστών στις κοινωνικές συνθήκες, καλλιεργεί τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες και προωθεί τα άτομα σε θέματα απασχόλησης. Ωστόσο θα ήταν χρήσιμο να διενεργηθούν παρόμοιες έρευνες και για τα υπόλοιπα σχολεία του Οδυσσέα με σκοπό τη συγκριτική ανάλυση των πορισμάτων και την εξαγωγή γενικευμένων διαπιστώσεων για το συγκεκριμένο πρόγραμμα.

Λέξεις κλειδιά: αποκλεισμός, πρόγραμμα Οδυσσέας, καταπολέμηση ανισοτήτων, ένταξη, κοινωνικές συνθήκες

Summary

The language education of immigrants raises the Greek society to review the effectiveness of educational and social policy. Shaping a framework where immigrants learn the language and culture of the country, the official state believes it can address the disparities and combat social exclusion. Unfortunately strong prejudices and reproduction of stereotypes do not allow language education programs to complete their work.

This study investigates the possibility of Odysseus (Latin name: Ulysses), which provides learning Greek language to immigrants, to contribute to the smooth integration of people in Greek society. According to the findings of the investigation as the literacy process and the structure and operation of the program assists the adaptability of immigrants in social habits, cultivate their communication skills and promotes individuals in employment. However it would be useful to carry out similar surveys for the other schools of Odysseus for the purpose of comparative analysis of the findings and export generalized findings for this program.

Keywords: foreclosure, Odysseus, fighting inequality, inclusion, social habits

Εισαγωγή

Η χώρα μας, ως κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Φαινόμενα, όπως η μετακίνηση εργατικού δυναμικού, η παγκοσμιοποίηση, η έκρηξη των επιστημονικών και τεχνολογικών γνώσεων σημάδεψαν την Ελλάδα και έφεραν στο προσκήνιο σοβαρά κοινωνικά και πολιτισμικά ζητήματα. Η κατάργηση των συνόρων, η κινητικότητα των πληθυσμών αλλά και η έκρυθμη πολιτική κατάσταση σε πολλές γωνιές του πλανήτη μετέβαλε σε σημαντικό βαθμό τη δημογραφική σύνθεση της χώρας. Έτσι λοιπόν, τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα έχει υποδεχθεί σημαντικό αριθμό αλλοδαπών και είναι πλέον αναγκασμένη να διαμορφώσει μια πολιτική με κοινωνικές προεκτάσεις. *«Αυτή η πλημμυρίδα ανθρώπων, που νόμιμα ή παράνομα κατέφθασαν στη χώρα μας αναζητώντας καλύτερη ζωή, αναμένεται να επηρεάσει μακροπρόθεσμα τη φυσιογνωμία της. Ήδη η εθνικά ομοιογενής Ελλάδα αρχίζει να μεταμορφώνεται σε πολυεθνική και πολυπολιτισμική κοινωνία».* (Επιστήμη και Κοινωνία, (Άνοιξη 2013) Τεύχος 30 πρόσβαση στις 15-10-2014 στο http://www2.media.uoa.gr/sas/issues/30_issue/intro.html)

Αν και είναι πρακτικά δύσκολο να υπολογίσει κανείς τους πληθυσμούς που μετακινήθηκαν, πιστεύεται ότι ένας μεγάλος αριθμός ατόμων επέλεξε τη μετεγκατάσταση με την προσδοκία να βελτιώσει το βιοτικό επίπεδο, την κοινωνική του ζωή και την επαγγελματική του ταυτότητα. Ωστόσο μαζί με τους ενήλικους μετανάστες συναντά κανείς και τα ανήλικα παιδιά τους που παρεισφρέουν στην ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και διεκδικούν ένα καλύτερο αύριο. Οι μαθητές με αλλοδαπούς γονείς αυξήθηκαν κατά 93.040 ή κατά 438%! Το σύνολό τους αντιπροσώπευε το 1,4% του μαθητικού δυναμικού της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ το 2007/08 το ποσοστό αυτό εξαπλασιάστηκε και έφτασε το 8,7%. Η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε στα δημοτικά και ακολουθούν τα γυμνάσια, τα ενιαία λύκεια και τα ΤΕΕ. Η μεγάλη αύξηση στα δημοτικά σχολεία οφείλεται κυρίως στις γεννήσεις στη χώρα μας από αλλοδαπές μητέρες. Αντίθετα ο αριθμός μαθητών με Έλληνες γονείς μειώθηκε κατά 214.640 ή κατά 15,4%. Η μεγαλύτερη μείωση σημειώθηκε στα γυμνάσια και ακολουθούν τα σχολεία της δευτεροβάθμιας τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και τα λύκεια και τα δημοτικά. (Πηγή Ελευθεροτυπία)

Για όλους τους παραπάνω λόγους η χώρα μας οφείλει πλέον να φροντίσει ιδιαίτερα την εκπαιδευτική της πολιτική διότι, κυρίως στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, υπάρχουν πολλοί μαθητές και μαθήτριες με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και διαφορετικές θρησκείες. Αυτές οι ομάδες δεν είναι μειονότητες κι αποτελούν ένα πολύ καλό λόγο για να αναγκαστεί επιτέλους η Ελλάδα να μεριμνήσει σοβαρά για την καθημερινή διδακτική πράξη μέσα από συστηματικές ενέργειες για όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές. Η έξαρση ρατσιστικών και βίαιων περιστατικών απασχολεί έντονα την εκπαιδευτική κοινότητα και την ευρύτερη κοινωνία καθώς δεν ήταν λίγες οι φορές που σοβαρά επεισόδια εκτυλίχτηκαν ακόμη και μέσα στις σχολικές αυλές.

Όλα τα παραπάνω επιβεβαιώνουν ότι οι μετανάστες ανεξάρτητα από την ηλικία τους είναι δυνατόν να κινδυνεύουν με κοινωνικό αποκλεισμό διότι αποστερούνται σημαντικά αγαθά και δεν έχουν πρόσβαση σε όλες τις υπηρεσίες. Για την επίλυση αυτή της κατάστασης τα προγράμματα γλωσσικής εκπαίδευσης επιχειρούν να δημιουργήσουν συνθήκες για την ομαλή ένταξη των μεταναστών και των οικογενειών τους στην ελληνική πραγματικότητα.

Βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει μέσα από τις απόψεις των εκπαιδευομένων τη δυνατότητα των μεταναστών να ενταχθούν ομαλά στην ελληνική κοινωνία. Για τη διενέργεια της συγκεκριμένης διαδικασίας η ερευνήτρια έλαβε υπόψη ότι:

- Η αποτελεσματικότητα μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης σχετίζεται άμεσα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων (Rogers, 2002).
- Τα προγράμματα εκμάθησης της γλώσσας σχεδιάζονται ως συστηματικές δράσεις για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού (Βεργίδης, 2008α).
- Οι πολιτικές για την αντιμετώπιση των συνεπειών του κοινωνικού αποκλεισμού εφαρμόζονται αποσπασματικά και δεν επεκτείνονται σε όλα τα επίπεδα μιας κοινωνίας. Κατά συνέπεια η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας δεν επιφέρει απαραίτητα άμεση βελτίωση ή δραστικές αλλαγές στην ποιότητα ζωής των μεταναστών (Φραγκουδάκη, 2001· Παπαδοπούλου, 2006).
- Τα προγράμματα εκμάθησης της γλώσσας στηρίζονται κατά βάση στις αρχές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Καραλής, 1999· Κόκκος, 1999· Βεργίδης, 2008β).

- Υπάρχουν σημαντικές δυσκολίες ως προς την αποσαφήνιση και τη διαχείριση του όρου *κοινωνικός αποκλεισμός* (Τσιάκαλος, 1999· Χρυσάκης, 2005).

Η διάρθρωση της εργασίας ολοκληρώνεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο επιχειρείται η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας ενώ στο δεύτερο περιγράφεται η μεθοδολογία της ερευνητικής διαδικασίας. Ειδικότερα το θεωρητικό μέρος επιμερίζεται σε τρία κεφάλαιο: Αρχικά προσδιορίζεται η έννοια της μετανάστευσης, αναφέρονται οι βασικότερες συνθήκες που αναγκάζουν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και παρουσιάζονται οι διάφορες κατηγορίες μετανάστευσης. Επίσης εξετάζονται ορισμένα νέα στοιχεία ως προς την πολιτική της ΕΕ για τη μετανάστευση και επιχειρείται μία κριτική αποτίμηση των ενεργειών προς αυτήν την κατεύθυνση. Στη συνέχεια γίνεται λόγος για την Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών και παρουσιάζεται συνοπτικά το προφίλ τους. Τα συγκεκριμένα στοιχεία βοηθούν τον αναγνώστη να κατανοήσει την κατάσταση που βιώνουν οι συγκεκριμένες εκπαιδευτικές ομάδες καθώς και τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Επίσης, αναφέρονται στοιχεία από παλιότερες επίσημες έρευνες, όπου δίνονται περισσότερα στοιχεία για τα χαρακτηριστικά των μεταναστών στην ελληνική κοινωνική πραγματικότητα.

Στο επόμενο μέρος επιχειρείται η αποσαφήνιση της έννοιας *κοινωνικός αποκλεισμός*, επισημαίνεται η δυσκολία προσδιορισμού του συγκεκριμένου όρου: παρουσιάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά καθώς κι οι επιπτώσεις του τόσο σε κοινωνικό όσο και σε ατομικό επίπεδο. Ακόμη δίνονται ορισμένα στοιχεία για την εκδήλωση του συγκεκριμένου φαινομένου στην Ελλάδα κι επισημαίνεται η αμφίροπη σχέση της εκπαίδευσης στο ζήτημα της καταπολέμησης των κοινωνικών ανισοτήτων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται οι μετανάστες ως εκπαιδευτική ομάδα. Σε πρώτο επίπεδο αποσαφηνίζονται όροι που έχουν να κάνουν με την εκπαίδευση και την απασχόληση, λαμβάνοντας υπόψη ότι η εύρεση εργασίας αποτελεί το ισχυρότερο κίνητρο για την ενσωμάτωση ενός ατόμου που μεταναστεύει. Γίνεται λοιπόν, μια συνοπτική αναφορά στους όρους: Εκπαίδευση και Κατάρτιση, Δια Βίου Μάθηση και Εκπαίδευση Ενηλίκων. Στη συνέχεια παρουσιάζεται το προφίλ του ενήλικου εκπαιδευόμενου κι επισημαίνονται τα κυριότερα χαρακτηριστικά του. Προσδιορίζεται ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων μέσα στα πλαίσια μιας ευάλωτης κοινωνικά ομάδας και περιγράφονται οι βασικότερες δυσκολίες που διαπιστώνονται κατά τη διδασκαλία των πληθυσμών που απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την ελληνική εκπαιδευτική πολιτική και το ρόλο της στην παροχή ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών. Παράλληλα αξιολογούνται οι συνθήκες κάτω από τις οποίες σχεδιάζονται και υλοποιούνται προγράμματα που υποστηρίζουν τη γλωσσική εκπαίδευση των μεταναστών, προσδιορίζεται ο ιδιαίτερος τους ρόλος τους κι επισημαίνονται τα προβλήματα κι οι αδυναμίες κατά την εφαρμογή τους. Ακόμη παρουσιάζεται συνοπτικά η ιστορία της γλωσσικής εκπαίδευσης των μεταναστών στην Ελλάδα. Η ενότητα ολοκληρώνεται με το πρόγραμμα Οδυσσέας: γίνεται αναφορά στους στόχους, τη λειτουργία και τη γενικότερη διάρθρωσή του.

Στο επόμενο μέρος της εργασίας περιγράφεται το μεθοδολογικό πλαίσιο. Η ερευνήτρια υπογραμμίζει τους βασικότερους λόγους που ανάγουν ως αναγκαία τη συγκεκριμένη έρευνα. Έπειτα σημειώνονται ο σκοπός, οι στόχοι και τα ερευνητικά ερωτήματα που οδήγησαν στη διενέργεια της συγκεκριμένης έρευνας. Ακολουθεί η επιλογή της μεθοδολογικής προσέγγισης, η μέθοδος οριστικοποίησης του δείγματος. Επιπρόσθετα περιγράφεται το ερευνητικό εργαλείο: γίνεται λόγος για το σχεδιασμό και τη σύνδεσή του με τα ερωτήματα της έρευνας και παρουσιάζονται οι οδηγίες για τη συμπλήρωσή του. Στη συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικά οι απαντήσεις του δείγματος και περιγράφονται με πίνακες.

Ακολουθούν τα συμπεράσματα, οι προβληματισμοί και οι προτάσεις που προέκυψαν από την παρούσα ερευνητική πρόταση. Επίσης, γίνεται μια προσπάθεια συσχέτισης των πορισμάτων με ζητήματα και όψεις που αναφέρονται στο θεωρητικό πλαίσιο.

Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας

1. Μετανάστευση και Κοινωνικός Αποκλεισμός

1.1 Προσδιορίζοντας την έννοια μετανάστευση. Νεώτερες εξελίξεις στην πολιτική της ΕΕ για τη μετανάστευση.

Το φαινόμενο της μετανάστευσης θεωρείται στενά συνδεδεμένο με την παρουσία των ανθρώπων στη γη. Φτάνει να αναλογιστεί κανείς πόσες φορές στην ιστορία της ανθρωπότητας το ανθρώπινο είδος αναγκάστηκε, μεμονωμένα ή κατά ομάδες, να εγκαταλείψει τον τόπο διαμονής του και να εγκατασταθεί σε έναν άλλο. Οι αιτίες που οδηγούν τους ανθρώπους σε αυτή την απόφαση ποικίλλουν: φυσικές καταστροφές, εξάπλωση επιδημίας, έλλειψη βιοτικών πόρων, πόλεμος, φτώχεια, βίαιες συμπεριφορές, κοινωνικά προβλήματα κ.α. Ωστόσο αξίζει να παρατηρήσει κανείς ότι:

- Οι άνθρωποι μεταναστεύουν εξαιτίας συνθηκών και παραμέτρων που δεν μπορούν να ελέγξουν ή να καταστείλουν οι ίδιοι.
- Οι μεταναστευτικές ομάδες φέρουν μαζί τους στις χώρες υποδοχής επιρροές από το κοινωνικό και πολιτισμικό τους πλαίσιο.

Σύμφωνα με το Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα να μετακινείται ελεύθερα από μια χώρα σε μια άλλη. Η ελεύθερη μετακίνηση των ανθρώπων σημαίνει ότι καθένας μπορεί να εγκαταλείπει μια χώρα και να επιστρέφει σε αυτήν, καθορίζοντας το χρονικό διάστημα της απουσίας και της παραμονής του. Από την άλλη πλευρά κανένα κράτος δεν μπορεί να κρατήσει ένα άτομο ακούσια στο έδαφός του. Ωστόσο υπάρχουν κι εξαιρέσεις, όπου ο νόμος προβλέπει ειδικούς περιορισμούς, επικαλούμενος την προστασία της εθνικής ασφάλειας (Adrada, 1994).

Για να προσδιορίσει κανείς εννοιολογικά το φαινόμενο της μετανάστευσης χρειάζεται να περιγράψει τα βασικά χαρακτηριστικά του. Ειδικότερα λοιπόν, ως μετανάστευση θεωρείται:

- Η αλλαγή του τόπου εργασίας και διαμονής.
- Η μετακίνηση αφορά τόσο το άτομο όσο και μια ομάδα
- Μπορεί να πραγματοποιηθεί από μια οποιαδήποτε περιοχή σε μια άλλη, δηλαδή από επαρχιακή σε αστική και το αντίστροφο. Ωστόσο η μετάβαση από έναν τόπο σε έναν άλλο γίνεται συνήθως με κριτήριο τη δυνατότητα διεκδίκησης ενός ανώτερου βιοτικού επιπέδου.

Επίσης, ανάλογα με το κριτήριο η μετανάστευση επιμερίζεται σε κατηγορίες (Κοΐλιαρη,1997):

- Με κριτήριο τον τόπο: μπορεί να είναι εξωτερική, εσωτερική, εσωηπειρωτική, διηπειρωτική, υπερπόντια.
- Με κριτήριο το χρόνο: μετανάστευση σε σύντομα χρονικά διαστήματα π.χ. εποχιακοί εργάτες και μετανάστευση προσωρινή, με το ενδεχόμενο να γίνει μακροχρόνια και να εξελιχθεί σε μόνιμη. Σε αυτή την περίπτωση οι μετανάστες εγκαταλείπουν την πατρίδα τους για μια καλύτερη ζωή. Ωστόσο ελπίζουν ότι θα επιστρέψουν κάποια στιγμή, με το πέρασμα του χρόνου αυτή η σκέψη ξεμακραίνει και δεν πραγματοποιείται ποτέ
- Με κριτήριο την πληθυσμικότητα: υπάρχει η ατομική- μεμονωμένη μετακίνηση είτε οικογενειακή. Σε ορισμένες περιπτώσεις η μετακίνηση εξελίσσεται σε ομαδική.
- Με κριτήριο την αιτία: αναφέρεται η αυτόβουλη και η υποχρεωτική. Ωστόσο αυτή η τελευταία διάκριση είναι κάπως συγκεχυμένη. Για παράδειγμα, η μετακίνηση θεωρείται αυτόβουλη για λόγους εργασίας ενώ υποχρεωτική θεωρείται, όταν γίνεται για λόγους πολιτικούς, κοινωνικούς. Σε αυτό το σημείο όμως, πρέπει να αναρωτηθεί κανείς πως θα χαρακτήριζε τη μετακίνηση των ανθρώπων που αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους, επειδή δεν διακρίνουν κάποια προοπτική για τους ίδιους και τις οικογένειές τους.

Η επιλογή για μετανάστευση είναι αποτέλεσμα ορισμένων παραγόντων που αφορούν είτε στη χώρα προέλευσης είτε στη χώρα υποδοχής. Ειδικότερα λοιπόν, οι άνθρωποι πριν αποφασίσουν να μεταναστεύσουν, ελέγχουν :

- τις συνθήκες στον τόπο προέλευσης: ανεργία, χαμηλοί μισθοί
- τις συνθήκες στη χώρα υποδοχής: εργασία, υψηλοί μισθοί, δυνατότητες καλύτερευσης της ζωής
- την ύπαρξη παρεμβαλλόμενων εμποδίων: για παράδειγμα ποια είναι απόσταση μεταξύ τόπου προέλευσης και υποδοχής ή αν μπορούν με κάποιο τρόπο να συγκεντρώσουν πληροφορίες για την χώρα υποδοχής
- προσωπικοί παράγοντες: για παράδειγμα η ηλικία, η μόρφωση, το επάγγελμα και το φύλο είναι στοιχεία που μπορεί να επιταχύνουν ή να αναστείλουν την απόφαση για μετανάστευση.

- Μελετώντας τους παραπάνω παράγοντες, ο άνθρωπος αξιολογεί ποιοι από αυτούς φέρουν μεγαλύτερη βαρύτητα για τον ίδιο κι αποφασίζει ή όχι τη μετακίνηση. Αν λοιπόν, η απόφαση για τη μετανάστευση είναι αποτέλεσμα μιας τέτοιας διαδικασίας, τότε θα μπορούσε να θεωρηθεί πράγματι προσωπική επιλογή.

Η μετανάστευση στην **Ευρώπη**, με τη μία ή την άλλη μορφή, αποτελεί μια πραγματικότητα και θα συνεχιστεί και στο μέλλον. Οι άνθρωποι μετακινούνται στην ΕΕ για διάφορους λόγους. Ορισμένοι για να σπουδάσουν ή να ασχοληθούν με την έρευνα, άλλοι για να εργαστούν και άλλοι για να ζήσουν με την οικογένειά τους που ήδη βρίσκεται στην ΕΕ. Παράλληλα, οι ολοένα συχνότερες παγκόσμιες κρίσεις, που οφείλονται τόσο στην ανθρώπινη δραστηριότητα όσο και στη φύση, ώθησαν πολλούς ανθρώπους να εγκαταλείψουν τη χώρα καταγωγής τους. Από τους 507 περίπου εκατομμύρια κατοίκους της ΕΕ, 20 εκατομμύρια είναι πολίτες χωρών εκτός ΕΕ. (www.europa.eu)

Η υπογραφή της Συνθήκης του Schengen (1985), για τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων της Ένωσης και της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών κρατών – μελών στον Ενιαίο Χώρο, σε συνδυασμό με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1986), η οποία προέβλεπε τη δημιουργία αγοράς ενός χώρου με ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, υπηρεσιών, εμπορευμάτων και κεφαλαίων, αποτέλεσαν αφετηρία για τη δημιουργία μιας κοινής μεταναστευτικής πολιτικής. Η πολιτική της μετανάστευσης, λοιπόν, λαμβάνει πλέον κοινοτικό χαρακτήρα, δηλαδή καθορίζεται και διαμορφώνεται στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Βαρβιτσιώτης, 2006, σ.18). Ο εξωτερικός έλεγχος των συνόρων και η ελεύθερη κυκλοφορία ατόμων που ανήκουν σε κράτος - μέλος της Ένωσης δημιουργεί μια ισχυρή διάκριση και διαμορφώνει δυο κατηγορίες πολιτών: τους υπηκόους ή νόμιμους πολίτες της και ους πολίτες που διαμένουν εκτός της Ε.Ε. (Ναξάκης & Χλέτσος, 2003, σ.35).

Οι υπήκοοι απολαμβάνουν πληθώρα δικαιωμάτων από τα οποία ελάχιστα παραχωρούνται στους μετανάστες που εγκαθίστανται στην επικράτεια της Ένωσης. Στη Συνθήκη της Λισαβόνας που πραγματοποιήθηκε το 2000, ορίζεται η έννοια του πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με αυτήν, επομένως, *πολίτης της Ένωσης* είναι κάθε πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα κράτους μέλους. (www.ekem.gr)

Όσον αφορά τη μετακίνηση των ατόμων εντός της Κοινότητας, ο μετανάστης που εγκαθίσταται για να εργαστεί σε κάποια χώρα – μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και δεν είναι πολίτης της, χαρακτηρίζεται ως *υπήκοος τρίτης χώρας*. Σε επίπεδο

μετανάστευσης, σύμφωνα πάντα με το κοινοτικό πλαίσιο, οι πολίτες χωρίζονται σε μετανάστες που είναι **ευρωπαϊοί πολίτες**, με εξαιρέσεις και περιορισμούς για τα άτομα που προέρχονται από χώρες που είναι νέα μέλη της Ένωσης, και σε **μετανάστες υπηκόους τρίτης χώρας**. Αντίστοιχη διάκριση υπάρχει και στα δικαιώματά τους. Έτσι, όσοι ανήκουν στην πρώτη κατηγορία έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε οποιοδήποτε κράτος – μέλος της Ένωσης, ενώ όσοι ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία, όχι. Για εκείνους υπάρχουν αυστηροί έλεγχοι για την είσοδό τους στη χώρα, αλλά και για την παραμονή τους σε αυτή. Τα δικαιώματά τους είναι περιορισμένα και καθορίζονται από το νομοθετικό πλαίσιο της εκάστοτε χώρας, το οποίο, βέβαια, ακολουθεί τις κατευθυντήριες γραμμές της κοινοτικής μεταναστευτικής πολιτικής.

Ειδικότερα για τη μεταναστευτική πολιτική μπορούμε να επισημάνουμε τα εξής: Ως μεταναστευτική πολιτική, σύμφωνα με την Schnapper (1992), ορίζεται το σύνολο των μέτρων και των υιοθετημένων κοινωνικών πρακτικών – σύμφωνα με δύο αναγκαίους και συμπληρωματικούς άξονες – οι οποίοι:

- Ρυθμίζουν και ελέγχουν την είσοδο, τη διαμονή και την απασχόληση των μη πολιτών μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων των μέτρων για ενθάρρυνση για επιστροφή και για την καταπολέμηση της λαθρομετανάστευσης.
- Αντιμετωπίζουν τους ήδη εγκατεστημένους μεταναστευτικούς πληθυσμούς στο εθνικό έδαφος. Ο δεύτερος άξονας, δηλαδή, αποτελεί τον άξονα της καθαρής κοινωνικής πολιτικής που διακρίνεται στις επιμέρους εθνικές πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης των μεταναστών, είτε αυτές αφορούν την εκπαιδευτική πολιτική, είτε τη στεγαστική πολιτική, είτε τις πολιτικές της κοινωνικής ασφάλισης, υγείας και πρόνοιας, είτε τις πολιτικές απασχόλησης που εφαρμόζονται στους νόμιμους πληθυσμούς οι οποίοι δεν διαθέτουν την εθνικότητα της χώρας στην οποία είναι εγκατεστημένοι.

Ο πρώτος άξονας αντιστοιχεί στην καθαρή «μεταναστευτική πολιτική» μιας χώρας και έχει κυρίως «κατασταλτικό», «αστυνομικό», «αμυντικό» και αρνητικό χαρακτήρα ως προς το περιεχόμενό του. Ο δεύτερος άξονας αντιστοιχεί στις λεγόμενες «πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης» που έχουν χαρακτήρα, φαινομενικά τουλάχιστον, θετικό και τείνουν να δημιουργήσουν τις νομικές και τυπικές

προϋποθέσεις σύγκλισης των μεταναστευτικών πληθυσμών με τους πολίτες μιας κοινωνίας (Μπάγκαβος, Παπαδοπούλου, 2006, σ. 294).

Η μετανάστευση δεν ωφελεί μόνο τα άτομα που πηγαίνουν στην ΕΕ αλλά και την κοινωνία που τα υποδέχεται. Οι μετανάστες μπορούν να συμπληρώσουν κενά σε όλα τα επίπεδα του εργατικού δυναμικού: από το προσωπικό υψηλής εξειδίκευσης, για το οποίο υπάρχει ήδη έλλειψη στην ΕΕ, μέχρι τα άτομα που απασχολούνται σε εργασίες τις οποίες οι πολίτες της ΕΕ δεν θέλουν πλέον να κάνουν. Η ενίσχυση του εργατικού δυναμικού της ΕΕ γίνεται ολοένα πιο αναγκαία εξαιτίας της σημερινής και της μελλοντικής κατάστασης του δημογραφικού. Βέβαια οι μετανάστες χωρίζονται σε χαμηλών προσόντων/δεξιοτήτων (low skilled) και σε υψηλών προσόντων (high skilled) και κατά τους Hatton and Williamson (2005) *«η μεγάλη πλειοψηφία πιθανών μεταναστών είναι χαμηλών προσόντων»*. (Peters, p.5) *«Είναι ένα θέμα προς έρευνα το γιατί οι πιο πλούσιες χώρες δεν είναι πιο ανοιχτές στη μετανάστευση από μόνον με χαμηλά προσόντα, αφού αυτή η μετανάστευση έχει τη δυνατότητα να αυξήσει το εισόδημα των αναπτυσσομένων χωρών »* (Hatton and Williamson,2005)

Επιπλέον, οι μετανάστες φέρουν μαζί τους νέες ιδέες και μεθόδους που μπορούν να τονώσουν τη δημιουργικότητα και την καινοτομία. Για τις χώρες καταγωγής, τα οικονομικά οφέλη της μετανάστευσης είναι καλά τεκμηριωμένα και περιλαμβάνουν τη συμβολή στη μείωση της φτώχειας μέσω αποστολής εμβασμάτων και επενδυτικών πρωτοβουλιών της διασποράς. Η χρηματοδοτική, ανθρώπινη και κοινωνική βοήθεια που προσφέρει η διασπορά μπορεί επίσης να συμβάλει άμεσα στην επίτευξη των στόχων κοινωνικής ανάπτυξης, περιλαμβανομένων των αναπτυξιακών στόχων της χιλιετίας (ΑΣΧ) για την υγεία και την εκπαίδευση. Άλλα οφέλη που απορρέουν από τη μετανάστευση είναι κυρίως κοινωνικού και πολιτιστικού χαρακτήρα. Οι αμοιβαίες ανταλλαγές είναι εποικοδομητικές και συμβάλλουν στη δημιουργία μιας πιο ανεκτικής κοινωνίας.

Όμως, τα οφέλη της μετανάστευσης μπορεί να προκύψουν μόνο εφόσον οι μετανάστες εντάσσονται με επιτυχία στην κοινωνία υποδοχής. Αυτή είναι, βέβαια, μια αμφίδρομη διαδικασία. *«Οι μετανάστες πρέπει να σέβονται τους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας που τους υποδέχεται, και η κοινωνία πρέπει να εξασφαλίζει στους μετανάστες ευκαιρίες για πλήρη συμμετοχή τους στις κοινωνικές δραστηριότητες.»* Οι μετανάστες οφείλουν να μαθαίνουν τη γλώσσα της νέας τους χώρας, και έχουν τα ίδια δικαιώματα σε σπουδές και εργασία, ή σε άλλους τομείς, με τους υπηκόους των χωρών

της ΕΕ.»(πηγή Η Ευρωπαϊκή Ένωση με απλά λόγια: Μετανάστευση και άσυλο http://europa.eu/pol/index_el.htm

<http://europa.eu/!nd48yc>

Πρόσβαση στις 2-5-2015)

Μια από τις αρνητικές πτυχές της μετανάστευσης είναι ότι αυτή συχνά γίνεται παράτυπα. Υπάρχουν άτομα που εισέρχονται σε μια ξένη χώρα με βίζα βραχείας διαμονής και στη συνέχεια μένουν περισσότερο. Ορισμένα άτομα εισέρχονται και διαμένουν σε ένα κράτος μέλος της ΕΕ χωρίς άδεια, και μερικές φορές παρά τη θέλησή τους. Τα δίκτυα εμπορίας ανθρώπων και οι σωματέμποροι εκμεταλλεύονται ευκολότερα τα πρόσωπα που δεν διαθέτουν τα απαραίτητα έγγραφα. Η μαύρη αγορά εργασίας προσελκύει επίσης τους παράνομους μετανάστες. Η παράνομη/παράτυπη μετανάστευση σε όλες της τις μορφές πρέπει να παταχθεί, ώστε να προστατευθούν τα πλέον ευάλωτα άτομα και να συνεχιστεί η εμπιστοσύνη του κοινού στις μεταναστευτικές πολιτικές.

Τι θα συνέβαινε αν δεν υπήρχε πλέον μετανάστευση στην ΕΕ τα επόμενα 20 χρόνια; — Η ΕΕ θα έχανε 33 εκατομμύρια άτομα σε ηλικία εργασίας (- 11 %). — Ο δείκτης εξάρτησης των ηλικιωμένων στην ΕΕ (δηλαδή ο αριθμός των ατόμων ηλικίας άνω των 65 ετών προς τον αριθμό των ατόμων σε ηλικία εργασίας) θα αυξανόταν από 28 % σε 44 %. — Η αναλογία των νέων εργαζομένων (20-30 ετών) στο εργατικό δυναμικό της ΕΕ θα μειωνόταν κατά 25 %, ενώ των ατόμων ηλικίας 60-70 ετών θα αυξανόταν κατά 29 %.(Πηγή: «Ό,τι ακούμε για τη μετανάστευση είναι σωστό; Οκτώ προκαταλήψεις υπό αμφισβήτηση» — Κέντρο Μεταναστευτικής Πολιτικής. Πρόσβαση στις 2-5-2015 στον ιστότοπο http://europa.eu/pol/index_el.htm

<http://europa.eu/!nd48yc>)

«Μόνο αν συμμετέχουν ενεργά σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας μπορούν οι μετανάστες που ζουν στην ΕΕ να ενταχθούν επιτυχώς στην κοινωνία της χώρας υποδοχής. Για τον σκοπό αυτό, πρέπει να έχουν δικαιώματα ισοδύναμα με εκείνα των πολιτών της ΕΕ, καθώς και τη δυνατότητα να μάθουν τη γλώσσα της χώρας υποδοχής, να σπουδάσουν, να εργαστούν και, γενικά, να αποκτήσουν το αίσθημα ότι ανήκουν στη χώρα αυτή. Συμμετέχοντας ενεργά στην κοινωνία υποδοχής, οι μετανάστες μπορούν να συμβάλουν ταυτόχρονα στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και την πολιτιστική πολυμορφία της ΕΕ. Συγχρόνως, όμως, οι μετανάστες έχουν και ευθύνες: οφείλουν να τηρούν και να σέβονται τους κανόνες και τις αξίες της χώρας υποδοχής. Προκειμένου να στηρίξει τις προσπάθειες των κρατών μελών για αποτελεσματική διαχείριση της μετανάστευσης, η ΕΕ παρέχει δυνατότητες χρηματοδότησης, ιδίως για την κοινωνική

ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών και την επιστροφή των παράνομων μεταναστών. Για παράδειγμα, κατά την περίοδο 2014-2020, η ΕΕ θα έχει διαθέσει 3,137 δισ. ευρώ μέσω του Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (AMIF) για πρωτοβουλίες των κρατών μελών της οι οποίες προάγουν την αποτελεσματική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, καθώς και την εφαρμογή, ενίσχυση και ανάπτυξη μιας κοινής ενωσιακής προσέγγισης για τη μετανάστευση. Το Ταμείο στηρίζει πρωτοβουλίες τόσο σε εθνικό όσο και σε ενωσιακό επίπεδο, όπως μέτρα πληροφόρησης και ενημερωτικές εκστρατείες σε τρίτες χώρες για νόμιμους διαύλους μετανάστευσης, μαθήματα γλώσσας και αγωγής του πολίτη σε μετανάστες, ανταλλαγή πληροφοριών και συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και διαπολιτισμική κατάρτιση για την κοινωνία των πολιτών.»

(πηγή Η Ευρωπαϊκή Ένωση με απλά λόγια: Μετανάστευση και άσυλο .Πρόσβαση στις 2-5-2015 στον ιστότοπο http://europa.eu/pol/index_el.htm
<http://europa.eu/!nd48yc>)

Κατά την περίοδο 2007-2013, η ΕΕ διέθεσε σχεδόν 4 δισ. ευρώ για τη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων της Ένωσης και την εφαρμογή κοινών πολιτικών ασύλου και μετανάστευσης μέσω του γενικού προγράμματος «Αλληλεγγύη και διαχείριση των μεταναστευτικών ροών» (SOLID). Το γενικό πρόγραμμα περιελάμβανε τέσσερα εργαλεία: το Ταμείο Εξωτερικών Συνόρων (EBF), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επιστροφής (RF), το Ευρωπαϊκό Ταμείο για τους Πρόσφυγες (ERF) και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών (EIF). Το τελευταίο διέθεσε 825 εκατ. ευρώ για τις πρωτοβουλίες των κρατών μελών της ΕΕ οι οποίες διευκολύνουν την ένταξη των μεταναστών στις κοινωνίες τους. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επιστροφής διέθεσε 676 εκατ. ευρώ στα κράτη μέλη της ΕΕ για την εκούσια αλλά και την υποχρεωτική επιστροφή μεταναστών, καθώς και για κοινές επιχειρήσεις επαναπατρισμού. Το Ταμείο χρηματοδότησε επίσης δραστηριότητες που βελτίωσαν την ποιότητα των παρεχόμενων πληροφοριών σε παράνομους μετανάστες σχετικά με τη βοήθεια που χορηγείται σε περίπτωση εκούσιας επιστροφής και τους κινδύνους που ενέχει η παράνομη μετανάστευση. Ειδικότερα, η ΕΕ στήριξε τη συνεργασία των κρατών μελών της με τις χώρες επιστροφής, ώστε να διευκολυνθεί η επανένταξη των επαναπατριζόμενων στη χώρα καταγωγής τους.

Η ΕΕ ως χώρος προστασίας

Το άσυλο είναι μια μορφή διεθνούς προστασίας που χορηγείται σε άτομα τα οποία εγκαταλείπουν τη χώρα καταγωγής τους λόγω βάσιμων φόβων δίωξης. Παρέχεται επίσης προστασία σε άτομα τα οποία αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο να υποστούν σοβαρή βλάβη αν επιστρέψουν στη χώρα καταγωγής τους. Το 2013 περίπου 890 000 άτομα υπέβαλαν αίτηση ασύλου σε όλο τον κόσμο, σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR). Οι περισσότεροι πρόσφυγες στον κόσμο βρίσκονται σε αναπτυσσόμενες χώρες, και η πλειονότητα των ατόμων που αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη χώρα καταγωγής τους αναζητά καταφύγιο σε γειτονικές χώρες. Ωστόσο, η ΕΕ έλαβε στο σύνολό της περίπου το 43,5 % του συνολικού παγκοσμίως αριθμού αιτήσεων ασύλου. Το καθήκον της ΕΕ να προστατεύει αυτούς που έχουν ανάγκη προβλέπεται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελεί επίσης διεθνή υποχρέωση που απορρέει από τη Σύμβαση της Γενεύης σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων (28 Ιουλίου 1951) που συμπληρώθηκε με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης στις 31 Ιανουαρίου 1967.

Από το 1999 η ΕΕ καταβάλλει προσπάθειες για τη δημιουργία ενός **Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ)**. Το 2013 θεσπίστηκαν ορισμένες νομοθετικές πράξεις δεύτερης γενιάς, οι οποίες θα εναρμονίσουν ορισμένες πτυχές των εθνικών διαδικασιών ασύλου και θα διασφαλίσουν ότι αυτές είναι ασφαλείς, δίκαιες και αποτελεσματικές και δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενο κατάχρησης. Βασικό σημείο του κοινού συστήματος είναι η εναρμόνιση των προτύπων προστασίας και υποδοχής στην ΕΕ. Με τον τρόπο αυτό, τα άτομα που ζητούν άσυλο θα έχουν τις ίδιες ευκαιρίες για διεθνή προστασία σε όλη την Ένωση. Παράλληλα, το κοινό σύστημα ενισχύεται από την αποτελεσματική στην πράξη συνεργασία και αλληλεγγύη των κρατών μελών της ΕΕ τόσο μεταξύ τους όσο και με τις χώρες καταγωγής ή διέλευσης των ατόμων που ζητούν άσυλο. Αρμοδιότητα για την εξέταση των αιτήσεων ασύλου (σύστημα του «Δουβλίνου») Για να αποφεύγεται η μεταφορά ατόμων που ζητούν άσυλο από το ένα κράτος μέλος στο άλλο χωρίς κανένα από τα κράτη να αναλαμβάνει την ευθύνη ή για να εμποδίζεται η αναζήτηση του ευνοϊκότερου κράτους υποδοχής από τους αιτούντες άσυλο (όταν αυτοί υποβάλλουν πολλαπλές αιτήσεις σε διάφορα κράτη μέλη της ΕΕ), κάθε κράτος μέλος πρέπει να είναι σε θέση να καθορίζει κατά πόσον και πότε θα μπορέσει να διεκπεραιώσει μια αίτηση παροχής ασύλου. Οι κοινοί κανόνες της ΕΕ επιτρέπουν τον ταχύ εντοπισμό

της χώρας που είναι αποκλειστικά υπεύθυνη για την εξέταση της αίτησης ασύλου. Οι κανόνες αυτοί βασίζονται σε κριτήρια, όπως π.χ. το πού βρίσκονται τα μέλη της οικογένειας του αιτούντος, πού κατοικεί ο αιτών ή ποια χώρα του έδωσε βίζα ή υπήρξε το σημείο εισόδου του στην ΕΕ. Για να βοηθήσουν σ' αυτή τη διαδικασία, τα κράτη μέλη έχουν πρόσβαση στην Eurodac, μια βάση δεδομένων η οποία διευκολύνει τη σύγκριση δακτυλικών αποτυπωμάτων, προκειμένου να ελέγχεται εάν το άτομο που ζητά άσυλο έχει ήδη υποβάλει αίτηση ασύλου σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ.

Σύμφωνα με τα κοινά ελάχιστα πρότυπα για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο, τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να τους παρέχουν υλική υποστήριξη, όπως π.χ. κατάλυμα, ιματισμό, τρόφιμα και λίγα χρήματα για τα καθημερινά τους έξοδα. Πρέπει επίσης να τους εξασφαλίζουν ιατρική και ψυχολογική περίθαλψη και, για τα παιδιά, πρόσβαση στην εκπαίδευση. Οι αιτούντες άσυλο έχουν επίσης δικαίωμα σε οικογενειακή ενότητα κι επαγγελματική κατάρτιση .

Προτού δοθεί άσυλο σε έναν μετανάστη, αυτός πρέπει να αναγνωριστεί ως πρόσφυγας. Είναι, ως εκ τούτου, σημαντικό τα κράτη μέλη της ΕΕ να συμφωνούν ως προς την έννοια του όρου «**πρόσφυγας**». Για τον σκοπό αυτό, η ΕΕ έχει εναρμονίσει τα κριτήρια: πρόσφυγας είναι ο υπήκοος τρίτης χώρας ή ο ανιθαγενής που βρίσκεται έξω από τη χώρα προέλευσής του και δεν επιθυμεί ή δεν είναι σε θέση να επιστρέψει σ' αυτήν, εξαιτίας βάσιμου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Εάν ένα πρόσωπο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί πρόσφυγας, αλλά αδυνατεί παρά ταύτα να επιστρέψει στη χώρα καταγωγής του επειδή αντιμετωπίζει πραγματικό κίνδυνο να υποστεί σοβαρή βλάβη (θανατική ποινή ή εκτέλεση, βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή σοβαρή και προσωπική απειλή κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητάς του λόγω αδιάκριτης ασκήσεως βίας), έχει δικαίωμα σε επικουρική προστασία.

Το **Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (AMIF)** (2014-2020) θα συμβάλει στη στήριξη και τη βελτίωση των προσπαθειών που καταβάλλουν τα κράτη μέλη της ΕΕ για την πλήρη και ορθή εφαρμογή του ΚΕΣΑ. Τα κράτη μέλη της ΕΕ θα κληθούν να διαθέσουν το 20 % των πόρων που έχουν στη διάθεσή τους στο πλαίσιο του AMIF για την επίτευξη αυτού του στόχου. Η εξασφάλιση των κατάλληλων όρων υποδοχής στους εκτοπισμένους και όσους ζητούν και δικαιούνται διεθνή προστασία αποτελεί μία από τις σημαντικές δράσεις που πρέπει να υποστηριχθούν. Τα τελευταία έξι χρόνια (2008-2013), η στήριξη αυτή εξασφαλίστηκε στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού

Ταμείου για τους Πρόσφυγες, το οποίο χορήγησε περίπου 678 εκατ. ευρώ σε εθνικές και ευρωπαϊκές δράσεις, ιδίως στα κράτη μέλη της ΕΕ τα οποία έλαβαν μεγάλο Το Ταμείο υποστήριξε επίσης εθνικές δράσεις μετεγκατάστασης, που συνίστανται στη μεταφορά από ένα κράτος μέλος της ΕΕ σε άλλο ατόμων που χρειάζονται διεθνή προστασία, ή στη μεταφορά τους από μια τρίτη χώρα σε κράτος μέλος της ΕΕ, γνωστή ως επανεγκατάσταση.

Αύξηση κατά 44% σε σχέση με το 2013 παρουσιάζει ο αριθμός των αιτούντων άσυλο σε χώρες της ΕΕ το 2014, γεγονός που αποτελεί ιστορικό ρεκόρ, σύμφωνα με τα στοιχεία που έδωσε στη δημοσιότητα η Eurostat.

Πρόκειται για περίπου μισό εκατομμύριο ανθρώπους, εκ των οποίων το 20% είναι Σύριοι.

Συνολικά υποβλήθηκαν 626.000 αιτήσεις για τη χορήγηση πολιτικού ασύλου το 2014, δηλαδή 191.000 περισσότερες από την αμέσως προηγούμενη χρονιά.

Ο αριθμός των Σύριων που αιτήθηκαν να τους χορηγηθεί άσυλο αυξήθηκε κατά 72.000 πρόσωπα, φθάνοντας μέσα σε έναν χρόνο από τους περίπου 50.000 αιτούντες άσυλο στους σχεδόν 123.000. Η Γερμανία παρέμεινε η χώρα που αποτελεί τον πιο συχνό προορισμό.

Προκειμένου να μπορέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση να διαχειριστεί τη μεταναστευτική ροή στα κράτη – μέλη της, θεωρεί πως **η ένταξη** των μεταναστών στις ευρωπαϊκές χώρες υποδοχής αποτελεί «κλειδί για την επιτυχημένη μετανάστευση», δηλαδή την αποτελεσματική μετανάστευση ως προς τα οικονομικά οφέλη της Ένωσης.

Κατά την Βεντούρα (2007), η κοινωνική ένταξη δεν σημαίνει μεταπήδηση από μια ομοιογενή μονάδα σε μια άλλη (επομένως διαφοροποιείται από τον όρο «αφομοίωση»), αλλά μετάβαση από μια διάταξη ετερογένειας σε μια άλλη, από μια κατανομή ιδιοτήτων προς μια άλλη που συγκλίνει περισσότερο προς την κυρίαρχη κατανομή σε έναν πληθυσμό αναφορά (Κοντιάδης & Παπαθεοδώρου, 2007). Κατά τον Δημουλά, ως βασικοί παράγοντες της ένταξης

Όπως αναφέρεται στον ευρωπαϊκό κοινωνικό χάρτη, ο μετανάστης εργάτης αποτελεί υπήκοο ενός συμβαλλόμενου κράτους-μέρους και του έχει επιτραπεί από ένα άλλο συμβαλλόμενο μέρος, να διαμένει στο έδαφός του και να απασχολείται κατόπιν αμοιβής. Σε αυτή την κατηγορία το θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνει πέρα από τους μετανάστες, τους πρόσφυγες καθώς κι ομάδες εκδιωγμένων ατόμων.

Άλλη πτυχή του προβλήματος είναι η μαύρη αγορά εργασίας, η οποία όχι μόνο προσελκύει παράνομους μετανάστες, αλλά ευθύνεται και για την εκμετάλλευσή τους. Για τον σκοπό αυτό, η ΕΕ επιβάλλει αυστηρότερες κυρώσεις στους εργοδότες που προσλαμβάνουν αδήλωτους μετανάστες και έχει βελτιώσει τα μέτρα προστασίας αυτών των εργαζομένων, ιδιαίτερα όταν αποτελούν αντικείμενο εκμετάλλευσης από αδίστακτους εργοδότες.

Η επιστροφή των παράνομων μεταναστών στη χώρα καταγωγής τους είναι επίσης σύμφωνα με την ΕΕ, «ουσιώδες στοιχείο μιας βιώσιμης και αξιόπιστης μεταναστευτικής πολιτικής». Τα κοινά πρότυπα σε επίπεδο ΕΕ και οι διαδικασίες επιστροφής των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν παράνομα στην Ένωση βασίζονται στον πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους (σύμφωνα με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης) και προτρέπουν, κατά πρώτο και κύριο λόγο, τους μετανάστες αυτούς να φύγουν με δική τους πρωτοβουλία, παρέχοντάς τους σχετική βοήθεια αν χρειάζεται. Η ΕΕ επιδιώκει να εναρμονίσει τις προσπάθειες των κρατών μελών της ΕΕ όσον αφορά την επιστροφή των παράνομων μεταναστών, με τήρηση των αρχών του σεβασμού και της αξιοπρέπειας, καθώς και τη διευκόλυνση της επανένταξής τους στη χώρα καταγωγής τους.

Κάθε χρόνο όμως εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο αναγκάζονται να αφήσουν τα σπίτια τους λόγω *συγκρούσεων, διώξεων και φτώχειας*. Στον αντίποδα οι χώρες της ΕΕ είναι όλο και πιο αποφασισμένες να κρατήσουν τους μετανάστες και πρόσφυγες έξω από τα σύνορα τους. Τα τελευταία χρόνια, οι χώρες αυτές είναι απασχολημένες με το να χτίζουν *φράχτες, ορατούς και αόρατους*, που αυξάνουν τους κινδύνους για όσους εξακολουθούν να είναι αρκετά απεγνωσμένοι ώστε να διακινδυνεύσουν τα πάντα για να κάνουν αυτό το ταξίδι. Κάθε χρόνο, εκατοντάδες άνθρωποι πεθαίνουν προσπαθώντας να φτάσουν στις ακτές της Ευρώπης. Αμέτρητοι άλλοι απωθούνται βίαια από τα σύνορα της Ευρώπης ή παγιδεύονται σε γειτονικές χώρες, οι οποίες δεν σέβονται τα δικαιώματά τους.

Όπως αναφέρει η Διεθνής Αμνηστία στην έκθεση «**Το ανθρώπινο κόστος του φρουρίου Ευρώπη**»: «*Το τελικό σύνολο αυτών των πολιτικών και πρακτικών, στο εσωτερικό της Ευρώπης, στα σύνορά της και έξω από αυτά, είναι αυτό στο οποίο αυτή η έκθεση αναφέρεται ως «Φρούριο Ευρώπη».* Η ανέγερση αυτού του φρουρίου έχει φαινομενικά σχεδιαστεί για να εμποδίσει την παράτυπη οικονομική μετανάστευση. Μάλιστα, οι εθνικές αρχές και οι θεσμοί της ΕΕ συχνά υποστηρίζουν στα λόγια το

δικαίωμα στο άσυλο και την υποχρέωση –νομική και ηθική– της Ευρώπης να το παρέχει.

Η πραγματικότητα, όμως, είναι ότι σχεδόν οι μισοί από όσους εισέρχονται παράτυπα στην Ευρώπη ξεφεύγουν από συρράξεις και διωγμούς σε χώρες όπως η Συρία, η Ερυθραία, το Αφγανιστάν και η Σομαλία, και η ΕΕ δεν είναι λιγότερο απρόσιτη για αυτούς απ' ό τι για τους οικονομικούς μετανάστες. Όλοι εκτίθενται σε απαράδεκτους κινδύνους για τη ζωή και τα δικαιώματά τους ως αποτέλεσμα της αμείλικτης επιδίωξης της ΕΕ να μειώσει τον συνολικό αριθμό των αφίξεων μεταναστών.''

“Δεν θέλουμε μία Ευρώπη-φρούριο, θέλουμε μια Ευρώπη που να προστατεύει τα σύνορα της και ταυτόχρονα να διευρύνει τις δυνατότητες έρευνας και διάσωσης των ανθρώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο”, δήλωσε ο επίτροπος αρμόδιος για τη Μετανάστευση Δημήτρης Αβραμόπουλος, στη συζήτηση που έγινε στην Ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για το μεταναστευτικό και τις πρόσφατες τραγωδίες στη Μεσόγειο(29-04-2015).

Ο Έλληνας επίτροπος χαρακτήρισε τη συζήτηση ιστορική και ανακοίνωσε ότι στις 13 Μαΐου 2015 η Κομισιόν θα παρουσιάσει **το Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο Μετανάστευσης**, μέσω του οποίου θα επιχειρηθεί μία πλήρης προσέγγιση της ΕΕ στα θέματα της μετανάστευσης.

Η επερχόμενη κι αναγκαία αλλαγή στη μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ είχε διαφανεί στον εναρκτήριο λόγο του Jean - Claude Juncker στην ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Τότε ως υποψήφιος πρόεδρος της επιτροπής στο Στρασβούργο (15 Ιουλίου 2014) ο Juncker ανέφερε σχετικά:

*«Τα πρόσφατα τραγικά γεγονότα στη Μεσόγειο μάς έδειξαν ότι η Ευρώπη πρέπει να διαχειριστεί αποτελεσματικότερα τη μετανάστευση, από κάθε άποψη. Πρόκειται καταρχάς για ανθρωπιστική επιταγή. Είμαι πεπεισμένος ότι πρέπει να συνεργαστούμε στενά **με πνεύμα αλληλεγγύης** για να διασφαλίσουμε ότι δεν θα επαναληφθούν ποτέ καταστάσεις όπως εκείνη στη Λαμπεντούζα.*

*Με βάση τις κοινές μας αξίες, πρέπει να προστατέψουμε όσους το έχουν ανάγκη μέσω ισχυρής **κοινής πολιτικής ασύλου**. Πρέπει να εφαρμοστεί πλήρως το νεοσυμφωνηθέν κοινό σύστημα ασύλου και να εξαλειφθούν οι αποκλίσεις κατά την εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο. Προτίθεμαι επίσης να εξετάσω το ενδεχόμενο χρησιμοποίησης της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Υποστήριξης για το Άσυλο, ώστε να παρέχεται συνδρομή σε τρίτες χώρες και στις αρχές των κρατών μελών, με στόχο την αντιμετώπιση των*

προσφύγων και των αιτήσεων ασύλου στο πλαίσιο καταστάσεων έκτακτης ανάγκης, όπου κρίνεται σκόπιμο επί τόπου σε τρίτη χώρα η οποία θίγεται ιδιαίτερα.

Επιθυμώ να προωθήσω νέα ευρωπαϊκή πολιτική για τη νόμιμη μετανάστευση. Η

εν λόγω πολιτική θα μπορούσε να μας βοηθήσει να αντιμετωπίσουμε τις ελλείψεις σε ειδικές δεξιότητες και να προσελκύσουμε ταλέντα, προκειμένου να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικότερα τις δημογραφικές προκλήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιθυμώ να καταστεί η Ευρώπη τουλάχιστον τόσο ελκυστική όσο οι δημοφιλέστεροι μεταναστευτικοί προορισμοί, όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς και οι ΗΠΑ. Ως πρώτο βήμα, προτίθεμαι να επανεξετάσω τη νομοθεσία για την μπλε κάρτα και τη μη ικανοποιητική κατάσταση εφαρμογής της.

*Πιστεύω επίσης ότι πρέπει να αντιμετωπίσουμε πιο σθεναρά την **παράτυπη μετανάστευση**, κυρίως μέσω καλύτερης συνεργασίας με τρίτες χώρες, καθώς και την επανεισοδή.*

*Τέλος, πρέπει να **ασφαλίσουμε τα σύνορα της Ευρώπης**. Οι κοινές μας πολιτικές μετανάστευσης και ασύλου θα είναι αποτελεσματικές μόνο εάν μπορούμε να αποτρέψουμε την ανεξέλεγκτη εισροή παράνομων μεταναστών. Πρέπει, επομένως, να ενισχύσουμε τις επιχειρησιακές ικανότητες του ευρωπαϊκού οργανισμού για τα σύνορα FRONTEX. Ο προϋπολογισμός ύψους μόλις 90 εκατ. ευρώ ετησίως ασφαλώς δεν ανταποκρίνεται στην αποστολή της προστασίας των κοινών συνόρων της Ευρώπης. Πρέπει να συγκεντρώσουμε περισσότερους πόρους από τα κράτη μέλη για να ενισχύσουμε το έργο του FRONTEX και να ενεργοποιήσουμε ευρωπαϊκές ομάδες συνοριοφυλάκων με σκοπό την ταχεία ανάπτυξη σε κοινές επιχειρήσεις του FRONTEX και ταχείες συνοριακές επεμβάσεις. Αυτό αποτελεί κοινή ευθύνη όλων των κρατών της ΕΕ, στον Βορρά και τον Νότο, η οποία πρέπει να αναληφθεί με πνεύμα αλληλεγγύης.»*

(Πηγή : http://ec.europa.eu/priorities/docs/pg_el.pdf πρόσβαση στις 3-5-15)

Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να υιοθετήσει μια πιο «εμπεριστατωμένη, πιο γενναία και λιγότερο σκληρή προσέγγιση» σχετικά με τους μετανάστες που συχνά πεθαίνουν στην προσπάθειά τους να φτάσουν στην ΕΕ με σκάφη που δεν είναι αξιόπλοα, δήλωσε πρόσφατα ο Υπάτος Αρμοστής του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα Ζεϊντ Ράαντ Αλ Χουσέιν.

«Η Ευρώπη γυρίζει την πλάτη σε μερικούς από τους πιο ευάλωτους μετανάστες στον κόσμο και διακινδυνεύει να μετατρέψει την Μεσόγειο σε ένα **τεράστιο νεκροταφείο**», δήλωσε περιγράφοντας την πολιτική της ΕΕ ως «κοντόφθαλμη, με

βραχυπρόθεσμες πολιτικές κινήσεις που υποθάλπονται στις ξενοφοβικές λαϊκίστικες κινήσεις που έχει δηλητηριάσει την κοινή γνώμη πάνω σε μια αυτό το ζήτημα».

Ο διάπλους της Μεσογείου έχει εξελιχθεί στην **«πιο θανάσιμη διαδρομή του κόσμου»**, επισημαίνει η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες.

Η θλιβερή αυτή διαπίστωση προκύπτει καθώς μέσα στο 2014, πνίγηκαν πάνω από 3.400 μετανάστες.

Από τον Ιανουάριο, περισσότεροι από 207.000 άνθρωποι ξεκίνησαν από λιμάνια της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής για να φτάσουν στην Γηραιά Ήπειρο.

Ένας αριθμός σχεδόν τριπλάσιος από το προηγούμενο ρεκόρ του 2011, όταν στο ξέσπασμα της «Αραβικής Άνοιξης», 70.000 μετανάστες είχαν εγκαταλείψει τις χώρες τους.

Μπορεί η Μεσόγειος να είναι η πλέον θανάσιμη διαδρομή για τους μετανάστες δεν είναι όμως η μόνη.

Περισσότεροι από 80.000 μετανάστες διέσχισαν τον Κόλπο του Άντεν και την Ερυθρά Θάλασσα με προορισμό τις πλούσιες χώρες του Περσικού Κόλπου, από αυτούς 242 σκοτώθηκαν.

54.000 αποπειράθηκαν στον Κόλπο της Βεγγάζης και 540 έχασαν τη ζωή τους.

Από τις αρχές Ιανουαρίου, 384.000 μετανάστες παγκοσμίως επιχείρησαν να φθάσουν στον προορισμό τους με πλωτά μέσα. Οι νεκροί ξεπέρασαν τους 4.000.

“Στο Έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για τις μεταναστευτικές πιέσεις στη Μεσόγειο, στις 23 Απριλίου 2015, η Ε.Ε συζήτησε τις νεότερες εξελίξεις στο μεταναστευτικό. Από τον Ιανουάριο έως και τον Απρίλιο περισσότεροι από 1.750 μετανάστες έχασαν τη ζωή τους σε ναυάγια στη θάλασσα, αριθμός 30 φορές υψηλότερος από εκείνο της αντίστοιχης περιόδου του 2014. Κατά τον προηγούμενο ενάμιση χρόνο, ιταλικά πλοία έχουν διασώσει πάνω από 200.000 ανθρώπους στη Μεσόγειο.

Ωστόσο, οι ηγέτες του μπλοκ δεν κατέληξαν σε κάποια συμφωνία για την κατανομή των αιτούντων άσυλο σε ολόκληρη την ήπειρο. Επιπλέον, πολλοί από τους στόχους που συζητήθηκαν κατά τη διάρκεια της Συνόδου Κορυφής θα αποδειχθεί δύσκολο να επιτευχθούν.

Σε μια αλλαγή από την προηγούμενη πολιτική, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεσμεύτηκε να ενισχύσει τις δυνατότητες για έρευνα και διάσωση, και τα κράτη μέλη πρέπει τώρα να μεταφράσουν αυτή τη δέσμευση σε δράση.

Η σύντομη έκθεση δείχνει πως η απόφαση να σταματήσει η ανθρωπιστική επιχείρηση του Ιταλικού Ναυτικού Mare Nostrum, το τέλος του 2014, συνέβαλε στη δραματική αύξηση των θανάτων μεταναστών και προσφύγων στη θάλασσα.

Ο μύθος πως η επιχείρηση Mare Nostrum λειτούργησε ως “παράγων έλξης” έχει επίσης καταρριφθεί από τα στοιχεία τα οποία δείχνουν ότι ο αριθμός των προσφύγων και των μεταναστών που προσπαθούν να περάσουν στην Ευρώπη από τη θάλασσα έχει αυξηθεί μετά το τέλος της επιχείρησης.

Πράγματι, μέσα στο 2015 έχουμε ήδη ρεκόρ αριθμού προσφύγων και μεταναστών που προσπαθούν να περάσουν στην Ευρώπη από τη θάλασσα, με πάνω από 24.000 άτομα να φθάνουν στην Ιταλία.

Μετά τον τερματισμό της Mare Nostrum, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις είχαν δώσει εντολή στην υπηρεσία συνόρων της ΕΕ, τη Frontex, να δημιουργήσει την Επιχείρηση Τρίτων.

Η επιχείρηση Τρίτων δεν είναι μια επιχείρηση έρευνας και διάσωσης. Σε αντίθεση με τα πλοία της Mare Nostrum, της οποίας η λειτουργία επεκτεινόταν νότια της Λαμπεντούσα για περίπου 100 ναυτικά μίλια (νμ), η Τρίτων είναι περιορισμένη σε μια περίοπο των συνόρων μέχρι και 30 νμ εκτός των ακτών της Ιταλίας και της Μάλτας, μακριά από όπου παρατηρείται η συντριπτική πλειοψηφία των σκαφών που παρουσιάζουν προβλήματα.”(πηγή: www.e-typos.com/gr/.../stratfor-amihani-i-europi-apenadi-sti-metanasteu. Πρόσβαση στις 3-5-15)

Σχετικά με τα μέτρα που ανακοινώθηκαν μετά τη Σύνοδο Κορυφής στις Βρυξέλλες ο Επίτροπος των Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης Νιλς Μούιζνιεκς σημειώνει πως, αν και η έκτακτη συνεδρίαση ήταν “μια εύγλωττη απεικόνιση της επείγουσας ανάγκης για την Ε.Ε. να λάβει μια ηθική και με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα προσέγγιση για τη μετανάστευση “αυτή η έκτακτη συνεδρίαση απέτυχε να λάβει τολμηρές αποφάσεις που θα μπορούσαν να επιτύχουν αυτή την τόσο αναγκαία αλλαγή” παρά τις μεγάλες προσδοκίες από την εν λόγω σύνοδο.

“Οι ηγέτες της Ε.Ε. έχουν όλοι μια αναχρονιστική αντίληψη της μετανάστευσης. Είναι πολύ σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η εμπορία ανθρώπων δεν είναι η κύρια κινητήρια δύναμη πίσω από τη μετανάστευση” επισημαίνει και προσθέτει πως αν, η Ε.Ε. θέλει πραγματικά την καταπολέμηση του λαθρεμπορίου, πρέπει να αυξήσει τις νόμιμες οδούς για να ζητήσουν άσυλο οι πρόσφυγες

Μόνο 5.000 μετανάστες θα μπορούν να εγκατασταθούν στην Ευρώπη, ενώ τουλάχιστον 150.000 θα απελαύνονται. Το εμπιστευτικό σχέδιο που αποκαλύπτει ο

Guardian αναφέρει ότι η μεγάλη πλειοψηφία αυτών που καταφέρνουν να επιζήσουν στο ταξίδι και να φτάσουν φτάσουν στην Ιταλία -150.000 μόνο πέρυσι- θα απελαύνονται ως παράτυποι μετανάστες.

(Πηγή:

[www.businessnews.gr/.../guardian-mono-5000-theseis-metegkatastasis-sti...Πρόσβαση στις 3-5-15\)](http://www.businessnews.gr/.../guardian-mono-5000-theseis-metegkatastasis-sti...Πρόσβαση στις 3-5-15)

Τα δέκα σημεία

Το σχέδιο δέκα σημείων για τη μετανάστευση που έδωσε η Κομισιόν στην κοινή συνάντηση των υπουργών εξωτερικών και εσωτερικών της Ε.Ε. στις 20 Απριλίου και το οποίο θα αποτελέσει τον βασικό άξονα της επερχόμενης Ευρωπαϊκής Ατζέντας για τη Μετανάστευση, η οποία υιοθετείται στις 13 Μαΐου, είναι το εξής:

1. Ενίσχυση των κοινών επιχειρήσεων στη Μεσόγειο: "Τρίτων" και "Ποσειδών", με αύξηση των οικονομικών και άλλων πόρων. Επέκταση του επιχειρησιακού χώρου τους, που θα επιτρέπει μεγαλύτερο εύρος παρέμβασης.
2. Κατάληψη και καταστροφή των σκαφών που χρησιμοποιούν οι δουλέμποροι. Τα θετικά αποτελέσματα από την επιχείρηση «Αταλάντα», θα πρέπει να μας εμπνεύσουν για νέες επιχειρήσεις εναντίον των δουλεμπόρων στη Μεσόγειο.
3. Οι ευρωπαϊκοί οργανισμοί Europol, Frontex, EASO και EUROJUST θα συνεδριάζουν σε τακτική βάση και θα συνεργάζονται για την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τον εντοπισμό των λαθρεμπόρων, των μεθόδων τους, και την εξακρίβωση των οικονομικών τους πόρων.
4. Επεξεργασία των αιτήσεων ασύλου στην Ιταλία και στην Ελλάδα υπό την αιγίδα της EASO. Η επεξεργασία τους δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τους δύο μήνες από την ημέρα υποβολή της αίτησης.
5. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξασφαλίσουν τη λήψη δακτυλικών αποτυπωμάτων από όλους τους μετανάστες.
6. Εξέταση εναλλακτικών επιλογών για τη δημιουργία μηχανισμού μετεγκατάστασης σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης.
7. Εφαρμογή διευρυσμένου πιλοτικού προγράμματος στην Ε.Ε. για την επανεγκατάσταση μεταναστών σε εθελοντική βάση, προσφέροντας θέσεις για τα άτομα που χρήζουν επείγουσας προστασίας.
8. Δημιουργία νέου προγράμματος για ταχεία επιστροφή των παράνομων μεταναστών που θα συντονίζεται από τον οργανισμό Frontex και από τα κράτη μέλη που

βρίσκονται στην πρώτη γραμμή. Αυτό σημαίνει περισσότερες πτήσεις για την επιστροφή τους και ενημέρωση των μεταναστών στις χώρες διέλευσης για τα προγράμματα εθελοντικής επιστροφής, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στη μείωση των επικίνδυνων διαδρομών.

9. Συντονισμένη προσπάθεια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Εξωτερικής Δράσης με σκοπό τη συνεργασία με τις χώρες που περιβάλλουν τη Λιβύη. Ενδυνάμωση των σχέσεων με τρίτες χώρες, όπως για παράδειγμα οι πρωτοβουλίες στον Νίγηρα.

10. Τοποθέτηση αξιωματούχων υπεύθυνων για θέματα μετανάστευσης (ILO: Immigration Liaison Officers) σε τρίτες χώρες για τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τα μεταναστευτικά ρεύματα και την ενίσχυση του ρόλου των ευρωπαϊκών αντιπροσωπειών.

Την ίδια ώρα σε κοινή δήλωσή τους η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης τονίζουν πως *«απαιτούνται πρόσθετα μέτρα, πέραν εκείνων που έχουν ήδη ανακοινωθεί, για την αντιμετώπιση των πολυάριθμων παραγόντων που αναγκάζουν τους ανθρώπους να μετακινούνται υπό αυτές τις συνθήκες.»*

Η διεθνής κοινότητα έχει κοινή ευθύνη να διασφαλίσει την προστασία των μεταναστών και των προσφύγων που διασχίζουν τη Μεσόγειο, σημειώνουν καταλήγοντας πως χρειαζόμαστε μια πραγματικά ολοκληρωμένη ανταπόκριση. Έκκληση στην ΕΕ απηύθυνε ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών Μπαν Κι Μουν ζητώντας της να στηρίζει περισσότερο τις προσπάθειες των χωρών της Μεσογείου που αναλαμβάνουν να σώσουν χιλιάδες μετανάστες οι οποίοι διακινδυνεύουν τη ζωή τους για να φτάσουν σε ευρωπαϊκό έδαφος.

«Οι πρόσφυγες δεν χρειάζονται τα δάκρυά μας: χρειάζονται να σταματήσουμε να τους κάνουμε πρόσφυγες, δηλαδή να τους ξεριζώνουμε συμμετέχοντας ή μη αποτρέποντας πολέμους και αιματοχυσίες». Η Ευρώπη ακόμα και σήμερα αρνείται το αυτονόητο και επιβεβλημένο από τις διεθνείς συνθήκες καθήκον της: την ευρωπαϊκή συνεργασία για τη διάσωση, την υποδοχή, την παροχή ασύλου στους πρόσφυγες. (άρθρο του Anders Lustgarten στις 19-4-2015)

Πηγή: http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/apr/17/refugees-eu-policy-migrants-how-many-deaths?utm_source=dlvr.

Ανάρτηση στον ιστότοπο

www.iskra.gr Πρόσβαση στις 3-5-15)

Υπό την πίεση των τελευταίων εξελίξεων οι ευρωπαίοι ηγέτες φαίνεται να προσανατολίζονται προς μία αλλαγή πολιτικής και στάσης απέναντι στο μεταναστευτικό.

Αντιγράφουμε από το δελτίο τύπου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις 13-5-2015:

Άμεση δράση

Μετά τις πρόσφατες τραγωδίες στη Μεσόγειο, υπάρχει πολιτική συναίνεση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο να καταβληθεί κάθε προσπάθεια και να κινητοποιηθούν όλα τα εργαλεία που διαθέτουμε για την ταχεία λήψη μέτρων ώστε να μην υπάρξουν άλλα θύματα στη θάλασσα. Σήμερα η Επιτροπή καθόρισε τις συγκεκριμένες και άμεσες δράσεις που θα αναλάβει:

- **Τριπλασιασμός των οικονομικών και άλλων πόρων για τις κοινές επιχειρήσεις «Τρίτων» και «Ποσειδών» της Frontex το 2015 και το 2016.** Σήμερα εγκρίθηκε τροποποιητικός προϋπολογισμός για το 2015 ώστε να εξασφαλιστούν οι αναγκαίοι πόροι - συνολικά 89 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων 57 εκατ. ευρώ για έκτακτη χρηματοδότηση του Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης και 5 εκατ. ευρώ του Ταμείου Εσωτερικής Ασφάλειας, για τα κράτη μέλη που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή - και μέχρι το τέλος Μαΐου θα παρουσιαστεί το νέο επιχειρησιακό σχέδιο «Τρίτων».
- Πρόταση ενεργοποίησης, για πρώτη φορά, του μηχανισμού επείγουσας κατάστασης για να βοηθηθούν τα κράτη μέλη που αντιμετωπίζουν αιφνίδια εισροή μεταναστών σύμφωνα με το άρθρο 78 παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ. Μέχρι το τέλος Μαΐου, η Επιτροπή θα προτείνει έναν **μηχανισμό προσωρινής κατανομής** στο εσωτερικό της ΕΕ των ατόμων που σαφώς χρήζουν διεθνούς προστασίας. Πρόταση για ένα μόνιμο, κοινό σύστημα της ΕΕ που θα διέπει την **μετεγκατάσταση σε επείγουσες καταστάσεις αιφνίδιας εισροής μεταναστών**, η οποία θα υποβληθεί μέχρι τα τέλη του 2015.
- Πρόταση, μέχρι το τέλος Μαΐου, για ένα **πανευρωπαϊκό καθεστώς επανεγκατάστασης που θα παρέχει 20.000 θέσεις** καταναμεμημένες σε όλα τα κράτη μέλη για εκτοπισμένους που σαφώς χρήζουν διεθνούς προστασίας στην Ευρώπη, το οποίο θα χρηματοδοτηθεί με επιπλέον ποσό 50 εκατ. ευρώ το 2015 και το 2016.
- Επεξεργασία, στο πλαίσιο της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας, μιας **πιθανής επιχείρησης στη Μεσόγειο για την εξάρθρωση των δικτύων**

λαθρομετανάστευσης και την καταπολέμηση της διακίνησης ανθρώπων, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο.

Μελλοντικές ενέργειες: τέσσερις άξονες για καλύτερη διαχείριση της μετανάστευσης

Η μεταναστευτική κρίση στη Μεσόγειο έριξε τους προβολείς στις άμεσες ανάγκες που προέκυψαν. Παράλληλα, όμως, αποκάλυψε ότι η συλλογική μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ είναι πλέον ανεπαρκής. Με το βλέμμα στο μέλλον, η ευρωπαϊκή ατζέντα για τη μετανάστευση μετουσιώνει τις Πολιτικές Κατευθύνσεις του προέδρου Γιούνκερ σε μια δέσμη πρωτοβουλιών που αλληλοσυνδέονται και αλληλοενισχύονται βασιζόμενες σε τέσσερις άξονες, με στόχο την καλύτερη διαχείριση της μετανάστευσης σε όλες τις πτυχές της (βλέπε επίσης Παράρτημα).

Οι τέσσερις άξονες της ατζέντας για τη μετανάστευση είναι:

- **Μείωση των κινήτρων για παράτυπη μετανάστευση:** κυρίως, με την απόσπαση ευρωπαϊών αξιωματούχων που θα λειτουργούν ως σύνδεσμοι για θέματα μετανάστευσης στις αντιπροσωπείες της ΕΕ σε σημαντικές τρίτες χώρες· την τροποποίηση της νομικής βάσης της Frontex ώστε να ενισχυθεί ο ρόλος της σε θέματα επαναπατρισμού· ένα νέο σχέδιο δράσης με μέτρα που, αφενός, θα μετατρέπουν τη διακίνηση ανθρώπων σε μια εξαιρετικά επικίνδυνη, χαμηλού κέρδους εγκληματική δραστηριότητα και, αφετέρου, θα αντιμετωπίζουν τις ρίζες του φαινομένου μέσω της αναπτυξιακής συνεργασίας και της ανθρωπιστικής βοήθειας·
- **Διαχείριση των συνόρων - διάσωση ζωών και ασφάλιση των εξωτερικών συνόρων:** κυρίως, με την ενίσχυση του ρόλου και των ικανοτήτων της Frontex· την ενίσχυση της ικανότητας τρίτων χωρών για διαχείριση των συνόρων τους· την περαιτέρω συνένωση, εφόσον χρειάζεται, ορισμένων λειτουργιών της ακτοφυλακής σε επίπεδο ΕΕ.
- **Καθήκον της Ευρώπης η παροχή προστασίας - μια ισχυρή κοινή πολιτική ασύλου:** τίθεται ως προτεραιότητα η πλήρης και συνεκτική εφαρμογή του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου, κυρίως με την προώθηση της συστηματικής ταυτοποίησης και της λήψης δακτυλικών αποτυπωμάτων, και με προσπάθειες περιορισμού της κατάχρησής του, μέσω της ενίσχυσης των διατάξεων για την ασφαλή χώρα καταγωγής, οι οποίες περιέχονται στην οδηγία για τη διαδικασία παροχής ασύλου· αξιολόγηση και πιθανώς αναθεώρηση του κανονισμού του Δουβλίνου εντός του 2016·

- **Μια νέα πολιτική για τη νόμιμη μετανάστευση:** στόχος της θα είναι η διατήρηση της Ευρώπης, που βρίσκεται αντιμέτωπη με δημογραφική παρακμή, ως ελκυστικού προορισμού για τους μετανάστες, κυρίως με τον εκσυγχρονισμό και την αναμόρφωση του καθεστώτος για την μπλε κάρτα, τον επαναπροσδιορισμό των προτεραιοτήτων των πολιτικών ένταξης και τη μεγιστοποίηση των οφελών της μεταναστευτικής πολιτικής για τα άτομα και τις χώρες προέλευσης, μεταξύ άλλων, με φθηνότερα, ταχύτερα και ασφαλέστερα συστήματα μεταφορών μέσω εμβασμάτων.

Η Υπατη Εκπρόσωπος/αντιπρόεδρος της Επιτροπής Φεντερίκα Μογκερίνι δήλωσε: «Με την φιλόδοξη αυτή ατζέντα, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποδεικνύει ότι είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει το δράμα όσων προσπαθούν να γλυτώσουν από τον πόλεμο, τις διώξεις και τη φτώχεια. Η μετανάστευση είναι **κοινή ευθύνη** όλων των κρατών μελών και όλα τα κράτη μέλη καλούνται τώρα να ανταποκριθούν στην αντιμετώπιση αυτής της ιστορικής πρόκλησης. Και δεν πρόκειται για ευρωπαϊκή μόνο, αλλά και για παγκόσμια πρόκληση: με αυτή την ατζέντα επιβεβαιώνουμε και διευρύνουμε τη συνεργασία μας με τις χώρες καταγωγής και διέλευσης με στόχο να σώσουμε ζωές, να πλήξουμε καίρια τα δίκτυα λαθρομετανάστευσης και να προστατεύσουμε όσους έχουν ανάγκη. Όλοι ωστόσο γνωρίζουμε ότι πραγματική και μακροπρόθεσμη λύση του προβλήματος θα υπάρξει μόνο αν εκλείψουν οι ρίζες του φαινομένου, όπως η φτώχεια, η αστάθεια που προκαλούν οι συρράξεις, η κρίση στη Λιβύη και τη Συρία. Ως Ευρωπαϊκή Ένωση, δεσμευόμαστε και είμαστε αποφασισμένοι να συνεργαστούμε με τη διεθνή κοινότητα για τον σκοπό αυτό.»

Ο επίτροπος Μετανάστευσης, Εσωτερικών Υποθέσεων και Ιθαγένειας Δημήτρης Αβραμόπουλος δήλωσε: «Η Ευρώπη δεν μπορεί να μένει απαθής όσο χάνονται ζωές. Η ευρωπαϊκή ατζέντα για τη μετανάστευση ανταποκρίνεται σαφώς στην άμεση ανάγκη για δράση ώστε να μη χαθούν άλλες ζωές, και βοηθά τις χώρες που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή με ουσιαστικά μέτρα, όπως η αύξηση των πλοίων που συμμετέχουν σε επιχειρήσεις υπό τον συντονισμό της Frontex, η χορήγηση βοήθειας έκτακτης ανάγκης ύψους 60 εκατ. ευρώ καθώς και η εκπόνηση σχεδίου δράσης για την πάταξη των κυκλωμάτων λαθρομετανάστευσης που εκμεταλλεύονται ευάλωτους μετανάστες. Επιδεικνύοντας μεγαλύτερη ακόμη **αλληλεγγύη**, είμαστε αποφασισμένοι να εφαρμόσουμε μια συνολική προσέγγιση που θα βελτιώσει σημαντικά τη διαχείριση της μετανάστευσης στην Ευρώπη.»

1.2 Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής των μεταναστών. Νεώτερες εξελίξεις.

Η Ελλάδα, υπήρξε για οχτώ περίπου δεκαετίες χώρα αποστολής μεταναστών. Η πρώτη φάση του μεταναστευτικού ρεύματος σημειώνεται στις αρχές του εικοστού αιώνα, όπου περίπου 400.000 Έλληνες μεταναστεύουν προς άλλες ηπείρους, κυρίως τις ΗΠΑ. Βασικό της χαρακτηριστικό, είναι η υπερπόντια διάστασή της. Η δεύτερη φάση αρχίζει μεταπολεμικά. Μετά το 1955, Έλληνες μετακινούνται προς δυτικές, υπερπόντιες και ευρωπαϊκές χώρες (ΕΚΚΕ, 1999). Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, σημειώνεται η τρίτη φάση της μετανάστευσης όπου η Ελλάδα όχι μόνο εξάγει, αλλά και «εισάγει» εργατικό δυναμικό (Μουσούρου, 2003, σ. 36). Η αλλαγή αυτή ήταν συνέπεια της παλιννόστησης, δηλαδή των Ελλήνων μεταναστών που επέστρεφαν στην Ελλάδα, ιδιαίτερα από τη Γερμανία (Καβουνίδης, 2002, σ. 19). Παράλληλα, την εποχή εκείνη κατέφτασαν στη χώρα μετανάστες από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες καθώς και από την Ασία, κυρίως Πακιστανοί και Φιλιππινέζοι και την Αφρική, κυρίως Αιγύπτιοι (Cavounidis, 2004, σ. 37). Από τη δεκαετία του '80 και μετά, η Ελλάδα αποτελεί κατεξοχήν χώρα υποδοχής μεταναστών. Αλλά κι άλλες χώρες όπως η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία, κατά τη δεκαετία του 1980 αποτέλεσαν πόλο έλξης για ένα σημαντικό αριθμό μεταναστευτικών ομάδων. Αυτή η αλλαγή οφείλεται στο γεγονός ότι το ίδιο χρονικό διάστημα οι παραπάνω χώρες άρχισαν να εντάσσονται στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Ένωση καθώς και να επιδεικνύουν πρόοδο κι οικονομική ανάπτυξη.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 παρατηρείται διόγκωση της μεταναστευτικής εισροής μεταναστών, κυρίως από την Αλβανία – με το άνοιγμα των συνόρων με τη συγκεκριμένη χώρα, τη Βουλγαρία, την Πολωνία, αλλά και ομογενών Ποντίων από την πρώην Σοβιετική Ένωση (Κοιλιάρη, 1997 & Μαρβάκης, 2001). Η πλειοψηφία των μεταναστών που ήλθαν τη συγκεκριμένη περίοδο, δεν είχαν τα απαραίτητα έγγραφα για την παραμονή τους στη χώρα (Gropas, Triantafyllidou, 2007, σ. 2) κι έτσι αντιμετωπίζονταν ως παράνομοι οικονομικοί μετανάστες. Οι μετανάστες αυτοί αποτέλεσαν το πρώτο μαζικό κύμα προς την Ελλάδα, η οποία ήταν απροετοίμαστη να τους αντιμετωπίσει. Η χώρα, λοιπόν, καλείται ξαφνικά να διαχειριστεί το μεταναστευτικό ζήτημα σε μια νέα βάση, καθώς για πρώτη φορά εισέρχονται στον ελλαδικό χώρο μετανάστες αλλογενείς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ανατροπή της κυρίαρχης εικόνας – πρόσληψης της κοινωνίας ως αμιγώς ομοιογενούς (ΚΕΜΟ, 2004, σ. 14).

Οι περισσότεροι από αυτούς είναι οικονομικοί μετανάστες, πρόσφυγες ή εκτοπισμένα άτομα που αναζητούν άσυλο και συρρέουν στην Ευρώπη από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι σε εκείνες τις χώρες: εμφύλιες διενέξεις, συγκρούσεις, αυταρχικότητα από την πλευρά του κράτους, άνιση διανομή του πλούτου, αυξημένα ποσοστά γεννήσεων κ.α. αναγκάζουν τους ανθρώπους να μετακινηθούν, ακολουθώντας οποιαδήποτε τρόπο, νόμιμο ή παράνομο και να αναζητήσουν την τύχη τους σε άλλες χώρες. Οι συγκεκριμένες μεταναστευτικές ομάδες επιθυμούν να μεταναστεύσουν στη Βόρεια Αμερική, έτσι σε ένα αρχικό επίπεδο το πέρασμά τους από την Ευρώπη κι η παραμονή τους σε χώρες όπως η Ελλάδα, θεωρούνται προσωρινή μετανάστευση. Στις περισσότερες περιπτώσεις όμως, αυτή η μετακίνηση δεν πραγματοποιείται κι έτσι η παραμονή τους στην Ελλάδα γίνεται πλέον αναγκαστική και μόνιμη (Κονιόρδος, 1994).

Στην Ελλάδα τα πράγματα είναι εξίσου δύσκολα για τους μετανάστες όπως και για τους μετανάστες στην υπόλοιπη ΕΕ. Διεθνείς οργανισμοί καταγγέλλουν ότι η ελληνική κυβέρνηση φροντίζει (ανεπισημώς) να κακοπερνούν οι μετανάστες σε όλα τα στάδια της επαφής τους με τις ελληνικές Αρχές, ώστε αυτό να λειτουργεί ως αποτρεπτικό για όσους σκέφτονται να έρθουν στη χώρα μας. Διεθνές επεισόδιο με επίκεντρο τις πρακτικές της Ελλάδας απέναντι στους παράνομους μετανάστες δημιουργήθηκε με αφορμή τον πνιγμό 12 ατόμων (όλα γυναίκες και μικρά παιδιά) έξω από το Φαρμακονήσι τον Ιανουάριο του 2014. Διεθνείς οργανώσεις, εταίροι της Ελλάδας στην ΕΕ και ο ευρωπαϊκός Τύπος ζητούν από την Αθήνα να πραγματοποιήσει ανεξάρτητη έρευνα τόσο για τις συνθήκες του ναυαγίου όσο και για τις παράνομες επαναπροωθήσεις μεταναστών στην Τουρκία από τους έλληνες φύλακες των θαλασσιών κυρίως, αλλά και των χερσαίων συνόρων. Συνθήκες κακοποίησης, εξευτελισμού και απαξίωσης της ανθρώπινης ζωής επικρατούσε και στα κέντρα κράτησης μεταναστών μέχρι πρότινος.

«Μέσα από την καθημερινή δραστηριότητα στα κέντρα κράτησης, οι ΓΧΣ έγιναν μάρτυρες των αρνητικών επιπτώσεων του εγκλεισμού στην ψυχική υγεία των μεταναστών και αιτούντων άσυλο. Συμπτώματα αγχώδους διαταραχής και κατάθλιψης παρατηρήθηκαν στην πλειοψηφία των ασθενών. Οι απαράδεκτες συνθήκες κράτησης, ο φόβος της απέλασης, η άγνοια για τη διάρκεια της κράτησης και η μεταχείριση των μεταναστών σαν «εγκληματίες» έκαναν την κράτηση μία επώδυνη και απάνθρωπη εμπειρία για την πλειοψηφία των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο. Επιπλέον, ο εγκλεισμός συνέβαλε στην περαιτέρω επιδείνωση της ψυχικής υγείας μεταναστών που

είχαν ήδη βιώσει κάποιο τραυματικό συμβάν στην χώρα προέλευσής τους ή και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους. Η αυξανόμενη εφαρμογή του μέτρου της κράτησης σε πολλά κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, έχει υποστεί κριτική από πολλές διεθνείς οργανώσεις. Σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα, η κράτηση των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο θα πρέπει να αποτελεί έσχατο μέτρο, να εφαρμόζεται για το μικρότερο δυνατό διάστημα, και όπου είναι εφικτό να αναζητούνται εναλλακτικά της κράτησης μέτρα» . (Γιατροί Χωρίς Σύνορα, Ετήσια έκθεση 2010, Ζωές Υπό Κράτηση

στο www.msf.gr/sites/default/files/msfpublications/report2010_gr_light.pdf
πρόσβαση στις 5-5-15)

«Ο Φεβρουάριος του 2014 σηματοδότηκε από την πρωτοφανή γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους - απάντηση σε ερώτημα του αρχηγείου της ΕΛ.ΑΣ. σχετικά με τη μοίρα των κρατούμενων μεταναστών που έφταναν στην εκπνοή του ανώτατου επιτρεπόμενου ορίου κράτησης των 18 μηνών. Σύμφωνα με το ΝΣΚ, καθένας από τους μη απελαθέντες αλλοδαπούς μπορεί να μην αφεθεί ελεύθερος, «αλλά να του επιβληθεί αυτομάτως ο περιοριστικός όρος υποχρεωτικής διαμονής του στο κέντρο προαναχωρησιακής κρατήσεως μέχρις ότου συνεργασθεί με τις αρμόδιες αρχές». Και έτσι άνοιξε ο δρόμος για την επ' αόριστον κράτηση στα κέντρα κράτησης και την παράταση του μαρτυρίου των κρατούμενων μεταναστών, που το μόνο τους αμάρτημα ήταν ότι δεν είχαν χαρτιά!

Όπως τόνιζε η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η γνωμοδότηση αποτελούσε "ομολογία της αποτυχίας του κράτους να προβεί σε επιστροφές αλλοδαπών, που σημαίνει ομολογία πλήρους αποτυχίας των μεθόδων τύπου 'στρατοπέδων συγκέντρωσης', τα οποία βαπτίζονται σήμερα κατ' ευφημισμό κέντρα προαναχωρησιακής κρατήσεως".»(πηγή: www.avgi.gr/.../ta-anthropina-dikaiomata-sta-xronia-tou-mnimoniou-od... Πρόσβαση στις 2-5-2015)

Το Ελληνικό Παρατηρητήριο για τους Πρόσφυγες, το Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι, το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, η Διεθνής Αμνηστία στην Ελλάδα ,το Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών και άλλες οργανώσεις έχουν καταγγείλει την αντιμετώπιση των μεταναστών από τους Έλληνες και την πολιτεία.

«Αθήνα, 2 Απριλίου 2014 – Το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας παρουσίασε σήμερα την ετήσια έκθεση για το έτος 2013, όπου αναλύονται τα

ποσοτικά και ποιοτικά αποτελέσματα της καταγραφής περιστατικών ρατσιστικής βίας από τις οργανώσεις που συμμετέχουν στο Δίκτυο.

Ο επικεφαλής της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Γιώργος Τσαρμπόπουλος, επισήμανε πως οι εκθέσεις και τα συμπεράσματα του Δικτύου ανέδειξαν την εκρηκτική διάσταση της ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Το Δίκτυο αποτέλεσε σημείο αναφοράς, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, σχετικά με την ανάδειξη των εγκλημάτων μίσους, ακριβώς γιατί η δράση του ήρθε να καλύψει ένα σημαντικό κενό της Πολιτείας: την απουσία ενός επίσημου και αποτελεσματικού συστήματος καταγραφής των περιστατικών και τάσεων της ρατσιστικής βίας στη χώρα. Αναφερόμενος στα θετικά βήματα που έχουν σημειωθεί το τελευταίο διάστημα, δεν παρέλειψε να τονίσει πως βασικό ζητούμενο παραμένει η προστασία των θυμάτων και ουσιωδών μαρτύρων.

Αναλύοντας τα αποτελέσματα του Δικτύου, η βοηθός συντονίστρια του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, Ελένη Τάκου, ανέφερε ότι, για το έτος 2013, το Δίκτυο κατέγραψε, μέσω συνεντεύξεων με τα θύματα, 166 περιστατικά ρατσιστικής βίας με τουλάχιστον 320 θύματα: τα 143 περιστατικά αφορούν μετανάστες ή πρόσφυγες, ενώ τα υπόλοιπα 22 ήταν κατά ΛΟΑΤ ατόμων και 1 εναντίον υπερασπίστριας ανθρωπίνων δικαιωμάτων (συνηγόρου θυμάτων). «Ο αριθμός των θυμάτων παρουσιάζεται ιδιαίτερα αυξημένος, λόγω της καταγραφής του περιστατικού Νέας Μανωλάδας, όπου καταγράφηκαν 155 θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης με ρατσιστικό κίνητρο, κατά των οποίων πυροβόλησαν οι επιστάτες και τραυμάτισαν 35 από αυτά».

(Πηγή: <http://rvrn.org/> πρόσβαση στις 5-5-15)

Αν και πρέπει να γίνουν πολλά ακόμα προς την επίλυση προβλημάτων σχετικά με τους μετανάστες στην Ελλάδα τα πράγματα δείχνουν να αλλάζουν. Το Περιφερειακό Γραφείο για την Ευρώπη του Γραφείου του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, με ανακοίνωση που εξέδωσε από τις Βρυξέλλες, χαιρετίζει το σχέδιο της νέας Κυβέρνησης της Ελλάδος «για μια συνολική αλλαγή της μεταναστευτικής πολιτικής, όπως ανακοινώθηκε από τον πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα στις 8 Φεβρουαρίου 2015». Στην ανακοίνωση αναφέρεται ότι «οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ελλάδα στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μεταναστών υπήρξαν για πολύ καιρό, πηγή ανησυχίας. Συμπεριλαμβάνουν τις επαναπροωθήσεις στη θάλασσα, τις κατασταλτικές αστυνομικές επιχειρήσεις (Ξένιος Ζευς), τις μακροχρόνιες μεταφορές ρουτίνας σε εγκαταστάσεις κράτησης, όπως και τις άσχημες συνθήκες σε

αυτές τις εγκαταστάσεις». (www.avgi.gr/.../o-oie-xairetizei-tis-allages-stin-politiki-metanasteusis-tis-.. Πρόσβαση στις 2-5-15)

Ανάμεσα στις διάφορες απόψεις για το τι είναι το καλύτερο για τη χώρα και τους μετανάστες θα θέλαμε να επισημάνουμε το άρθρο της Κίτυ Ξενάκη από ΤΑ ΝΕΑ πάνω σε μία δημοσίευση στη γαλλική LIBERATION.

«Κι αν ανοίγαμε τα σύνορα στους μετανάστες;»

Είναι μια αιρετική άποψη. Που δεν στερείται όμως επιχειρημάτων ούτε λογικής, ειδικά σε μία εποχή που η Ευρώπη παρακολουθεί σοκαρισμένη τη Μεσόγειο να γίνεται ο τάφος ενός ακόμη επίδοξου μετανάστη κάθε δύο ώρες. Και αν ανοίγαμε τις πόρτες; Και αν, αντί να την πολεμάμε, οργανώναμε την υποδοχή των μεταναστών στην Ευρώπη; Κόντρα στις εντυπώσεις και στις κραυγές των λαϊκιστών, υπάρχει ανάγκη για εργατικό δυναμικό στην ΕΕ. «Στο κάτω κάτω», επισήμαινε την Τρίτη η «Libération» στο κύριο άρθρο της, «τα κολοσσιαία ποσά που δίνονται στους διακινητές θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν πολύ καλύτερα στο έδαφός μας».

Γιατί πρέπει να νομιμοποιηθεί η μετανάστευση» ήταν ο τίτλος της εφημερίδας. «Να ανοίξουμε τις πόρτες στη μετανάστευση» διακήρυξε το ίδιο εκείνο πρωί και ο Ντανιέλ Κον-Μπεντίτ. «Χτίσαμε ένα ευρωπαϊκό σπίτι αλλά ξεχάσαμε τις πόρτες, οι άνθρωποι μπαίνουν λοιπόν από τα παράθυρα και συχνά πνίγονται γιατί αυτά είναι κλειστά» σχολίασε.

«Μόνο αν ανοίξουμε τις πόρτες της ΕΕ, ρυθμίζοντας την είσοδο, θα μειωθεί ο αριθμός των νεκρών στη Μεσόγειο. Υπάρχουν χώρες, οι σκανδιναβικές, η Γερμανία, ακόμα και η Γαλλία, που χρειάζονται εργατικό δυναμικό. Αυτό είναι το περίπλοκο με την ανεργία. Υπάρχουν δουλειές που οι αυτόχθονες Γάλλοι δεν τις θέλουν. Το ίδιο ισχύει και στη Γερμανία. Μπορούμε σήμερα να οργανώσουμε την είσοδο στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας τουλάχιστον 300.000 - 400.000 μεταναστών». (Πηγή <http://www.tanea.gr/news/world/article/5232355/ki-an-anoigame-ta-synora-stoys-metanastes/> Πρόσβαση στις 2-5-15)

«Η σύγκρουση αναδύεται στο παράδοξο της προστασίας του ανθρωπισμού και της φύλαξης» παρατηρεί η P. Pallister-Wilkins του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ σε άρθρο της στην International Political Sociology (2015,9,pp.53-69).

Αλλά η Ευρώπη δέχεται και εξ οικείων τα βέλη. Έτσι το Ευρωπαϊκό Κέντρο στη Σιγκαπούρη αναφέρει το Φεβρουάριο του 2015 : «Αντί να εγκαθιδρύσει νόμιμους τρόπους για τους πρόσφυγες να ταξιδέψουν ασφαλείς στην Ευρώπη, η ΕΕ περιμένει από τις γειτονικές χώρες στη Μέση Ανατολή και στη Βόρεια Αφρική να προλάβουν τον

κόσμο από το να φτάσουν στα σύνορα αφήνοντας πολλούς στη λήθη». Παρόλο που η ΕΕ έχει δικαίωμα να ελέγχει τα σύνορά της ο συγγραφέας πιστεύει ότι « οι προσταγές της ασφάλειας δεν πρέπει να υπερέχουν των δεσμεύσεων για ανθρώπινα δικαιώματα, που είναι θεμελιώδεις αρχές της ΕΕ.»(Background Brief, No.13, Febr. ,2015,p.3)

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι όσο η ΕΕ δεν κάνει σημαντικές μεταρρυθμίσεις στην πολιτική παροχής ασύλου, το αίσθημα κατά της μετανάστευσης στη Ευρώπη θα συνεχίσει να υπάρχει, ασκώντας σημαντική πίεση σε μία θεμελιώδη αρχή της ΕΕ, την αρχή της διακίνησης ατόμων. *«Όταν μιλάμε για παράνομη/παράτυπη μετανάστευση δεν μπορούμε να αποκλείσουμε την ύπαρξη συναισθημάτων αντίθετων με τους μετανάστες και την άνοδο της ακροδεξιάς. Αυτές οι εξελίξεις τροφοδοτούνται από την κρίση στην Ευρωζώνη και την πληθώρα μέτρων λιτότητας που προσπαθούν να αντιμετωπίσουν την κρίση χρέους. Αυτό έγινε φανερό το Μάιο του 2014, από τους Σουηδούς Δημοκράτες ως τους Αληθινούς Φιλανδούς και από το Εθνικό Μέτωπο της Λε Πεν μέχρι την ελληνική Χρυσή Αυγή.»(Background Brief, No.13, Febr. ,2015,p.3)*

Όσον αφορά την Ελλάδα, θα πρέπει όλοι να κατανοήσουν ότι η μετανάστευση είναι πλέον **μόνιμο κοινωνικό φαινόμενο** και είναι αναγκαίος ένας μακροπρόθεσμος σχεδιασμός έτσι ώστε οι μετανάστες να ενταχθούν *με κοινωνική ειρήνη και σταθερότητα, με κοινωνική συνοχή και σεβασμό των δικαιωμάτων τους και με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι παραγωγικό και ωφέλιμο για την οικονομία και τις κοινωνικές δομές.»(Παύλου ,2005,σελ.1)*

Η απλούστευση των διαδικασιών εισόδου υπηκόου τρίτης χώρας ή χορήγησης άδειας διαμονής σύμφωνα με τις σχετικές οδηγίες της ΕΕ δε φαίνεται να εξαλείφει την ελληνική γραφειοκρατία. Το υψηλό εισόδημα (8500e) προσαυξημένο κατά 20% για κάθε μέλος της οικογένειας αποτρέπει αρκετούς από την απόκτηση άδειας διαμονής. Τα παράβολα για την έκδοση /ανανέωση άδειας διαμονής είναι υψηλά και έχουν καθαρά εισπρακτικό στόχο. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι για τη συμμετοχή στις επερχόμενες εξετάσεις Ελληνομάθειας ο κάθε μετανάστης καλείται να πληρώσει παράβολο 50 ευρώ , ενώ πριν από λίγα χρόνια η εξέταση ήταν δωρεάν.(www.gsae.edu.gr/ellinomatheia)

Μελετώντας την πολιτική αυτή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα παρατηρήσει κανείς ότι αν και γίνεται προσπάθεια να εξασφαλισθεί ισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα των μεταναστών, στις συνέπειες της μεταναστευτικής κίνησης και στην προσδοκώμενη ανάπτυξη της ΕΕ, δυστυχώς αυτό δεν είναι πάντα εφικτό. Αντίθετα πολλές φορές οι μετανάστες θυματοποιούνται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παρακάτω

αναφορά που συναντάται στην πολιτική αυτή της ΕΕ, όπου οι μετανάστες διακρίνονται σε καλόπιστους ταξιδιώτες και επικίνδυνους παράνομους μετανάστες . Η σωστή ισορροπία ανάμεσα στην ενίσχυση της κινητικότητας των καλόπιστων ταξιδιωτών και στους κινδύνους παράνομης μετανάστευσης και τις απειλές για τη δημόσια τάξη και τη δημόσια ασφάλεια θα πρέπει πάντα να εξασφαλίζονται (COM(2011)248, σελ. 11) . Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο διαχωρισμός της νόμιμης από την παράνομη μετανάστευση παρουσιάζεται με υπερβολικό τρόπο.

1.2.1 Το προφίλ του μετανάστη στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τα σύγχρονα δεδομένα η Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα είναι μια χώρα πολυπολιτισμική καθώς δέχεται στους κόλπους της ανθρώπους από κάθε μέρος της γης. Ορισμένοι από αυτούς έχουν εισέλθει στην χώρα με νόμιμο τρόπο κι άλλοι παράνομα. Αυτή η κατάσταση δυσχεραίνει την αριθμητική αποτίμηση των μεταναστών, κυρίως για το χρονικό διάστημα από το 1990 ως και σήμερα. Κατά την απογραφή του 2001 διέμεναν στην Ελλάδα περίπου 11 εκατομμύρια άνθρωποι (10.964.020) από τους οποίους οι 797.091 είναι αλλοδαποί, νόμιμα και παράνομα διαμένοντες. Σχεδόν οι μισοί από αυτούς ζουν στην Αττική (Χλέτσος, 1996· Παυλόπουλος, 1987).

Σε γενικές γραμμές στην Ελλάδα διακρίνονται τέσσερις κατηγορίες αλλοδαπών μεταναστών (Κοΐλιαρη, 1997):

- Εκείνοι που είναι υπήκοοι χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και καλύπτονται από την κοινοτική νομοθεσία.
- Όσοι είναι υπήκοοι χωρών μη μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά μπορούν με κάποιες προϋποθέσεις να εγκατασταθούν και να εργαστούν νόμιμα στην Ελλάδα.
- Εκείνοι που είναι υπήκοοι χωρών μη μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης κι έχουν εισέλθει στη χώρα παράτυπα, διαμένουν και εργάζονται παράνομα σε αυτή.
- Εκείνοι που είναι πρόσφυγες και εισέρχονται είτε με αυτή την ιδιότητα είτε λαθραία στη χώρα.

Στις παραπάνω κατηγορίες χρειάζεται να προστεθούν και τα μεταναστευτικά ρεύματα των παλιννοστούντων που εισήλθαν κι εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα.

Αναζητώντας πληροφορίες για το προφίλ του μετανάστη στην Ελλάδα, διαπιστώνεται ότι κατά τη δεκαετία του 1990 τα περισσότερα στοιχεία για εκείνον προέρχονται κυρίως από τα ΜΜΕ καθώς και τις πηγές του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Έτσι κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στην Ελλάδα υπάρχουν οικονομικοί μετανάστες (Κοΐλιαρη, 1997):

- Οι περισσότεροι δεν απασχολούνται σε μια κανονική εργασία. Απορροφούνται σε χειρωνακτικές εργασίες που δεν προτιμούν οι Έλληνες κι απασχολούνται συνήθως περιστασιακά.

- Η εργασία τους χαρακτηρίζεται στις περισσότερες περιπτώσεις επισφαλής, οι αμοιβές τους είναι χαμηλές και φοβούνται να απαιτήσουν οποιαδήποτε κοινωνική ασφάλιση.
- Οι εργασίες τους συνήθως δεν έχουν κάποια σχέση με την ειδικότητά τους ή το επίπεδο της εκπαίδευσης που έχουν ολοκληρώσει στη χώρα τους.
- Έχουν χαμηλό επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας.
- Κατατάσσονται στα χαμηλότερα κοινωνικά κι οικονομικά στρώματα της ελληνικής κοινωνίας.
- Προτιμούν να συναναστρέφονται ανθρώπους που προέρχονται από τη δική τους εθνική κοινότητα.

Από τις παραπάνω αναφορές εξαιρείται ένας σημαντικός αριθμός Ποντίων μεταναστών από τη Σοβιετική Ένωση και ομογενών από την Αλβανία.

Για την εικόνα του σύγχρονου μετανάστη πραγματοποιήθηκε το 2004 έρευνα από το Ινστιτούτο εργασίας με κύριο αντικείμενο τις «Μορφές Κοινωνικής Ένταξης των Οικονομικών Μεταναστών στην Περιφέρεια Αττικής». Σύμφωνα με αυτήν αρχικά διερευνήθηκαν τα βασικά κοινωνικά χαρακτηριστικά του δείγματος των μεταναστών. Ειδικότερα συγκεντρώθηκαν πληροφορίες για το φύλο, την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση, την κατάσταση του νοικοκυριού, τον αριθμό και την ηλικία των παιδιών, το ιστορικό καταγωγής, την εθνικότητα, το ιστορικό διαμονής στην Ελλάδα, την ενδεχόμενη νομιμοποίηση της παραμονής σε αυτήν, τα χαρακτηριστικά εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, τα χαρακτηριστικά απασχόλησης, τα στοιχεία υγείας καθώς και τα στοιχεία του εισοδήματος των μεταναστών (Παπαδοπούλου, 2006).

Στη συνέχεια συγκεντρώθηκαν πληροφορίες αναφορικά με τις παραμέτρους που ενισχύουν ή αποθαρρύνουν την ένταξη και την προσαρμογή των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Ανάμεσα σε άλλα αναφέρθηκαν ότι τέτοιοι παράγοντες είναι: ο χρόνος παραμονής στη χώρα υποδοχής, η διαδικασία νομιμοποίησης, ο χρόνος νομιμότητας στην Ελλάδα, η γλώσσα, το εκπαιδευτικό υπόβαθρο, η συμμετοχή στην απασχόληση, η οικογενειακή συνένωση, η κατοικία και η σταθερότητα στην κατοικία, οι σχέσεις με τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, οι σχέσεις με τους συλλόγους, οι άτυπες κοινωνικές σχέσεις καθώς κι η σχέση με την ελληνική κοινωνία και τους Έλληνες πολίτες (Παπαδοπούλου, 2006).

Από την επεξεργασία και την ανάλυση των παραπάνω στοιχείων προκύπτει ότι η πλειοψηφία των μεταναστών που διαμένουν στην περιφέρεια Αττικής ήρθαν στην Ελλάδα με σκοπό να εγκατασταθούν και να ζήσουν πλέον εδώ. Πρόκειται για οικογένειες με ένα ή δύο παιδιά, στην πλειοψηφία τους είναι νέοι άνθρωποι που διανύουν την αναπαραγωγική και παραγωγική περίοδο της ζωής τους. Επέλεξαν συνειδητά να εγκατασταθούν στην Αττική και επιδιώκουν να μείνουν σταθερά σε συγκεκριμένο τόπο και σε συγκεκριμένη κατοικία. Απασχολούνται σε χειρωνακτικές εργασίες πλήρους ωραρίου, συνήθως εργάζονται ως χειριστές, τεχνίτες, ανειδίκευτοι εργάτες, ενώ ένα μικρό ποσοστό ασχολείται με γεωργικά και κτηνοτροφικά επαγγέλματα.

Αναφορικά με την εθνοτική τους καταγωγή, η πλειοψηφία των μεταναστών προέρχεται από χώρες που γειτονεύουν με την Ελλάδα. Οι περισσότεροι κατάγονται από την Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Ακολουθούν μετανάστες από τη Γεωργία, τη Ρωσία, την Ουκρανία, το Πακιστάν και την Ινδία. Επίσης, αναφορικά με τη θρησκεία οι περισσότεροι από τους μετανάστες είναι χριστιανοί, υπάρχουν όμως, κι άλλοι: μουσουλμάνοι, βουδιστές και πιστοί από διάφορες ανατολικές θρησκείες.

Από την παραπάνω έρευνα διαπιστώνεται ότι οι οικονομικοί μετανάστες έχουν ενταχθεί σε μεγάλο βαθμό στην ελληνική κοινωνία. Ωστόσο η θέση τους σε αυτήν δεν βρίσκεται στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις παρατηρούνται προβλήματα που έχουν να κάνουν με τη νομιμοποίηση των μεταναστών, την απόκτηση άδειας παραμονής καθώς δυσκολίες που αφορούν στην οικογενειακή συνένωση των μεταναστών.

Ειδικότερα αναφέρεται ότι το σημαντικότερο πρόβλημα των μεταναστών είναι το καθεστώς παραμονής στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την έρευνα ένα σημαντικό ποσοστό των μεταναστών δεν έχει άδεια εργασίας, ενώ οι περισσότεροι δεν έχουν άδεια παραμονής. Επίσης, σε ένα ποσοστό της τάξης του 17% οι μετανάστες δεν έχουν κανένα έγγραφο, ενώ το 62% των μεταναστών αναμένει την έκδοση απαραίτητων εγγράφων. Η μικρή διάρκεια ισχύς των αδειών παραμονής και εργασίας καθώς κι η μεγάλη καθυστέρηση στην απόδοσή των παραπάνω στους άμεσα ενδιαφερόμενους έχουν ως αποτέλεσμα οι μετανάστες να παραλαμβάνουν τα απαραίτητα έγγραφα, αφού έχουν λήξει. Έτσι τόσο οι μετανάστες όσο κι οι οικογένειές τους φαίνονται να ζουν κι εργάζονται παράνομα στη χώρα, ενώ στην πραγματικότητα οι κρατικές δομές εμποδίζουν τη διαδικασία της νομιμοποίησής τους (Δημουλάς, 2006).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη ερευνητική μελέτη επικεντρώνεται στις ομάδες των οικονομικών μεταναστών που προέρχονται από την Αλβανία και την πρώην ΕΣΣΔ, ενώ δεν έχει συγκεντρώσει στοιχεία για μετανάστες από άλλες χώρες της Αφρικής ή της Ασίας. Επιπρόσθετα για να σκιαγραφηθεί το κοινωνικό προφίλ των μεταναστών αντλήθηκαν στοιχεία από όσους κατόρθωσαν να υποβάλλουν αίτηση για λευκή ή πράσινη κάρτα. Αυτό σημαίνει ότι ο πραγματικός αριθμός των μεταναστών είναι μεγαλύτερος, ενώ τα πραγματικά χαρακτηριστικά τους διαφέρουν σημαντικά.

Νεότερες έρευνες παρουσιάζουν για τους μετανάστες τα εξής στοιχεία: Πρόκειται για άτομα ηλικίας, μεταξύ 20-44 ετών, οι περισσότεροι από αυτούς είναι παντρεμένοι. Αρχικά έρχονται στη χώρα μόνοι χωρίς τις οικογένειές τους, ενώ όταν αισθάνονται οικονομικά ασφαλείς επιθυμούν την οικογενειακή συνένωση. Ένα μεγάλο ποσοστό, περισσότεροι από τους μισούς, έχει ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι γυναίκες έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο και το ποσοστό των αναλφάβητων είναι χαμηλό. Δεν απασχολούνται σε εργασιακές θέσεις σχετικές με την εξειδίκευσή τους κι έτσι πτυχιούχοι μετανάστες αναγκάζονται να καταπιάνονται με χειρωνακτικά, κακοπληρωμένα και υποβαθμισμένα επαγγέλματα (ΙΜΕΠΟ, 2008).

Οι περισσότεροι από αυτούς κατοικούν στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας, ενώ αρκετοί διαμένουν στα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας και σε αγροτικά αναπτυγμένες περιοχές. Η μεγαλύτερη πληθυσμιακά ομάδα είναι εκείνη των Αλβανών μεταναστών και στη συνέχεια ακολουθούν οι υπόλοιποι μεταναστευτικοί πληθυσμοί. Ως προς την απασχολησιμότητα δεν παρατηρούνται σημαντικές μεταβολές ούτε ως προς το είδος της εργασίας, ούτε ως προς το καθεστώς της απασχόλησης. Πρωταρχικό μέλημα των μεταναστών είναι να βελτιώσουν τις συνθήκες της ζωής τους σε σημαντικό βαθμό και να μεταβούν από τις υποβαθμισμένες περιοχές σε άλλες περισσότερο αναγνωρισμένες κοινωνικά (ΙΜΕΠΟ, 2008). Με αυτή την αλλαγή επιδιώκουν να μεταστρέψουν το αρνητικό κλίμα που επικρατούσε στην ελληνική κοινωνία εξαιτίας της αδυναμίας του κρατικού μηχανισμού να ανταποκριθεί στην υποδοχή και την προσαρμογή των συγκεκριμένων ομάδων (Μοσχοπούλου, 2005).

Μέσα από τη μελέτη του φαινομένου της μετανάστευσης και την ανάλυση των χαρακτηριστικών του μετανάστη διαπιστώνεται ότι οι συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες κινδυνεύουν σε πολλές περιπτώσεις να περιθωριοποιηθούν. Αντιμετωπίζουν προβλήματα με τη νομιμοποίησή τους, την αναζήτηση μιας εργασίας

αντάξιας των ικανοτήτων και των γνώσεών τους, τη δημιουργία φιλικών σχέσεων, τις συναλλαγές τους με τις κρατικές υπηρεσίες κ.α. Γι' αυτό και θα ήταν χρήσιμο να γίνει λόγος για τον όρο κοινωνικός αποκλεισμός και τη σχέση του με τη διαδικασία ένταξης των μεταναστών σε μια νέα κοινωνία.

1.3 Κοινωνικός Αποκλεισμός: Αποσαφήνιση της έννοιας

Αρχικά η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού ταυτιζόταν με καταστάσεις φτώχειας, περιθωριοποίησης, μη ικανοποίησης βασικών βιοτικών αναγκών. Στα κείμενα της ΕΕ για πρώτη φορά συναντάται το 1989 ως μετάφραση της «φτώχειας». Το 1994 στο Πράσινο Βιβλίο της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ως κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται το ανεπαρκές εισόδημα αλλά και η υστέρηση στη στέγαση, εκπαίδευση, υγεία και η περιορισμένη πρόσβαση στις υπηρεσίες. Προσπαθώντας να περιγράψει κανείς την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού διαπιστώνει ότι οι πολυάριθμες απόπειρες διαφορετικών κοινωνικών θεωριών να προσεγγίσουν τον όρο, δημιούργησαν σύγχυση στον προσδιορισμό του (Παπαδοπούλου, 2002). Επίσης, όλη αυτή η ποικιλία στην ανάγνωση της έννοιας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να ορίζεται με διττό τρόπο: από την ακαδημαϊκή κοινότητα και από τις συνθήκες της καθημερινής πραγματικότητας (Γσιάκαλος, 1998).

Από την πλευρά της ακαδημαϊκής θεώρησης λοιπόν, ο ορισμός επικεντρώνεται στη δυναμική του αποκλεισμού. Η έννοια παρουσιάζεται ως μια προοδευτική διαδικασία κατά την οποία τα άτομα αποσυνδέονται από τον κοινωνικό ιστό κι αντιμετωπίζουν την πιθανότητα να βρεθούν σε κατάσταση οικονομικής εξαθλίωσης. Επιπρόσθετα, τα άτομα παρεμποδίζονται σε θέματα που έχουν να κάνουν με την απορρόφηση κοινωνικών και δημόσιων αγαθών και κινδυνεύουν από διάφορες μορφές κοινωνικής και πολιτισμικής μειονεξίας (Σπανού, 1999). Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση ο κοινωνικός αποκλεισμός πραγματοποιείται κι ολοκληρώνεται σταδιακά μέσα από τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει (Μουσούρου, 1998). Ουσιαστικά η έκταση και η ένταση της αποστέρησης που συνοδεύει τον κοινωνικό αποκλεισμό εκκινεί από ένα βαθμό κινδύνου και καταλήγει στον βαθμό του πραγματικού αποκλεισμού, κατά τον οποίο παρατηρείται πλήρης ρήξη με τον κοινωνικό δεσμό και αδυναμία αποκατάστασης αυτής της σχέσης (Σδράλη & Καραμέτου, 2008).

Από την άλλη πλευρά ο κοινωνικός αποκλεισμός ερμηνεύεται ως κατάσταση, η οποία επιμερίζει τα άτομα σε δύο ομάδες (Παπαδοπούλου, 2006):

- Σε εκείνους που συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία, τους μηχανισμούς πρόσβασης, τις εκδηλώσεις και τους πόρους της κοινωνικής ζωής και

- Στους άλλους που αποκλείονται από όλα τα παραπάνω και βιώνουν την ανέχεια και την κοινωνική περιθωριοποίηση.
- Οι άνθρωποι της δεύτερης κατηγορίας αντιμετωπίζουν προβλήματα εξαιτίας των αδυναμιών της κοινωνικής πολιτικής και διαπιστώνουν ότι ζωή τους επηρεάζεται από τις παρακάτω παραμέτρους (Byrne, 2005· Ρετινιώτη & Μάντζιου, 2010· Αδάμ & Παπαθεοδώρου, 2010):
- τον τρόπο που επιλέγει η πολιτεία για να αντιμετωπίσει τις συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού,
- τη χωρική συγκέντρωση των αποκλεισμένων ομάδων καθώς και
- τη χρονική επιμονή του φαινομένου.

Οι διαφορετικές όψεις και διαβαθμίσεις του κοινωνικού αποκλεισμού εξαρτώνται από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω κι εδραιώνουν με τον τρόπο τους τις κοινωνικές ανισότητες (Καβουνίδη, 2005· Shepley, 2005). Αναζητώντας κάποια συσχέτιση ανάμεσα στις παραπάνω προσεγγίσεις συμπεραίνει κανείς ότι ο αποκλεισμός εξελίσσεται σταδιακά (Sen, 1992β· Gallier & Paugam, 2002· Papadopoulos & Tsakloglou, 2005):

- Αρχικά τα άτομα λόγω έλλειψης ικανοτήτων, δεν μπορούν να συμμετέχουν στις λειτουργικότητες της ενήλικης ζωής. Με τον όρο λειτουργικότητες εννοούνται καταστάσεις της καθημερινότητας, οι οποίες εκτείνονται από την κάλυψη των βασικών βιοτικών αναγκών μέχρι και την αυτοπραγμάτωση.
- Στη συνέχεια αυτή η αδυναμία των ατόμων αρχίζει να συνδέεται με μια σειρά αποστερήσεων, οι οποίες λειτουργούν σωρευτικά. Όλη αυτή η κατάσταση έχει αρνητικές συνέπειες στη διαδικασία διαμόρφωσης τόσο της ατομικής όσο και της κοινωνικής ταυτότητας.
- Αυτή η κατάσταση έχει ως αποτέλεσμα συγκεκριμένα άτομα ή/ και ομάδες να μην έχουν πρόσβαση σε κοινωνικούς πόρους, οι οποίοι όμως, είναι διαθέσιμοι για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού.

Κατά συνέπεια ο κοινωνικός αποκλεισμός γίνεται αντιληπτός είτε ως αδυναμία των ατόμων ή/ και των ομάδων να συμμετέχουν σε κοινωνικούς θεσμούς είτε ως κοινωνική απόσταση που χωρίζει τις διάφορες κοινωνικές ομάδες (Μπαλούρδος, 2006). Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού είναι συνδεδεμένη άρρηκτα με τους μετανάστες και την προσπάθειά τους να ενταχθούν σε μια νέα κοινωνία. Οι συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες αντιμετωπίζουν την οικονομική ανέχεια, την

ανεργία, την επισφαλή εργασία, τον αναλφαβητισμό, την ένταξη σε μειονότητα, τη διαμονή σε περιθωριακές περιοχές κ.ά. Όλα τα χαρακτηριστικά των μεταναστών αλλά και οι λόγοι που τα προκαλούν, συνιστούν μια κατάσταση, σύμφωνα με την οποία τα άτομα βρίσκονται κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα. Σε ανάλογη περίπτωση τα άτομα δεν μπορούν να απολαύσουν ή να εκμεταλλευτούν οικονομικά, πολιτικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά προνόμια, τα οποία προσφέρονται σε άλλους μέσα στο πλαίσιο μιας οργανωμένης κοινωνίας.

Από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτει ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός δε συνδέεται απαραίτητα κι αποκλειστικά με τα οικονομικά προβλήματα των μεταναστών. Το φαινόμενο εκδηλώνεται κυρίως, μέσα από την αδυναμία των ατόμων να συμμετέχουν στην αγορά εργασίας, την εκπαίδευση, τον τομέα της υγείας, την πρόσβαση σε διοικητικές κι άλλες υπηρεσίες, τα προβλήματα αναζήτησης κι εύρεσης στέγης. Έτσι η διαφορετική πολιτισμική, εθνική, γλωσσική και θρησκευτική ταυτότητα των μεταναστών δημιουργεί διαχωριστικές γραμμές, οι οποίες απαγορεύουν στη συγκεκριμένη ομάδα να προσαρμοστεί αποτελεσματικά στην κοινωνία (Γκότοβος, 2002). Σύμφωνα βέβαια με τον Cummins (2000), ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν προκύπτει ως αποτέλεσμα όλων αυτών των διαφορετικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν τους μετανάστες, αλλά είναι απόρροια της αρνητικότητας με την οποία οι θεσμοί, κρατικοί και πολιτικοί, αντιμετωπίζουν αυτούς τους ανθρώπους. Σύμφωνα με έρευνα της Eurostat αναφορικά με τους Κοινούς Δείκτες Ένταξης (Migrant Integration Policy Index) καταγράφονται **ελλείμματα** εργασιακής, εκπαιδευτικής, πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής ένταξης καθώς και **ύπαρξη ανισοτήτων και χασμάτων** μεταξύ μεταναστευτικού και συνολικού πληθυσμού της ΕΕ. (www.ekke.gr/open_books/EntaxiMetanaston.pdf)

Επίσης το Ευρωβαρόμετρο σε ποιοτική έρευνα βρήκε σημαντικά εμπόδια στην ένταξη των μεταναστών. (Qualitative Eurobarometer, 2011, *Migrant Integration - Aggregate Report*, spring, European Commission)

Ο Weber περιγράφει τον κοινωνικό αποκλεισμό ως μία μορφή κοινωνικής περιχαράκωσης, υποστηρίζοντας ότι «η αποκλείουσα περιχαράκωση συνιστά προσπάθεια μιας ομάδας να εξασφαλίσει για τον εαυτό της μία προνομιούχα θέση σε βάρος μίας άλλης ομάδας μέσω μίας διαδικασίας καθυπόταξης» (Οικονόμου-Φερώνας, 2006, σελ.41).

Αισθανόμενη απειλή η κυρίαρχη ομάδα προσπαθεί να δαμάσει, να αφομοιώσει τη μειονεκτούσα ομάδα. (Οικονόμου-Φερώνας, 2006).

1.3.1 Τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού

Λαμβάνοντας υπόψη την παραπάνω προσπάθεια αποσαφήνισης του κοινωνικού αποκλεισμού, οι ερευνητές των κοινωνικών επιστημών κατέληξαν στα παρακάτω χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού (Atkinson, 2002· Silver & Miller, 2003· Μπαλούρδος & Χρυσάκης, 2006· Αδάμ & Παπαθεοδώρου, 2010):

- Είναι πολυδιάστατος: ποικίλει ανάλογα με το είδος των αποστερήσεων που βιώνουν τα άτομα ή/ και οι ομάδες.
- Έχει ως επί το πλείστον κοινωνικό και οικονομικό χαρακτήρα.
- Είναι δυναμικός και διαδικαστικός: εξελίσσεται στο χρόνο και διαφοροποιείται ανάλογα με τις συνθήκες.
- Είναι ενεργός και διαδραστικός: συντελείται στα πλαίσια μίας κοινωνικής αλληλεπίδρασης.
- Είναι σχεσιακός: ορίζει τη μορφή της σχέσης που μπορεί να δημιουργηθεί ανάμεσα στο άτομο ή/και την ομάδα με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον.
- Είναι σχετικός με το περιεχόμενο, τις ιδιαίτερες συνθήκες και τις ευκαιρίες που προσφέρονται στο πλαίσιο μιας κοινωνίας.
- Έχει πολυεστιακή δράση: επικεντρώνει την προσοχή του σε κοινωνικά μειονεκτήματα και μορφές αποσύνδεσης των ατόμων ή/ και των ομάδων με το κοινωνικό τους περιβάλλον.

Από τα παραπάνω συμπεραίνει κανείς ότι ως έννοια ο κοινωνικός αποκλεισμός παρουσιάζει σημαντικές διαφορές με τη φτώχεια, η οποία έχει να κάνει με τις στερήσεις που βιώνουν τα άτομα και οι ομάδες εξαιτίας των χαμηλών τους εισοδημάτων (Σδράλη & Καραμέτου, 2008). Μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση διαπιστώνεται ότι ο προσδιορισμός της έννοιας, αποκλειστικά με οικονομικούς όρους, θεωρείται μονομερής προσέγγιση κυρίως, διότι ο κοινωνικός αποκλεισμός κρύβει μέσα του πολιτικές και πολιτισμικές διαστάσεις (Bynner, 2003· Χρυσάκης, 2005). Κατ' επέκταση χρειάζεται να ερευνηθούν οι τρόποι με τους οποίους αναπαράγονται οι ανισότητες κάθε μορφής και οδηγούν στην περιθωριοποίηση μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων (Μπαλούρδος, 2006).

1.3.2 Επιπτώσεις του κοινωνικού αποκλεισμού

Για να αντιληφθεί κανείς την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού και να συνειδητοποιήσει το μέγεθος των διαστάσεών του μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο, χρειάζεται να γίνει λόγος για τις επιπτώσεις που έχει το συγκεκριμένο φαινόμενο στα άτομα και τις ομάδες. Σε γενικές γραμμές οι άνθρωποι που ζουν αποκλεισμένοι δεν έχουν, όπως αναφέρθηκε, ελεύθερη πρόσβαση στα φυσικά, κοινωνικά και πολιτικά τους δικαιώματα. Αυτή η κατάσταση επηρεάζει σημαντικά την ψυχοσύνθεσή τους κι έχει επιπτώσεις στις αντιλήψεις και τις στάσεις που διαμορφώνουν απέναντι στην κοινωνική πραγματικότητα καθώς και στον τρόπο που επιλέγουν για την διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Τα άτομα διαπιστώνουν ότι δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν μια τέτοια κατάσταση και κατά συνέπεια δεν μπορούν να μεταβάλλουν τις συνθήκες διαβίωσης όχι μόνο για τους ίδιους αλλά και για τις οικογένειές τους, έτσι αποκτούν ενοχές (Shepley, 2005).

Σταδιακά τα αποκλεισμένα άτομα διαπιστώνουν ότι ζουν σε ένα αβέβαιο κι ανασφαλές για εκείνα περιβάλλον, γεγονός που επιτείνει την εμφάνιση αρνητικών συναισθημάτων. Οι άνθρωποι νιώθουν άγχος, αισθάνονται ότι μειονεκτούν σε σχέση με τους υπόλοιπους κι είναι θυμωμένοι διότι από τη συμπεριφορά των άλλων γύρω τους εισπράττουν ότι η κοινωνία δεν σέβεται τα δικαιώματά τους Όλα αυτά μακροπρόθεσμα εξελίσσονται και σε άλλα σοβαρότερα προβλήματα, όπως οι ψυχολογικές διαταραχές κι η κατάθλιψη (Williams, 2007· Σδράλη & Καραμέτου, 2008). Η εκδήλωση κι η ένταση των παραπάνω συναισθημάτων προσδιορίζεται από δύο παραμέτρους (Williams & Nida, 2011):

- το χρονικό διάστημα που διαρκούν οι επιπτώσεις του αποκλεισμού
- κι ο τρόπος με τον οποίο αποφασίζουν οι άνθρωποι να αντιδράσουν απέναντι σε αυτές τις δυσχερείς συνθήκες.

Μέσα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας συνειδητοποιεί κανείς ότι η εμφάνιση των αρνητικών συναισθημάτων εξελίσσεται όπως ακριβώς συμβαίνει και την αποστέρηση των δικαιωμάτων του ατόμου. Αυτό σημαίνει ότι σε ένα αρχικό στάδιο το άτομο μπορεί να βιώνει απογοήτευση διότι αδυνατεί να ικανοποιήσει τις βιοποριστικές του ανάγκες. Αργότερα όμως, βιώνει πιο έντονα τα αρνητικά συναισθήματα διότι διαπιστώνει ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός επιβραδύνει σημαντικά την αυτοπραγμάτωση του (Σδράλη & Καραμέτου, 2008). Σύμφωνα με τους Oaten, Williams, Jones & Zadro (2008) τα δυσάρεστα συναισθήματα που βιώνει

το άτομο σε συνδυασμό με την απόρριψή που λαμβάνει από την κοινωνία, συμβάλλουν στα εξής:

- Ο αποκλεισμένος άνθρωπος δεν αισθάνεται ότι ανήκει πλέον στην κοινωνία
- Ο αποκλεισμένος άνθρωπος κλείνεται στον εαυτό του αφού νιώθει ότι κανείς δεν τον υποστηρίζει.
- Ο αποκλεισμένος άνθρωπος δεν καλλιεργεί την ενσυναίσθηση
- Ο αποκλεισμένος άνθρωπος δέχεται με απάθεια οποιαδήποτε εξωτερική επιρροή.

Διαμορφώνοντας μια τέτοια στάση τα άτομα ή οι ομάδες αποτελούν πλέον ένα εύκολο θύμα που κινδυνεύει να χειραγωγηθεί. Τις περισσότερες φορές η αντίδραση των αποκλεισμένων σε αυτή την κατάσταση συνοδεύεται από την εκδήλωση ακραίων αντικοινωνικών συμπεριφορών, οι οποίες είναι δυνατόν να οδηγήσουν τα άτομα ή τις ομάδες στην πλήρη απομόνωση από τον κοινωνικό ιστό . (Twenge et al., 2007)

Η απομάκρυνση ατόμων ή ομάδων από την κοινωνία προκαλεί την οριστική τους ρήξη με το κοινωνικό σύνολο, ενισχύει τις ανταγωνιστικές σχέσεις, περιορίζει την κοινωνική συνοχή κι ουσιαστικά υπονομεύει τη λειτουργία της κοινωνίας. Αυτό βέβαια σημαίνει ότι οι άνθρωποι δεν πιστεύουν ούτε και στηρίζουν τις συλλογικές δράσεις κυρίως, επειδή ως αποκλεισμένοι βιώνουν το αντίθετο. Έτσι, αδυνατώντας να αντιδράσουν σε μια φαύλη κατάσταση, παγιδεύονται στις επιλογές που αποφασίζει το σύστημα για αυτούς.

Όταν οι κοινωνίες διανύουν περιόδους οικονομικής ύφεσης τότε όλα τα παραπάνω επιδεινώνονται ακόμη περισσότερο. Οι αποκλεισμένες ομάδες σε ανάλογες περιπτώσεις προσπαθούν είτε να δημοσιοποιήσουν τα προβλήματά τους και με αυτό τον τρόπο να κάνουν αισθητή την παρουσία τους, είτε να αποδεχτούν τη μοίρα τους και να υπομείνουν στωικά τις συνέπειες της παρακμής τους (Παπάνης, Γιαβρίμης & Βίκη, 2009). Χρειάζεται μία ενιαία αντιμετώπιση των νόμιμων μεταναστών που να βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα , με σεβασμό στην ελευθερία , στην ίση μεταχείριση και στο κράτος δικαίου, που να στοχεύει στην κοινωνική συνοχή. Με δικαιώματα όπως πρόσβαση στην εργασία , στην υγεία, στην εκπαίδευση και στις υπηρεσίες πρόνοιας , κατοχύρωση πολιτικών δικαιωμάτων και ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνία.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ένα ιδιαίτερο πρόβλημα με επιδράσεις σε κάθε επίπεδο που αφορούν άμεσα ή/και έμμεσα

το άτομο και την κοινωνία. Συζητώντας για τις επιπτώσεις του αποκλεισμού διαπιστώνεται ότι οι διαστάσεις του φαινομένου επεκτείνονται σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης ζωής. Στην επόμενη ενότητα περιγράφεται η αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων, όπως αυτές παρουσιάζονται στον τομέα της εκπαίδευσης, καθώς βασική παράμετρος στην παρούσα ερευνητική μελέτη είναι ο σχεδιασμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας σε ομάδες που απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό.

1.3.3 Ο κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα του 21ου αιώνα

Για να περιγράψει κανείς την εικόνα του κοινωνικού αποκλεισμού στη σύγχρονη Ελλάδα χρειάζεται να συγκεντρώσει στοιχεία και πληροφορίες από παλιότερες μελέτες κι έρευνες. Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι η σχέση του κοινωνικού αποκλεισμού με την οικονομική αποστέρηση, εγείρει το ενδιαφέρον των ερευνητών σε αναφορές που συνδέουν τον κοινωνικό αποκλεισμό με άλλα φαινόμενα, όπως η φτώχεια, η ανεργία, η απασχόληση κ.α. (Sen, 1992α).

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα οι εκτιμήσεις της Eurostat και τα στοιχεία της ΓΣΕΕ κατατάσσουν την Ελλάδα ανάμεσα στις χώρες της Ευρώπης με το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι η φτώχεια στην Ελλάδα πλήττει κυρίως τις αγροτικές, ακριτικές και δύσβατες περιοχές κι αφορά συνήθως άτομα που αυταπασχολούνται στον πρωτογενή τομέα, τις πολυμελείς οικογένειες και τους ηλικιωμένους. Επίσης, παρατηρείται ότι τα άτομα σε αυτές τις περιοχές έχουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο κι αποδέχονται να εργάζονται χωρίς ασφαλιστική κάλυψη. Βέβαια όλα τα παραπάνω δικαιολογούνται από το χαμηλό εισόδημα που κατέχει η συγκεκριμένη μερίδα του πληθυσμού (Κετσετζοπούλου & Μπούζας 2005· Σακέλλης, 2006· Υφαντόπουλος, 2006). Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2006, κάτω από το όριο της φτώχειας ζούσε το 13% των εργαζομένων, το 33% των ανέργων, το 25% των συνταξιούχων και το 41% των μονογονεϊκών οικογενειών με ένα εξαρτώμενο παιδί (Σακέλλης, 2006· ΕΠΕΚΣΑ & PRAKSIS, 2010).

Όπως επισημαίνουν οι ερευνητικές μελέτες τα άτομα βρίσκονται σε οικονομική δυσπραγία, η οποία επιδεινώνεται κι επηρεάζει σημαντικά τη ζωή τους. Ωστόσο σε μεγαλύτερο κίνδυνο βρίσκονται όσοι ζουν σε μη αστικές και νησιώτικες περιοχές καθώς κι όσοι είναι πολύτεκνοι, ενώ φαίνεται ότι προστατεύονται όσοι έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο (Μπαλούρδος, 2006).

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο αφορά τη σύνδεση ανάμεσα στις οικονομικές δυσκολίες που βιώνουν τα άτομα και την απειλή του κοινωνικού αποκλεισμού. Ειδικότερα λοιπόν, έξι στους δέκα αποκλεισμένους και ένας στους δύο άνεργους βιώνουν δυσκολίες σε περισσότερες από μία λειτουργικές διαστάσεις του αποκλεισμού. Επιπρόσθετα, άτομα που βρίσκονται στο όριο της φτώχειας δεν μπορούν να έχουν τα βασικά καταναλωτικά αγαθά, να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες και να αντιμετωπίσουν έκτατα περιστατικά (Μπαλούρδος, 2006).

Ανάμεσα στις ευάλωτες ομάδες κατατάσσονται τα άτομα με ειδικές ανάγκες κι αναπηρίες, οι μετανάστες, οι παλιννοστούντες, οι Ρομά, οι μειονότητες της Θράκης κ.α. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις η απειλή της φτώχειας για τα άτομα και τις ομάδες εξαρτάται σημαντικά από τη σύνθεση και τα χαρακτηριστικά τους κι ενισχύεται από τις χαμηλές εισοδηματικές απολαβές και τα χαμηλά ποσοστά απασχολησιμότητας (Κετσετζοπούλου & Μπούζας 2005· Κικίλιας, 2006).

Ωστόσο τα προβλήματα που αφορούν στις οικονομικές δυσχέρειες συνεχίζουν να μαστιίζουν τον πληθυσμό. Οι Έλληνες δήλωναν ήδη από το 2009, πριν ακόμη ενταθούν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, ότι δεν ήταν ικανοποιημένοι με την κατάσταση της απασχόλησης στην Ελλάδα. Η εύρεση εργασίας ήταν και είναι, μια δύσκολη υπόθεση, όχι μόνο για εκείνους που δεν διαθέτουν τα τυπικά προσόντα, αλλά κυρίως για όσους θεωρούνται ότι λόγω αυτών υπερτερούν σημαντικά. Ακόμα οι ερωτώμενοι αναφέρουν ότι το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας δυσλειτουργεί ενώ παρουσιάζονται ελλείψεις και στις υπηρεσίες κοινωνικής κάλυψης (European Commission, 2009).

Αυτή η κατάσταση είναι φυσικό να έχει αντίκτυπο στη συμμετοχή των ατόμων στην εκπαιδευτική διαδικασία, ένα σημαντικό ποσοστό των αποκλεισμένων ατόμων ή/ και ομάδων δηλώνουν ότι στερούνται τα τυπικά εκπαιδευτικά προσόντα. Επίσης, αναφέρεται ότι ένα στα τέσσερα παιδιά ζει κάτω από το όριο της σχετικής φτώχειας κι υπάρχει σοβαρό ενδεχόμενο να εγκαταλείψει αναγκαστικά την υποχρεωτική εκπαίδευση, αναπαράγοντας με αυτό τον τρόπο τις επιπτώσεις του κοινωνικού αποκλεισμού και στη δική του ζωή (Χρυσάκης & Μπαλούρδος, 2006).

Από τα παραπάνω διαφαίνεται τόσο η συσχέτιση του κοινωνικού αποκλεισμού με φαινόμενα όπως η φτώχεια, η ανεργία, η αναποτελεσματική απασχολησιμότητα κ.α. Παράλληλα όμως, γίνεται λόγος και για την αμφίδρομη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στην εκπαίδευση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Εκείνο που χρειάζεται να σημειωθεί είναι ότι όλες αυτές οι διαπιστώσεις στηρίζονται στις απόψεις των Ελλήνων και δεν περιλαμβάνουν τις αντιλήψεις του μεταναστευτικού πληθυσμού καθώς σε μια τέτοια περίπτωση τα ποσοστά θα ήταν σαφώς διαφορετικά (Κετσετζοπούλου & Μπούζας 2005).

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στο άρθρο 5,παρ.2 του Συντάγματος σημειώνεται: *«όλοι όσοι βρίσκονται στη Ελληνική επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών πεποιθήσεων»* Όλοι μας όμως

γνωρίζουμε ότι συχνά εφαρμόζονται πρακτικές διακρίσεων , που παραβιάζουν θεμελιώδεις αρχές του Κράτους Δικαίου.(Παπαδημητρίου, 2002,σελ.299).

«Παρόλο που η χώρα μας έχει υπογράψει όλες τις διεθνείς συμβάσεις , που αφορούν το σεβασμό και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων , η προκατάληψη και οι αυθαιρεσίες των οργάνων του κράτους απέναντι σε μέλη μειονοτικών ομάδων είναι μία πραγματικότητα.»(Παπαδημητρίου, 2002)

Αξίζει να επισημανθεί ότι παρόλο που εξαιτίας των προηγούμενων μαζικών νομιμοποιήσεων χιλιάδες μετανάστες ζουν νόμιμα στην Ελλάδα και εργάζονται καλύπτοντας τις φορολογικές τους υποχρεώσεις, το καθεστώς που ισχύει σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία δημιουργεί διαρκώς το φόβο να απολέσουν για τυπικούς λόγους τη νομιμότητα και να βρεθούν στην ίδια κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνει ένας νεοεισερχόμενος μετανάστης στη χώρα. Άλλωστε «απειλούνται» κι από τους παράνομους/παράτυπους μετανάστες που χωρίς έγγραφα νομιμοποίησης αναγκάζονται να απασχολούνται σε καθεστώς παράνομης κι ανασφάλιστης απασχόλησης πιέζοντας όμως έτσι τους νόμιμους μετανάστες , το πιο ευάλωτο τμήμα του εργατικού πληθυσμού.

1.4 Αναπαράγοντας τις κοινωνικές ανισότητες στην εκπαίδευση

Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία και συγκεκριμένα το άρθρο 16 του συντάγματος, η ελληνική πολιτεία είναι υποχρεωμένη να παρέχει εκπαίδευση σε όλους τους ανηλίκους χωρίς καμία εξαίρεση και να προωθεί την κατανόηση και την επικοινωνία μεταξύ ομάδων με διαφορετικά εθνικά, θρησκευτικά, φυλετικά κ.α. χαρακτηριστικά. Με αυτό τον τρόπο καθιστά τα άτομα ικανά να εμπλακούν ενεργά κι αποτελεσματικά στις κοινωνικές δομές.

Παρά τη δέσμευση από την πλευρά του κράτους για την παροχή ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών προς όλους, διαπιστώνεται συχνή εμφάνιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, γεγονός που προετοιμάζει την κοινωνία για το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού (Παπαδοπούλου, 2002). Με ποιον τρόπο όμως, αυτές οι ανισότητες μπορούν να οδηγήσουν άτομα ή/ και ομάδες στο περιθώριο της κοινωνίας. Το σχολείο αποτελεί βασικό θεσμό για την κοινωνικοποίηση του ατόμου. Αν λοιπόν, μέσα σε αυτό το πλαίσιο το άτομο βιώνει έντονα αρνητικά συναισθήματα κι εμπειρίες, οι οποίες συνδέονται με την παραβίαση των δικαιωμάτων, τότε το άτομο χάνει την ελεύθερη πρόσβασή του αρχικά στις εκπαιδευτικές δομές και σταδιακά απομονώνεται μέχρι το σημείο που θεωρείται πλέον αποκλεισμένο από την κοινωνία (Βαρουξή, 2006· Ηο, 2007). Έτσι η ελλιπής μόρφωση κι η αδυναμία των ατόμων να κοινωνικοποιηθούν δημιουργούν σημαντικά προβλήματα, καθώς αργότερα αυτοί οι ίδιοι άνθρωποι δεν είναι σε θέση να επικοινωνήσουν με τους κρατικούς θεσμούς και να τους αξιοποιήσουν προς όφελός. Κατά συνέπεια δεν μπορούν να βελτιώσουν τη δυσχερή κατάσταση που βιώνουν (Χρυσάκης & Μπαλούρδος, 2006).

Όπως αναφέρει ο Φωτόπουλος (2010) η φθίνουσα εκπαιδευτική κινητικότητα δημιουργεί σημαντικούς περιορισμούς:

- Έχει ως αποτέλεσμα την άνιση κατανομή ευκαιριών πρόσβασης στα διάφορα κοινωνικά και θεσμικά πλαίσια.
- Παρατηρείται αδυναμία κατά τη σύναψη σχέσεων με άτομα που ελέγχουν θεσμικά τους κοινωνικούς πόρους

Κατά συνέπεια αυτή η περιορισμένη κοινωνική κινητικότητα έχει αρνητικές επιπτώσεις σε κάθε τομέα της κοινωνικής κι επαγγελματικής ζωής των ενηλίκων

Μελετώντας την ιδιαίτερη σχέση της εκπαίδευσης με τον κοινωνικό αποκλεισμό, διαπιστώνει κανείς ότι τα αρχικά της δείγματά της εμφανίζονται κιόλας από τα πρώτα χρόνια του παιδιού στο σχολείο. Στην περίοδο της προσχολικής εκπαίδευσης διαμορφώνονται οι πρώτες σημαντικές γνωστικές και συναισθηματικές εμπειρίες. Επίσης, τα άτομα το ίδιο χρονικό διάστημα καλλιεργούν βασικές κοινωνικές δεξιότητες που επηρεάζουν τις αντιλήψεις και τη στάση τους τόσο απέναντι στο σχολείο όσο κι απέναντι στην κοινωνία. Αυτό σημαίνει ότι η ανάπτυξη κι η εξέλιξη ενός ατόμου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το αν η πρόσβαση του ατόμου στην εκπαίδευση γίνεται ελεύθερα, χωρίς περιορισμούς κι από την ποιότητα των μαθησιακών αλληλεπιδράσεων του ατόμου (Τσιάκαλος, 1998· Καβουνίδα, 2005· Παπάνης et al., 2009).

Πέρα από τα παραπάνω αξίζει να παρατηρήσει κανείς ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει τη δύναμη να εμποδίζει την αποστολή της εκπαίδευσης και την περιορίζει κατά την προσπάθειά της να βοηθήσει στη βελτίωση του ατόμου. Από την άλλη πλευρά δυσκολεύει σημαντικά το άτομο καθώς του απαγορεύει την ουσιαστική ένταξη στην εκπαιδευτική διαδικασία (Τρέσσου, 1996· Βεργίδης, Ασημάκη & Τζιντζίδης, 2007).

Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι το σχολείο λειτουργεί με διττό τρόπο: σε κάποιες περιπτώσεις ενισχύει την προσπάθεια του ατόμου για κοινωνική ενσωμάτωση ενώ σε άλλες αναπαράγει τις εκπαιδευτικές ανισότητες και ωθεί τα άτομα στον κοινωνικό αποκλεισμό. Πρόκειται στην ουσία για έναν φαύλο κύκλο που επαναλαμβάνεται κι αποδίδει τις επιπτώσεις αυτής της περιθωριοποίησης στο άτομο αλλά και στη δυσπραγία της πολιτείας (Bynner, 1999· Duffy, 1999).

2. Εκπαίδευση Ενηλίκων και Μετανάστες

2.1 Αποσαφήνιση των βασικών όρων

Μελετώντας το γνωστικό πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, ο ερευνητής έρχεται αντιμέτωπος με μια πληθώρα εννοιών και θεωριών που σχετίζονται με την εκπαίδευση των ενηλίκων καθώς και με τα χαρακτηριστικά του ενήλικου ως εκπαιδευόμενου. Ουσιαστικά κάθε θεωρητική προσέγγιση της Εκπαίδευσης Ενηλίκων εκκινεί από μια συγκεκριμένη άποψη σχετικά με τον ενήλικο εκπαιδευόμενο.

Αν κι αρχικά η εκπαίδευση των ενηλίκων αποτέλεσε μοντέλο παρατήρησης και για τους ενήλικους, γρήγορα έγιναν αντιληπτές οι διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων. Οι ενήλικοι βιώνουν αλλαγές τόσο σε βιολογικό όσο και σε ψυχολογικό επίπεδο, οι οποίες επιδρούν καθοριστικά στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν νέες γνώσεις και δεξιότητες. Επίσης, είναι σημαντικό ότι οι ενήλικοι φέρουν μαζί τους στη μαθησιακή διαδικασία γνώσεις κι εμπειρίες που είναι δυνατόν να ενισχύουν ή να ματαιώσουν τη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Σε επόμενη ενότητα αναλύεται το προφίλ του ενήλικου εκπαιδευόμενου σύμφωνα και με τις σημαντικότερες θεωρήσεις της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Ωστόσο στο σημείο αυτό θα ήταν χρήσιμο να περιγραφούν βασικοί όροι που θα βοηθήσουν να καθορίσουμε το πλαίσιο της παρούσας ερευνητικής μελέτης.

2.1.1 Εκπαίδευση και Κατάρτιση:

Πρόκειται για δύο όρους που οι θεωρητικοί της Εκπαίδευσης Ενηλίκων δυσκολεύονται να αποσαφηνίσουν, κυρίως διότι ορισμένοι από αυτούς θεωρούν ότι οι δύο έννοιες δεν είναι δυνατόν να διαχωριστούν. Ωστόσο υπάρχει μια σημαντική μερίδα μελετητών που αναγνωρίζουν την κατάρτιση ως υποδεέστερη της εκπαίδευσης κι απαιτούν τον μεταξύ τους διαχωρισμό (Κόκκος, 2005).

Η διάσταση μεταξύ εκπαίδευσης και κατάρτισης ενισχύεται από τις διαφορές που εντοπίζονται μεταξύ τους. Από τη μια λοιπόν, η εκπαίδευση θεωρείται ότι έχει μεγαλύτερο εύρος και βάθος. Μέσα από αυτή το άτομο διαπιστώνει ότι μπορεί να κάνει ελεύθερα την επιλογή του μέσα από πολλούς διαφορετικούς τρόπους σκέψης και δράσης. Στην εκπαίδευση συναντά κανείς διαφορετικές δραστηριότητες, άλλες από αυτές παρέχονται από θεσμοθετημένους φορείς κι άλλες δημιουργούνται από τον ίδιο τον εκπαιδευόμενο (Βεργίδης & Καραλής, 2004)

Από την άλλη πλευρά η κατάρτιση δεν παρέχει τόσες επιλογές, οι στόχοι της είναι περιορισμένοι και προσανατολισμένοι σε συγκεκριμένα προβλήματα των ενηλίκων. Αυτό σημαίνει ότι προσπαθεί να προτείνει συγκεκριμένες λύσεις, εφαρμόζοντας συγκεκριμένες γνώσεις και δεξιότητες (Rogers, 2002).

2.1.2 Δια-βίου Μάθηση

Με τον όρο Δια Βίου Μάθηση εννοεί κανείς όλους τους τύπους εκπαίδευσης (τυπική, μη-τυπική κι άτυπη) καθώς και κάθε είδους μάθηση που είναι δυνατόν να συμβεί κατά τη διάρκεια της ανθρώπινης ζωής. Περιλαμβάνει όλες εκείνες τις δραστηριότητες που εκκινούν μετά την υποχρεωτική εκπαίδευση καθώς κι οποιαδήποτε εκπαιδευτική δράση επιδιώκει συνεχή ανανέωση γνώσεων αλλά και απόκτηση νέων (Κόκκος, 2005, 2006,2010).

Ο συγκεκριμένος όρος έχει αποκτήσει σημαντικές πολιτικές διαστάσεις και έχει υιοθετηθεί στα πλαίσια της εκπαιδευτικής πολιτικής σε παγκόσμιο επίπεδο (Griffin, 1987· Κόκκος, 2005). Πρόκειται για μία έννοια με φιλοσοφικές και κοινωνικές διαστάσεις καθώς μέσα από αυτήν προωθούνται στρατηγικές για την καταπολέμηση των ανισοτήτων και για την ενίσχυση της δημοκρατικής κοινωνίας. Επίσης, ενθαρρύνει τα άτομα να διαμορφώσουν τη δική τους μαθησιακή πορεία, να μάθουν τρόπους για να αναπτύσσουν και να αξιοποιούν τις δυνατότητές τους (Βεργίδης & Πρόκου, 2005).

2.1.3 Εκπαίδευση Ενηλίκων

Μέσα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας διαπιστώνονται αρκετές απόπειρες για τον ορισμό της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Παρ' όλα αυτά η εννοιολογική της αποσαφήνιση δεν είναι εύκολη υπόθεση (Rogers, 2002· Jarvis, 2004· Βεργίδης & Καραλής, 2004· Κόκκος,2005).

Σύμφωνα με τον ορισμό της UNESCO, στο πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων εντάσσεται κάθε δραστηριότητα σχεδιασμένης μάθησης ανεξάρτητα από το επίπεδο της ή από το αν έχει γενικό, τεχνικό ή επαγγελματικό χαρακτήρα (Rogers, 2002· Κόκκος, 2005). Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που εμπίπτουν στην Εκπαίδευση Ενηλίκων διακρίνονται στις παρακάτω κατηγορίες(Βεργίδης & Καραλής, 2004):

- στη συμπληρωματική εκπαίδευση,
- στην επαγγελματική εκπαίδευση,

- στην εκπαίδευση σε κοινωνικά θέματα,
- στην εκπαίδευση για την πολιτική και κοινωνική ζωή και
- στην εκπαίδευση για την προσωπική ανάπτυξη.

Σύμφωνα με τα παραπάνω όλες αυτές οι δραστηριότητες είναι απαραίτητες διότι πηγάζουν από την ανάγκη των ανθρώπων να αναβαθμίσουν τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους σε οικονομικό-τεχνολογικό καθώς και σε κοινωνικό-πολιτισμικό επίπεδο.

Γι' αυτό και στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων συναντά κανείς μια ποικιλία στρατηγικών, οι οποίες καθορίζονται από τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, τις πολιτικοκοινωνικές μεταβολές και τις τεχνολογικές εξελίξεις κι επιθυμούν να ικανοποιήσουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες των ενηλίκων. Στην Ελλάδα έχουν διαμορφωθεί οι παρακάτω στρατηγικές (Βεργίδης & Καραλής, 2004):

- Η πολιτικό-ιδεολογική στρατηγική
- Η στρατηγική της συμπληρωματικής κατάρτισης,
- Η στρατηγική της επιστημονικής εξειδίκευσης,
- Η στρατηγική της κοινωνικής ένταξης και αντιμετώπισης του αποκλεισμού,
- Η στρατηγική της κοινωνικό-πολιτιστικής ανάπτυξης και
- Η στρατηγική της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης.

2.2 Τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευομένων

Για την αποσαφήνιση της Εκπαίδευσης Ενηλίκων θα ήταν χρήσιμο να περιγράψει κανείς την έννοια της ενηλικιότητας. Ορισμένοι ερευνητές συσχετίζουν την ενηλικιότητα με την ωρίμανση και τη δυνατότητα αξιοποίησης των εμπειριών της. Έτσι το άτομο είναι σε θέση να αποφασίζει υπεύθυνα και να προσαρμόζεται στις συνθήκες της ζωής και τις αλλαγές της κοινωνίας (Rogers, 2002).

Παρ' όλα αυτά η ενηλικιότητα δεν εκλαμβάνεται ως μία κατάσταση που συμβαίνει αυτόματα στον άνθρωπο με την παρέλευση των χρόνων. Πρόκειται για μία συνεχή προσπάθεια του ατόμου για βελτίωση, η οποία δεν έρχεται φυσικά ούτε συμβαίνει αυτόματα. Ο Jarvis (2004: 58) μιλώντας για την ενηλικιότητα διαπιστώνει ότι αυτή «...αποκτάται, όταν το άτομο αντιμετωπίζεται από τους άλλους ως κοινωνικά ώριμο και ταυτόχρονα θεωρεί ότι έχει κατακτήσει αυτό το επίπεδο».

Ωστόσο η ενηλικιότητα ερμηνεύεται διαφορετικά ανάλογα πάντα με τη θεωρητική προσέγγιση. Ειδικότερα ο Freire (1993) συνδέει την ενηλικιότητα με τη δυνατότητα του ανθρώπου να αναλύει τις εμπειρίες του με κριτικό τρόπο. Στην ουσία πρόκειται για έναν κύκλο στοχασμού που ο ενήλικος είναι ικανός να ακολουθήσει μέσα από μια επαναλαμβανόμενη διαδικασία. Ο στοχασμός του ενηλίκου πάνω στην εμπειρία καταλήγει στην πράξη κι έπειτα αυτή η πράξη μετουσιώνεται σε μία νέα εμπειρία, επάνω στην οποία θα ασκηθεί περαιτέρω κριτικός στοχασμός. Μέσα από αυτή τη διαδικασία διαπιστώνεται η ενηλικιότητα (Rogers, 1999).

Αν κι υπάρχει έντονος προβληματισμός γύρω από την ενηλικιότητα και τον προσδιορισμό της, οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν ότι δεν μπορούν να προσδιορίσουν τη συγκεκριμένη έννοια με χρονικά όρια. Ένα άτομο αναγνωρίζεται ως ενήλικο όταν πληροί κυρίως κοινωνικά προσδιορισμένα κριτήρια. Έτσι λοιπόν, ενήλικο θεωρείται το άτομο, το οποίο, ανεξάρτητα από την ηλικία του, έχει κατακτήσει ένα επίπεδο ωριμότητας κι είναι σε θέση να αναλάβει την ευθύνη για τον εαυτό του, συμπεριλαμβανόμενων και των οικονομικών υποχρεώσεων, και ίσως και για τρίτους (Hiemstra, 1991).

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι, ορίζοντας την ενηλικιότητα, χρειάζεται να γίνει αναφορά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ατόμων. Ειδικότερα η θεωρία της Ανδραγωγικής επισημαίνει ότι ένα ενήλικος διακρίνεται από τις εξής παραμέτρους (Κόκκος, 2005):

- Έχει ανάγκη να γνωρίζει γιατί πρέπει να μάθει κάτι και σε τι ακριβώς θα του χρησιμεύσουν οι γνώσεις ή οι δεξιότητες που θα αποκτήσει. Οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι δέχονται να συμμετέχουν σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, όταν αυτό ανταποκρίνεται στις ανάγκες και συμβαδίζει με προσωπικούς στόχους, οι οποίοι έχουν να κάνουν με την επαγγελματική ή την κοινωνική τους ζωή.
- Έχει ανάγκη να αντιμετωπίζεται από τους εκπαιδευτές ως ικανός για αυτοκατευθυνόμενη μάθηση. Οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι επιθυμούν να έχουν ενεργητική συμμετοχή στη διεργασία της μάθησης. Ταυτόχρονα όμως, μπορούν να ενεργοποιήσουν ισχυρούς μηχανισμούς άμυνας και παραίτησης από τη μάθηση. Αυτό εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τη στάση του εκπαιδευτή απέναντί τους.
- Έχει ανάγκη να αξιοποιεί τις ήδη υπάρχουσες εμπειρίες του ως πηγή μάθησης. Οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι φέρουν μαζί τους αποκρυσταλλωμένους τρόπους μάθησης, με τη βοήθεια των οποίων προσπαθούν να προσεγγίσουν τη γνώση. Με την εμπλοκή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα ελέγχουν κι ανανεώνουν αυτούς τους μαθησιακούς τρόπους.

Αναζητώντας στη βιβλιογραφία στοιχεία για το προφίλ του ενήλικου εκπαιδευόμενου, διαπιστώνει κανείς ότι χρειάζεται να δημιουργήσει έναν κατάλογο με τις κυριότερες αναφορές (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998· Merriam & Caffarella, 1999· Rogers, 1999, 2002· Freire, 1977, 2004):

- Οι ενήλικοι απέχουν ή απομακρύνονται από την εκπαίδευση, όταν αισθάνονται ότι χάνουν το χρόνο τους.
- Ενδιαφέρονται για την εκπαίδευση μόνο ως παράπλευρη απασχόληση. Το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου τους απασχολούνται με άλλα ζητήματα.
- Προσέρχονται στην εκπαίδευση υποκινημένοι από κάποιο εξωτερικό κίνητρο (π.χ. επαγγελματική ανάπτυξη, εύρεση θέσης εργασίας) ή εσωτερικό κίνητρο (π.χ. αποκατάσταση παλαιότερων αρνητικών εμπειριών)
- Προσέρχονται στην εκπαίδευση για προσωπικούς λόγους που δεν τους αποκαλύπτουν πάντα.
- Προσέρχονται στην εκπαίδευση για να δημιουργήσουν κοινωνικές σχέσεις.
- Έχουν υποχρεώσεις που δεν τους επιτρέπουν να ασχολούνται με τις μαθησιακές τους εργασίες για μεγάλο χρονικό διάστημα. Το πρόβλημα του

χρόνου είναι σημαντικό για τους ενήλικους καθώς οι ίδιοι θέτουν για τον εαυτό τους χρονικά περιθώρια μέσα στα οποία επιθυμούν να ικανοποιήσουν τις επιδιώξεις τους.

- Οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι αποζητούν το ενδιαφέρον του εκπαιδευτή καθώς και την επιβεβαίωση του ότι μπορούν να πετύχουν.
- Οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι χρειάζονται την επιβράβευση και την ενθάρρυνση των εκπαιδευτών.
- Προσέρχονται στην εκπαίδευση με ορισμένους στόχους κι επιθυμούν την επίτευξή τους.
- Έχουν ποικίλες εμπειρίες τις οποίες μοιράζονται με την υπόλοιπη εκπαιδευτική ομάδα.

Σύμφωνα με τον Mezirow (όπ. αναφ. στο Κόκκος, 2010, σελ. 76-77) όταν οι ενήλικοι αντιλαμβάνονται ότι το σύστημα νοητικών τους συνηθειών έχει αποβεί προβληματικό εξαιτίας στρεβλών ή ατελών παραδοχών μπορούν να οδηγηθούν στην επανεξέταση αυτών των προδιαθέσεων με βάση τις οποίες ερμηνεύουν την πραγματικότητα. Η μετασχηματίζουσα μάθηση συνιστά μια διεργασία κατά την οποία *«μετασχηματίζουμε προβληματικά πλαίσια αναφοράς (νοητικές συνήθειες, νοηματοδοτικές προοπτικές, νοητικά σύνολα) –σύνολα πεποιθήσεων και προσδοκιών–, έτσι ώστε αυτά να γίνουν περισσότερο περιεκτικά, πολυσχιδή, ανοικτά, στοχαστικά και συναισθηματικά έτοιμα για αλλαγή»*.

Σύμφωνα με τον Κόκκο (2011) το ρεύμα της μετασχηματίζουσας μάθησης υποστηρίζει ότι ο σκοπός της εκπαίδευσης ενηλίκων δεν είναι να εφοδιάζονται οι εκπαιδευόμενοι με γνώσεις, ικανότητες και στάσεις που αναπαράγουν τις κυρίαρχες αξίες της κοινωνίας, αλλά να εμπλέκονται σε μια διαδικασία κριτικού στοχασμού που τους καθιστά περισσότερο χειραφετημένους απέναντι στην κυρίαρχη ιδεολογία, αμφισβητώντας παραδοχές που έχουν ενστερνιστεί σε πρώιμα στάδια και τις οποίες τείνουν να θεωρούν δεδομένες (Κόκκος, 2011, σελ. 71-72)

Ο απώτερος στόχος, ο βασικός σκοπός της εκπαίδευσης ενηλίκων είναι να βοηθάει τους ανθρώπους να συνειδητοποιούν τις δυνατότητές τους, να γίνονται πιο χειραφετημένοι, κοινωνικά υπεύθυνοι και αυτοδύναμοι μανθάνοντες, δηλαδή να οδηγούνται σε πιο συνειδητές επιλογές με το να σκέφτονται περισσότερο κριτικά. (Mezirow, 1998, 2007).

2.3 Ο εκπαιδευτής ενηλίκων σε μια ευάλωτη κοινωνικά ομάδα

2.3.1 Αποσαφηνίζοντας το ρόλο του εκπαιδευτή ενηλίκων

Με γνώμονα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εκπαιδευόμενου διαμορφώνονται κι οι ειδικές απαιτήσεις για το ρόλο του εκπαιδευτή ενηλίκων. Πριν γίνει αναφορά στις δεξιότητες του εκπαιδευτή χρειάζεται να σημειωθεί ότι κατά την αλληλεπίδρασή του με μια ευάλωτη κοινωνικά ομάδα, ο εκπαιδευτής έρχεται αντιμέτωπος με (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998· Rogers, 1999, 2002):

- τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που ακολουθούν την ομάδα,
- τις αρνητικές εμπειρίες των εκπαιδευόμενων από τις εκπαιδευτικές δομές αλλά κι από την προσπάθεια προσαρμογής στο νέο κοινωνικό πλαίσιο,
- τις διαφορές κυρίως σε πολιτισμικό επίπεδο ανάμεσα στον εκπαιδευτή και την ομάδα
- τα προβλήματα και τις συγκρούσεις κυρίως για άτομα ή/ και ομάδες που απειλούνται με αποκλεισμό,
- την ανάγκη αυτών των ανθρώπων να οριοθετήσουν την ταυτότητά τους μέσα στο νέο κοινωνικό πλαίσιο.

Κατά συνέπεια ο εκπαιδευτής λειτουργεί ως φορέας καταπολέμησης των κοινωνικών ανισοτήτων κι επιδιώκει με τη δράση του να διαμορφώσει ισότιμες σχέσεις αρχικά ανάμεσα στον ίδιο και την εκπαιδευτική ομάδα κι έπειτα ανάμεσα στην ομάδα και στην κοινωνία.

Αναλαμβάνοντας την υλοποίηση ενός προγράμματος για μια ευάλωτη κοινωνικά ομάδα, ο εκπαιδευτής ενηλίκων (Freire, 1993· Noyé & Piveteau, 1999· Rogers, 1999, 2002· Κόκκος, 2005, 2006):

- Οφείλει να κατανοεί τις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές της ανάγκες.
- Αντιλαμβάνεται ότι η μαθησιακή διεργασία σε αυτή την περίπτωση είναι δυνατόν να επηρεάζεται από τις προσωπικές αντιλήψεις της ομάδας καθώς και από τη στάση της απέναντι στις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που την αφορούν.
- Χρειάζεται να δίνει νόημα στις προηγούμενες εμπειρίες των εκπαιδευομένων, οι οποίες έχουν διαμορφωθεί μέσα από στο παραδοσιακό εκπαιδευτικό πλαίσιο.
- Οφείλει να ενθαρρύνει την αυτοεκτίμηση των εκπαιδευομένων αναφορικά με τις δυνατότητές τους και να ενισχύει τις προσδοκίες τους

- Ενθαρρύνει τη συμμετοχή των εκπαιδευομένων και σε άλλου τύπου δραστηριότητες, οι οποίες θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν κατά το εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην περίπτωση μιας ευάλωτης κοινωνικά ομάδας, όπως είναι οι μετανάστες, ο εκπαιδευτής χρειάζεται να επιδεικνύει ενσυναίσθηση, διότι μόνον έτσι κατορθώνει να κατανοήσει την πραγματικότητα και τα βιώματα των εκπαιδευομένων. Με τη βοήθεια της ενσυναίσθησης ο εκπαιδευτής διαμορφώνει μια ειλικρινή σχέση με τον εκπαιδευόμενο καθώς συνυπολογίζει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του κι ενδιαφέρεται για τα ουσιαστικά του προβλήματα (Μαλικιώση, 1998· Rogers, 1999, 2002). Στόχος του εκπαιδευτή πρέπει να είναι η καλλιέργεια ενός κλίματος όπου αναπτύσσεται το **ενδιαφέρον για όλες τις γλώσσες που μιλιούνται σε μια τάξη**. Η ατομική διγλωσσία και η πολυγλωσσία στο κοινωνικό επίπεδο χρειάζεται να συνιστούν μέρος του αναλυτικού προγράμματος στις τάξεις γλωσσικής διδασκαλίας, αλλά και στα άλλα αντικείμενα διδασκαλίας. Η MacPherson (2010) επισημαίνει ότι η ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών αυξάνει την ευαισθητοποίησή τους σε σχέση με τους διαφορετικούς πολιτισμούς, ενισχύει τις δεξιότητες διαπολιτισμικής διδασκαλίας, δημιουργεί υποστηρικτικά, μαθητοκεντρικά περιβάλλοντα με θετική αλληλεπίδραση και συνδέεται με υψηλές προσδοκίες για όλους τους εκπαιδευόμενους.

2.3.2 Τα προβλήματα κατά τη διδασκαλία των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων

Το έργο του εκπαιδευτή ενηλίκων εμποδίζεται σημαντικά εξαιτίας του άγχους που αισθάνονται οι εκπαιδευόμενοι, όταν εισέρχονται σε νέες εκπαιδευτικές διαδικασίες. Ωστόσο στις συγκεκριμένες ομάδες η πηγή του άγχους δε συνδέεται μόνο με τις προηγούμενες εκπαιδευτικές εμπειρίες των ατόμων, οι οποίες αφορούν τις σχέσεις τους με τα αντικείμενα διδασκαλίας τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς. Το άγχος σε αυτή την περίπτωση μπορεί να οφείλεται στα αισθήματα της ομάδας απέναντι σε έναν εκπαιδευτή που δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες της (Tennant, 1997). Διερευνώντας το ζήτημα των προσδοκιών, διαπιστώνει κανείς ότι ο εκπαιδευτής ενηλίκων αποτελεί για αυτούς τους εκπαιδευόμενους: από τη μια πλευρά το δεσμό τους με τις κοινωνικές δομές και τους θεσμούς της πολιτείας κι από την άλλη το σύμβουλο κι υποστηρικτή σε έναν δύσκολο αγώνα. Η στάση του εκπαιδευτή απέναντι στους εκπαιδευόμενους καθορίζει σημαντικά τη σχέση τους μαζί τους αλλά κι επηρεάζει τη σχέση των ομάδων με την κοινωνική πραγματικότητα (Freire, 2004).

Ο Rogers, εξετάζοντας το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού στη διά βίου μάθηση, επισημαίνει ότι τις περισσότερες φορές κοινωνική ενσωμάτωση σημαίνει μάλλον ένταξη στις υπάρχουσες δομές μιας μονολιθικής κουλτούρας παρά αλλαγή αυτών των δομών. Σε αυτό το πλαίσιο «αυτοί που έχουν ανάγκη» πρέπει να αλλάξουν, «να αποδράσουν από την παραγκούπολη προς την ωραία ζωή της κυρίαρχης ομάδας» (Rogers, 2004, σελ. 35).

Παράλληλα, παρά το γεγονός ότι στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων αναπτύσσονται προγράμματα για πολιτισμικά «διαφορετικές», «απειλούμενες με αποκλεισμό» ή «κοινωνικά ευάλωτες» ομάδες, η στόχευσή τους δεν είναι πάντα σαφώς προσδιορισμένη. Ο Jarvis (1985) επισημαίνει ως μια από τις λειτουργίες που επιτελεί η εκπαίδευση ενηλίκων την αναπαραγωγή των κυρίαρχων πολιτισμικών προτύπων. Ακριβώς γι αυτόν τον λόγο και σε αντίθεση με αυτήν την οπτική, σύμφωνα με τον Freire, ο εκπαιδευτής οφείλει να γεφυρώσει τη διαφορά ανάμεσα στη δική του κουλτούρα και την κουλτούρα των εκπαιδευομένων. Έτσι, η παραδοσιακή σχέση εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενου **μετασηματίζεται** σε μια σχέση «εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενου με εκπαιδευόμενους-εκπαιδευτές» (Freire, 1974)

Για έναν μεγάλο αριθμό μεταναστών ή προσφύγων οι εκπαιδευτές της δεύτερης γλώσσας είναι είτε κυριολεκτικά τα πρώτα μέλη της κοινωνίας υποδοχής με τα οποία αναπτύσσουν κάποιου είδους αλληλεπίδραση, είτε τα πρώτα άτομα με τα οποία δημιουργούν σχέσεις έξω από τη σφαίρα της οικονομικής συναλλαγής. Έτσι, η συμβατότητα εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων σε σχέση με τους στόχους και τις προτεραιότητες στην εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας αναδεικνύονται ως κεντρικές.

Ο εκπαιδευτής ενηλίκων αισθάνεται κι εκείνος έντονο άγχος ιδιαίτερα, όταν νιώθει ότι είναι κι εκείνος υπεύθυνος για τον αποκλεισμό της συγκεκριμένη ομάδας από την αγορά εργασίας. Παρ' όλα αυτά δεν είναι εύκολο για τον εκπαιδευτή να λειτουργεί συμβουλευτικά κι υποστηρικτικά για τις συγκεκριμένες ομάδες. Αυτές οι δεξιότητες απαιτούν από τον εκπαιδευτή να έχει βαθιά γνώση του ρόλου του, να αντιλαμβάνεται την ποικιλία των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι, να έχει γνώσεις γύρω από θέματα όπως η ψυχική υγεία κι η δυναμική των ομάδων. Είναι λοιπόν, αναγκαίο να λάβει ειδική εκπαίδευσή, όταν πρέπει να ασχοληθεί με τέτοιες περιπτώσεις. Η αδυναμία του να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του ρόλου του αναπαράγει τα κακώς κείμενα του εκπαιδευτικού συστήματος και ματαιώνει τις προσπάθειές του για άρση του κοινωνικού αποκλεισμού (Θέμελης, 2010).

Στο σημείο αυτό χρειάζεται να γίνει λόγος για την ιδιαίτερη φύση των προβλημάτων –οικογενειακών, οικονομικών, προσωπικών, κοινωνικών- που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες, καθώς πολλές φορές για τη διαχείρισή τους απαιτείται η παραπομπή σε άλλες περισσότερο εξειδικευμένες υπηρεσίες. Ο εκπαιδευτής ενηλίκων είναι απαραίτητο να γνωρίζει πως λειτουργεί αυτό το δίκτυο των υπηρεσιών και να διευκολύνει τον εκπαιδευόμενο κατά την αναζήτηση μιας λύσης.

Η επαρκής προετοιμασία των εκπαιδευτών συμβάλλει στη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους και περιορίζει οποιαδήποτε συναισθήματα ματαιώσης βιώνουν. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την επιτυχία ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, ο εκπαιδευτής ενηλίκων να αισθάνεται άνετα τόσο με τις υποχρεώσεις του ρόλου του, όσο και με τις ιδιαιτερότητες της ομάδας του (Βεργίδης, 1996). Ολοκληρώνοντας, χρειάζεται να γίνει αναφορά για τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις καθώς και για τον τρόπο που αυτά επηρεάζουν τις αντιλήψεις τόσο των εκπαιδευτών απέναντι στους εκπαιδευόμενους όσο και το αντίστροφο. Όταν λοιπόν, υπάρχει προκατάληψη απέναντι σε μια κοινωνική ομάδα, τότε (Στενού, 1998· Dovidio, Hewstone, Glick & Esses, 2010):

- Τα μέλη της αξιολογούνται με αρνητικό τρόπο.
- Τα μέλη της δέχονται εχθρικές συμπεριφορές.
- Θεωρείται ότι όλα τα μέλη της έχουν μεταξύ τους ομοιογενή χαρακτηριστικά
- Δεν γίνεται λόγος για τις ατομικές ιδιαιτερότητες.

Η επίδραση των προκαταλήψεων είναι ιδιαίτερα σημαντική για τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες καθώς εξαιτίας τους κινδυνεύουν να περιθωριοποιηθούν. Η κατηγοριοποίηση των ομάδων δεν αφήνει περιθώρια στην κοινωνία να αξιολογήσει τα άτομα και να τα κρίνει ανάλογα με τις πραγματικές τους διαστάσεις. Αυτή η περιορισμένη αντίληψη καταδικάζει τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες και σταδιακά τις περιθωριοποιεί (Τσιάκαλος, 2004). Ένας εκπαιδευτής ενηλίκων που δεν έχει απαλλαγεί από την επιρροή των στερεοτύπων γίνεται φορέας της κυρίαρχης εκπαίδευσης και δεν επιδιώκει την απελευθέρωση του ανθρώπου από την καταπίεση του συστήματος. Κατά συνέπεια είναι αναγκαίο για έναν εκπαιδευτή να λειτουργεί αποδεσμευμένος από αντιλήψεις που ματαιώνουν το έργο του. *δεν μπορούμε να διδάξουμε τίποτα στους εκπαιδευόμενους, αν δεν θελήσουμε να μάθουμε και εμείς από αυτούς. Αν μέσα μας δεν κλονιστεί η πίστη, πως όλα τα ξέρουμε...* (Freire, 1978, σελ. 73) Είναι χαρακτηριστική των εκπαιδευτών της ελληνικής γλώσσας σε μετανάστες

ότι έχουν προκαταλήψεις σχετικά με την ανωτερότητα της ελληνικής και την κατώτεροτητα των γλωσσών που δεν έχουν συγγένεια με αυτήν.

Όπως επισημαίνουν οι Jiménez και Rose (2010) συχνά, στο πλαίσιο μιας μονογλωσσικής οπτικής, οι πρώτες γλώσσες των σπουδαστών θεωρούνται μάλλον εμπόδια στο βαθμό που οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν αναπτύξει επαρκώς την ικανότητα να αναγνωρίζουν την αξία όλων των γλωσσών ως εργαλείων διευκόλυνσης της κατάκτησης νέας πληροφορίας (Jiménez και Rose, σελ. 405).

Οι εκπαιδευόμενοι αυτοί βρίσκονται αντιμέτωποι με ένα δυσμενές πλαίσιο που διαμορφώνουν οι προκαταλήψεις σχετικά με το «ελλειμματικό» τους υπόβαθρο ή τις «μειωμένες» δυνατότητές τους, αφού οι εκπαιδευτικοί αποδέχονται συνήθως ως «φυσική» την κατάσταση ανισότητας μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικά και κοινωνικά ομάδων, υιοθετώντας μια αφομοιωτική και όχι μια πολιτισμικά ευαίσθητη, μετασχηματιστική εκπαιδευτική φιλοσοφία της ένταξης και αναπαράγοντας κατά κανόνα θεωρίες του ελλείμματος (Bartolomé, 2007, σελ. 266). Όπως επισημαίνει ο Kelly (2011) οι περισσότερες χώρες εστιάζουν τη γλωσσική τους πολιτική σε σχέση με τους μετανάστες στο να υποστηρίζουν τη διδασκαλία και την εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής, θέτοντας συγκεκριμένες απαιτήσεις ως προς το επίπεδο δεξιοτήτων που χρειάζεται να κατακτήσουν, ενώ, παράλληλα, προσπαθούν να περιορίσουν τη χρήση άλλων γλωσσών (Kelly, 2011, σελ. 28). Παράλληλα, οι ομάδες σε κίνδυνο αποκλεισμού βιώνουν την πίεση να εγκαταλείψουν την κουλτούρα και τη γλώσσα που συνδέεται με τη χώρα προέλευσής τους και η οποία αντιμετωπίζεται ως πρόβλημα και ως εμπόδιο για την κοινωνική τους κινητικότητα. Είναι αποφασιστικής σημασίας, επομένως, για την εκμάθηση μιας άλλης γλώσσας η αναγνώριση του πολιτισμού των εκπαιδευομένων και η αξιοποίηση των εμπειριών τους ως ουσιαστικών στοιχείων της μαθησιακής διαπραγμάτευσης.

Η Bartolomé προτείνει την επανεξέταση εκ μέρους των εκπαιδευτικών των πεποιθήσεών τους περί ελλείμματος και την επιλογή να αναδείξουν και να αξιοποιήσουν τις υπάρχουσες γνώσεις των εκπαιδευομένων στο πλαίσιο της διδασκαλίας, πράγμα που προαπαιτεί να αναγνωρίσουν τόσο το ότι οι εκπαιδευόμενοι είναι ικανοί για μάθηση, όσο και το ότι οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν να μάθουν από αυτούς, οδηγούμενοι σε μια πολιτισμικά ευαίσθητη διδασκαλία (Bartolomé, 2007, σελ. 392-394), όπου και οι δύο πλευρές καθίστανται ικανές να «διασχίζουν σύνορα» παραμερίζοντας τα πολιτισμικά προνόμια που τα κατασκευάζουν και

αμφισβητώντας τις ασυμμετρικές σχέσεις εξουσίας και τις παραδοχές περί «ανωτερότητας» και «ελλείμματος» (ό.π., σελ. 275).

Ο Shor (Freire & Shor, 2011) προτείνει ως μέθοδο κριτικής διερεύνησης των εμπειριών και των βιωμάτων των εκπαιδευομένων την προτροπή να γράφουν οι ίδιοι *«τα δικά τους μικρά βιβλία»* και την ανάδειξη της έντασης και της αντιπαράθεσης του επίσημου λόγου των βιβλίων και των ανεπίσημων κειμένων των εκπαιδευομένων. Όταν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι προδιαμορφωμένο από τον εκπαιδευτή, τα αναλυτικά προγράμματα, ή τις θεσμικές προβλέψεις, και η μάθηση νοείται *«ως κάτι που έχει συντελεστεί κάπου αλλού»*, ενώ οι εκπαιδευτές εφαρμόζει ένα πρόγραμμα *«που έχει διαμορφωθεί κάπου αλλού [...] με συμπεράσματα που έχουν εξαχθεί κάπου αλλού και από άλλους»* ενώ οι εκπαιδευόμενοι *«οφείλουν να απομνημονεύσουν τα συμπεράσματα»*, οι τελευταίοι αποθαρρύνονται από το να συμμετέχουν στη μαθησιακή διεργασία (Freire & Shor, 2011, σελ. 31-32).

Στο πλαίσιο αυτό οι εκπαιδευόμενοι όσο αισθάνονται ότι η γνώση και η εμπειρία τους έχουν θέση μέσα στη μαθησιακή διαδικασία, τόσο πιο πολύ εμπλέκονται σε αυτήν, σε μια συνεργατική διεργασία κριτικής διερεύνησης. Με αυτόν τον τρόπο, εξανθρωπίζεται η διδασκαλία, καθώς λαμβάνονται υπόψη οι ανθρώπινες ιδιότητες, τα όνειρα, οι επιθυμίες και οι ικανότητές των εκπαιδευομένων και, παράλληλα, υπονομεύεται η άνιση σχέση ισχύος μεταξύ του πολιτισμού υποδοχής και του πολιτισμού προέλευσης (Bartolomé, 2003, σελ. 415-417).

3. Πρόγραμμα εκμάθησης γλώσσας κι ιστορίας *ΟΔΥΣΣΕΑΣ*

3.1 Η εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα

Για να κατανοήσει κανείς τους λόγους που οδήγησαν στο σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων, όπως αυτό που εξετάζεται με την παρούσα ερευνητική μελέτη, θα ήταν χρήσιμη μια σύντομη ανασκόπηση γύρω από την εξέλιξη της εκπαιδευτικής πολιτικής στην Ελλάδα αναφορικά με το θέμα της ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών.

Μελετώντας την ιστορία της εκπαίδευσης στη χώρα μας, διαπιστώνει κανείς ότι το ζήτημα της παροχής ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών απασχόλησε την επίσημη εκπαιδευτική πολιτική περίπου ανάμεσα στις δεκαετίες του '60 και '70. Εκείνη την περίοδο λοιπόν, το ελληνικό κράτος αποφάσισε να ενισχύσει οικονομικά το κράτος πρόνοιας και να αυξήσει τις κρατικές δαπάνες που προορίζονταν για την παιδεία (Φωτόπουλος, 2010). Ωστόσο οι βασικότερες μεταβολές στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα προς την κατεύθυνση της ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών έλαβαν χώρα κατά τη δεκαετία του '90, όταν υπεγράφη η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την οποία οριστικοποιήθηκε η ένταξη της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ενοποίηση (Φασουλής, 2007).

Σε αρχικό επίπεδο αναπτύχθηκαν ορισμένες δράσεις που απευθύνονταν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες: δηλαδή σε μαθητές με πολιτισμικές/ γλωσσικές ιδιαιτερότητες, σε άτομα με μαθησιακά προβλήματα και αναπηρίες, εγκαινιάζοντας έτσι την εφαρμογή συμπεριληπτικών πρακτικών και την ίδρυση διαπολιτισμικών σχολείων. Επίσης, δημιουργήθηκαν νέοι εκπαιδευτικοί φορείς, οι οποίοι προώθησαν εκπαιδευτικά προγράμματα βασισμένα στη φιλοσοφία της Δια Βίου Μάθησης καθώς κι άλλα που αφορούσαν την επαγγελματική κατάρτιση κι επιμόρφωση των ενηλίκων.

Ως επακόλουθο των παραπάνω αλλαγών προέκυψαν κι οι παρακάτω καινοτομίες (Μαυρογιώργος, 1999· Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2002· Υ.Π.Ε.Π.Θ., 2003· Παπάνης, Γιαβρίμης & Ρουμελιώτου, 2007):

- Καθιερώθηκε το ολοήμερο δημοτικό σχολείο.
- Θεσπίστηκαν τα τμήματα ένταξης, οι τάξεις υποδοχής, η πρόσθετη διδακτική στήριξη και η ενισχυτική διδασκαλία για την υποστήριξη μαθητών που παρουσίαζαν γλωσσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.

- Θεσμοθετήθηκαν ειδικά σχολεία αλλά κι Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.

Επιπρόσθετα το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αναγκάζεται πλέον να προβλέψει αντισταθμιστικές ρυθμίσεις για τους μαθητές Ρομά, οι οποίοι, αν και παραγκωνίζονται δεν παύουν να αποτελούν πραγματικότητα για το ελληνικό σχολείο. Γι' αυτό το λόγο λοιπόν, καθιερώθηκε κάρτας φοίτησης για τους συγκεκριμένους μαθητές καθώς κι ειδικά προγράμματα εκπαίδευσης. Ακόμη σε μια προσπάθεια να αντιμετωπίσει τις εκπαιδευτικές ανισότητες, το εκπαιδευτικό σύστημα προχώρησε στην ίδρυση του Κέντρου Έρευνας για Θέματα Ισότητας.

Η έντονη συζήτηση για τα εκπαιδευτικά κι εργασιακά δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες και μαθησιακές δυσκολίες δημιούργησε την ανάγκη για την εγκαθίδρυση φορέων, οι οποίοι υποστηρίζουν κι ενημερώνουν τα άτομα γύρω από θέματα που έχουν να κάνουν με τον επαγγελματικό τους προσανατολισμό και τη διάγνωση των μαθησιακών δυσκολιών. Έτσι ιδρύθηκαν τα Κέντρα Διάγνωσης Αξιολόγησης κι Υποστήριξης (ΚΔΑΥ), τα Κέντρα Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού (ΚΕΣΥΠ), τα γραφεία Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΣΕΠ) καθώς και τα Γραφεία Σύνδεσης με την αγορά εργασίας.

Επιπρόσθετα για την εξασφάλιση της προσβασιμότητας θεωρήθηκε απαραίτητη η εισαγωγή των Νέων Τεχνολογιών σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Παράλληλα σχεδιάστηκαν κι υλοποιήθηκαν μία σειρά επιμορφωτικών προγραμμάτων για την υποστήριξη των εκπαιδευτικών και για την επικαιροποίηση των γνώσεων τους. Πέρα όμως, από αυτά τα προγράμματα διενεργήθηκαν κι άλλα που επεδίωκαν από τη μια να αντιμετωπίσουν τις αρνητικές συνέπειες διάφορων προβλημάτων, όπως η φτώχεια, η σχολική διαρροή, οι αδυναμία πρόσβασης κι από την άλλη να ενημερώσουν τους εκπαιδευτικούς για την ενίσχυση των μαθησιακών ικανοτήτων (ΕΑΕΑ, 2011).

Όλη αυτή η προσπάθεια για την αναβάθμιση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος υποστηρίζεται από την εισροή οικονομικών πόρων, προερχόμενων από το ταμείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με τη βοήθειά τους σχεδιάστηκαν κι υλοποιήθηκαν δράσεις για την ισότητα των ευκαιριών πρόσβασης στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας κυρίως για άτομα που κινδυνεύουν με κοινωνικό αποκλεισμό (ΓΣΕΕ, 2003).

Σε γενικές γραμμές το ζήτημα των διακρίσεων και το πρόβλημα της αντιμετώπισης των ανισοτήτων στον τομέα της εκπαίδευσης και στην αγορά εργασίας

απασχόλησε σε μεγάλο βαθμό την εκπαιδευτική πολιτική. Έτσι τα δικαιώματα των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων αποτέλεσαν αρκετές φορές θέμα συζήτησης μέσα από κοινές πρωτοβουλίες (Καβουνίδη, 2005). Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι εκπαιδευτικές ανισότητες αφορούν και μαστίζουν τους ανθρώπους ανεξάρτητα από την ηλικιακή τους ομάδα, η Ελλάδα, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όφειλε να καταπολεμήσει τον κοινωνικό αποκλεισμό που αφορά τους ενήλικους. Γι' αυτό και στα τέλη της δεκαετίας του '90 προχώρησε στη νομοθέτηση νέων μέτρων και στην ίδρυση φορέων όπως η Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης και το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Υπό την εποπτεία των παραπάνω σχεδιάστηκαν και πραγματοποιήθηκαν σημαντικές δράσεις, όπως:

- τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: για άτομα που δεν έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων: παρέχουν εκπαιδευτικά προγράμματα, βασισμένα στις αρχές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα τα συγκεκριμένα κέντρα φρόντιζαν για την ορθή αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των ενηλίκων, προσφέροντας ποικίλες δραστηριότητες. Έπαψαν να λειτουργούν το 2011.
- οι Σχολές Γονέων: ενημερώνουν, συμβουλεύουν κι υποστηρίζουν τους γονείς για θέματα γύρω από την οικογένεια και την αγωγή υγείας.
- το Κέντρο Εκπαίδευσης Επιμόρφωσης Ενηλίκων από Απόσταση (ΚΕΕΕΝΑΠ): δημιουργεί ευκαιρίες για την επιμόρφωση των ενηλίκων από απόσταση με τη βοήθεια των Νέων Τεχνολογιών.

Στο επίπεδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης το ελληνικό κράτος αποφασίζει να ιδρύσει το Ανοικτό Πανεπιστήμιο, το οποίο αποτελεί μέχρι και σήμερα το μοναδικό ελληνικό πανεπιστημιακό ίδρυμα που παρέχει προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών από απόσταση.

Παρά τις προσπάθειες του ελληνικού κράτους να διαμορφώσει κατάλληλες συνθήκες για την παροχή ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών, τα αποτελέσματα δεν ήταν ιδιαίτερα επιτυχημένα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η εφαρμογή των σχετικών νόμων έγινε χωρίς κάποια προηγούμενη διερεύνηση. Επίσης, ο σχεδιασμός θεωρήθηκε προβληματικός καθώς δεν είχαν επιλυθεί άλλα σημαντικά θέματα ούτε κι έγινε κάποια πρόβλεψη για ζητήματα όπως η χρηματοδότηση, η εκπόνηση ειδικού

διδασκτικού υλικού, η κατάρτιση του εκπαιδευτικού και του διοικητικού προσωπικού, η εξασφάλιση των απαραίτητων υποδομών (Σταμέλος, 2010).

Η ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση αποτελεί απαιτηλό όραμα για ορισμένους ανθρώπους καθώς οι μεταρρυθμίσεις κι οι καινοτομίες της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής δεν κατόρθωσαν να αναβαθμίσουν την εκπαίδευση και να της προσφέρουν ένα νέο προσανατολισμό (Χρυσάκης, 2005). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη συνέχιση μιας κατάστασης καθώς τα παιδιά, προερχόμενα από οικογένειες που απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό, δεν έχουν καμία ελπίδα να ξεφύγουν από την ίδια πορεία (Χρυσάκης & Μπαλούρδος, 2006).

Κατά συνέπεια αυτός ο τρόπος αναβάθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος δεν συμπορεύεται με τις αλλαγές και τις απαιτήσεις της διεθνούς κοινότητας. Σύμφωνα με τους Παΐζη, Καραθανάση & Μαμούχα (2008) αυτή η αποτυχία οφείλεται στο γεγονός ότι η επίσημη εκπαιδευτική πολιτική δεν βασίζεται σε έναν ουσιαστικό σχεδιασμό και δε λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες της χώρας. Έτσι μοιάζει να λειτουργεί αποσυνδεδεμένη από τα προβλήματα και τις ανάγκες των ανθρώπων που θα επωφεληθούν. Εξαιτίας αυτής της ανεπάρκειας έχουν παρατηρηθεί φαινόμενα που επιτείνουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού, όπως: αυξάνεται το ποσοστό του λειτουργικού αναλφαβητισμού, μειώνεται το ποσοστό των ανθρώπων που συμμετέχουν σε επιμορφωτικές δράσεις ή προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης (Παπάνης, Γιαβρίμης & Βίκη, 2009· Σταμέλος, 2010· Φωτόπουλος, 2010· OECD, 2013β).

3.2 Προγράμματα γλωσσικής εκπαίδευσης

Στην παρούσα ενότητα εξετάζονται τα προγράμματα για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας κυρίως ως προς τρεις παραμέτρους:

- ως προς τη λειτουργικότητά τους μέσα στην ελληνική κοινωνία: ποιοι ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στο σχεδιασμό τέτοιων εκπαιδευτικών προγραμμάτων
- ως προς τη σχέση τους με την Εκπαίδευση Ενηλίκων: ποιες αρχές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων συναντά κανείς στα συγκεκριμένα προγράμματα;
- και τέλος, ως προς τις διδακτικές μεθόδους που χρησιμοποιούν: τι σημαίνει διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και με ποιο τρόπο πραγματοποιείται;

Η διδασκαλία τη ελληνικής γλώσσας αποτελεί βασική παράμετρο για την ένταξη των μεταναστών στην Ελλάδα. Έτσι θεωρήθηκε απαραίτητος ο σχεδιασμός κι

η υλοποίηση προγραμμάτων για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας/ξένης γλώσσας. Μαθαίνοντας την ελληνική γλώσσα οι μετανάστες έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνούν γραπτά και προφορικά, αποκτούν κοινωνικές σχέσεις, αναζητούν εργασία, διαμορφώνουν νέες συνθήκες για τη ζωή τους. Αυτό σημαίνει ότι μέσα από τη διδασκαλία της γλώσσας βελτιώνεται τόσο η κοινωνική όσο και εργασιακή ένταξη των μεταναστών (Δημουλάς, 2006).

Επιπρόσθετα, η συμμετοχή του μετανάστη σε προγράμματα για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας διευκολύνει τις καθημερινές του συναλλαγές με τις υπηρεσίες που αφορούν στον τομέα της απασχόλησης και τις δημόσιες υπηρεσίες. Ενισχύουν την αυτοπεποίθησή του κατά την ανάπτυξη κοινωνικών επαφών με άλλους ανθρώπους, τον βοηθούν να ενημερώνεται μέσα από τα ΜΜΕ και να ψυχαγωγείται.

Για όλα τα παραπάνω λοιπόν, το ελληνικό κράτος οφείλει να λάβει τα κατάλληλα μέτρα και να αντιμετωπίζει τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μεταναστών. Βασική του μέριμνα ήταν ο σχεδιασμός ειδικών προγραμμάτων εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, τα οποία έχουν ως πρωταρχική αποστολή να βοηθήσουν στην προσαρμογή των συγκεκριμένων ομάδων μέσα στην ελληνική κοινωνία. Ωστόσο αυτά τα προγράμματα δεν κατορθώνουν να επιλύσουν όλα τα προβλήματα των μεταναστών. Διότι, ακόμα κι όταν το επίπεδο γνώσης της γλώσσας βελτιώνεται σημαντικά, οι μετανάστες δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά ζητήματα σχετικά με τη γραφειοκρατία. Αυτές οι δυσκολίες καθυστερούν και πολλές φορές ματαιώνουν την προσπάθεια των μεταναστών για ομαλή ένταξη στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας.

Από την άλλη πλευρά χρειάζεται να εξετάσει κανείς αν τα προγράμματα για τη διδασκαλία της γλώσσας έχουν σχέση με την Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ειδικότερα διαπιστώνεται ότι στο συγκεκριμένο πεδίο συναντά κανείς δραστηριότητες και δράσεις μέσα από τις οποίες οι ενήλικοι αποκτούν νέες γνώσεις, στάσεις και δεξιότητες. Όλα αυτά τα νέα στοιχεία θα τους βοηθήσουν να αντιμετωπίσουν τυχόν προβλήματα που μπορεί να προκύψουν στη ζωή τους τόσο σε προσωπικό επίπεδο όσο και σε κοινωνικό, οικονομικό ακόμα κι επαγγελματικό επίπεδο.

Ένα άλλο ζήτημα έχει να κάνει με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που εμφανίζουν οι ενήλικοι ως εκπαιδευόμενοι. Πρόκειται ουσιαστικά για στοιχεία που τους καθιστούν διαφορετικούς σε σύγκριση με έναν ανήλικο μαθητή. Ειδικότερα ο Pilleris (2003) σημειώνει ότι κατά την πλειοψηφία τους οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι συμμετέχουν σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα διότι αναγκάζονται είτε εξαιτίας του

χαμηλού μορφωτικού τους επιπέδου είτε λόγω των υψηλών ποσοστών ανεργίας. Αυτό σημαίνει ότι οι ενήλικοι εμπλέκονται σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες για να βελτιώσουν πρώτιστα τις συνθήκες της ζωής τους κι όχι τόσο για να αναπτυχθούν ως προσωπικότητες.

Ακόμη οι ενήλικοι κουβαλούν σε ένα πρόγραμμα τις προσωπικές τους εμπειρίες, τις γνώσεις και τις αντιλήψεις τους. Όλα αυτά τα στοιχεία χρειάζεται να αξιοποιηθούν από τον εκπαιδευτή και να συμβάλλουν με τον τρόπο τους στη μαθησιακή διαδικασία. Η πορεία προς την ενηλικίωση, οι σωματικές αλλαγές, οι συναισθηματικές μεταβολές, τα ενδιαφέροντα, οι υποχρεώσεις- οικογενειακές, επαγγελματικές αλλά και κοινωνικές- καθορίζουν τη στάση των ενηλίκων απέναντι στην παρεχόμενη εκπαίδευση καθώς και στις προσδοκίες που τρέφουν. Συνυπολογίζοντας τα παραπάνω αντιλαμβάνεται κανείς ότι οι ενήλικοι χρειάζεται να συμμετέχουν ενεργά σε θέματα που έχουν να κάνουν με το σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων αλλά και την αξιολόγησή τους. Έτσι, είναι περισσότερο βέβαιοι ότι η εκπαίδευσή τους επικεντρώνεται σε θέματα που τους απασχολούν σε επαγγελματικό ή σε προσωπικό επίπεδο.

Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα θεωρείται προσανατολισμένο στο πρόβλημα, όταν κατά τη διαμόρφωσή του, λαμβάνει υπόψη τις εκπαιδευτικές ανάγκες των συμμετεχόντων. Χρησιμοποιώντας μια μέθοδο διερεύνησης εντοπίζονται σημαντικές πληροφορίες για τους εκπαιδευόμενους: το μορφωτικό τους επίπεδο, οι επαγγελματικές τους εμπειρίες, η οικογενειακή τους κατάσταση, οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας, οι προσδοκίες τους από το πρόγραμμα. Με τη βοήθεια αυτών των στοιχείων σχεδιάζεται ένα πρόγραμμα σύμφωνο με τις ανάγκες των εκπαιδευομένων.

Ολοκληρώνοντας θα ήταν χρήσιμο να εξετάσει κανείς τα προγράμματα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας κι ως προς τις διδακτικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται. Ειδικότερα τα συγκεκριμένα προγράμματα στηρίζονται στη διδασκαλία των γραμματικών και των συντακτικών κανόνων και στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου. Για την κατάκτηση όλων των παραπάνω απαιτείται η εύρεση κατάλληλων μεθόδων, οι οποίες θα διευκολύνουν σημαντικά τους ενήλικους στην προσέγγιση και την εξοικείωσή τους με τη γλώσσα. Σύμφωνα με τον Brookfield (1995) ο πιο αποδοτικός τρόπος διδασκαλίας περιλαμβάνει μια ποικιλία πρακτικών και στρατηγικών. Δε στηρίζεται σε περιορισμένες μεθόδους, αλλά εξελίσσεται και μεταβάλλεται ανάλογα με την εκπαιδευτική ομάδα και τις ανάγκες της

3.2.1 Προγράμματα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας: Δυνατότητες και προοπτικές

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα που αφορούν τους ενήλικες μετανάστες διοργανώνονται είτε από το κράτος είτε από εθελοντικές ομάδες πολιτών, είτε από ομάδες που ανήκουν σε κάποιο πολιτικό χώρο. Όλα τα κρατικά προγράμματα συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ τα υπόλοιπα στηρίζονται σε δικούς τους οικονομικούς πόρους.

Ο Παύλου (2007, σελ. 4) παρατηρεί ότι στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ένταξη θεωρείται ως μια αμοιβαία διαδικασία «προσαρμογής» μεταναστών και κοινωνίας υποδοχής μέσα από τη γνωριμία και την αποδοχή. Στην πράξη, ωστόσο, αυτή η «αμοιβαία προσαρμογή» μεταφράζεται σε «προσαρμογή» των μεταναστών και «ανοχή» εκ μέρους των ευρωπαίων πολιτών. Η ένταξη, στην πραγματικότητα νοείται είτε ως αφομοίωση (στο όνομα της διασφάλισης της κοινωνικής ειρήνης), είτε ως ενσωμάτωση και συμμετοχή σε ορισμένα μόνο κομμάτια της κοινωνικής ζωής υπό όρους. Ο μετανάστης εκλαμβάνεται ως κέτης που πρέπει να προσαρμοστεί στην εγχώρια κοινωνία με τα μέσα που του παραχωρούνται, ανάμεσα στα οποία και τα προγράμματα γλώσσας και πολιτισμού. Έτσι, οι όροι υποστήριξης της ένταξης (όπως τα προγράμματα γλωσσικής διδασκαλίας) μετατρέπονται από εφόδιο σε εμπόδιο (Μοσχονάς, 2010).

Τα προγράμματα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας υλοποιούνται στα πλαίσια της καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού και την παροχή ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών. Σε γενικές γραμμές τα συγκεκριμένα προγράμματα αποτελούν μέρος ενός συστηματικού σχεδιασμού με τον οποίο, η επίσημη πολιτική τους κράτους επιδιώκει να αντιμετωπίσει τις εκπαιδευτικές ανισότητες και να διαμορφώσει συνθήκες για την ικανοποίηση των αναγκών όλων των ανθρώπων. Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να ερευνηθεί κανείς τις δυνατότητες και τις προοπτικές εφαρμογής παρόμοιων προγραμμάτων, πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων σε όλο το φάσμα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Σύμφωνα με το Δαμανάκη (2001) η γνώση της γλώσσας υποδοχής αποτελεί σημαντικό κλειδί για την ένταξη των ατόμων στην ελληνική κοινωνία. Γι' αυτό το σκοπό λοιπόν, έχουν ληφθεί ειδικά μέτρα, όπως: οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τη διδασκαλία της γλώσσας για τους μετανάστες κάθε ηλικίας,

επιμόρφωση των εκπαιδευτικών ώστε να είναι επαρκώς προετοιμασμένοι για τη διδασκαλία σε ένα τέτοιο πρόγραμμα.

Πέρα όμως, από την εκμάθηση των ελληνικών, που ονομάζεται γλώσσα υποδοχής, η επίσημη εκπαιδευτική πολιτική οφείλει να προβλέπει και την υποστήριξη της γλώσσας προέλευσης κάθε ατόμου, όπως προτρέπει κι η οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή η διαδικασία υποστηρίζεται με διάφορους τρόπους κι έτσι τα άτομα μελετούν και μαθαίνουν τη γλώσσα καταγωγής τους: με τη βοήθεια του διαδικτύου και των ΜΜΕ ακόμα και μέσα από προγράμματα για την κινητικότητα. Υποστηρίζοντας την εκμάθηση της γλώσσας καταγωγής το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα:

- Ενισχύει την αυτοπεποίθηση των συγκεκριμένων ατόμων.
- Συμβάλλει στη δημιουργία ιδιαίτερων δεσμών με τον πολιτισμό καταγωγής.
- Υποστηρίζει τον επαναπατρισμό συγκεκριμένων ομάδων.

Πέρα από το σχεδιασμό και την οργάνωση προγραμμάτων για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, προτείνονται και μια σειρά άλλων αντισταθμιστικών μέτρων τα οποία επιθυμούν να ενισχύσουν το ενδιαφέρον των μεταναστών για την εκμάθηση της ελληνικής. Ειδικότερα λοιπόν, θεσπίζονται σχετικές υποτροφίες, προσφέρονται περισσότερες θέσεις για την εισαγωγή των παιδιών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, χορηγούνται ειδικά επιδόματα για την υποστήριξη των οικογενειών. Για τον ίδιο λόγο προβλέπεται η παροχή εξειδικευμένης υποστηρικτικής βοήθειας σε σχολεία που συγκεντρώνουν υψηλό ποσοστό μεταναστών μαθητών. Ωστόσο αυτό το τελευταίο μέτρο δεν θεωρείται ιδιαίτερα αποτελεσματικό (Γκότοβος, 2002).

Παράλληλα το εκπαιδευτικό σύστημα παρέχει έναν σημαντικό αριθμό προγραμμάτων, τα οποία είναι δυνατόν να λειτουργούν συμπληρωματικά και να υποστηρίζουν τις διάφορες ομάδες κατά τη μελέτη τους. Πρόκειται για προγράμματα που βασίζονται στη συνδιδασκαλία, λειτουργούν επικουρικά κι είναι δυνατόν να συμμετέχουν σε αυτά ακόμη κι οι γονείς των αλλοδαπών μαθητών, σε μια προσπάθεια του εκπαιδευτικού συστήματος να επικοινωνήσει με την οικογένεια.

Ωστόσο θα ήταν χρήσιμο να ερευνηθεί κανείς αν υπάρχουν δυνατότητες εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας για τους αλλοδαπούς μαθητές που εντάσσονται στη φιλοσοφία της ελληνικής εκπαίδευσης. Αν δηλαδή, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα προσφέρει μια τέτοια ευκαιρία μέσα από τις τυπικές σχολικές βαθμίδες. Κατά την προσχολική εκπαίδευση δίνεται ιδιαίτερη σημασία στη γλωσσική ανάπτυξη

του παιδιού και κρίνεται πλέον απαραίτητη η φοίτησή του σε αυτήν. Συνήθως όμως, τα παιδιά των μεταναστών δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να συμμετέχουν σε δομές της προσχολικής εκπαίδευσης, γεγονός που έχει αντίκτυπο και στην υπόλοιπη μαθησιακή τους πορεία.

Προχωρώντας στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρατηρείται ότι γίνεται ένας διαχωρισμός αρχικά των μαθητών σε γηγενείς κι αλλοδαπούς. Αυτή η διάκριση όμως, διευρύνεται κι έτσι προκύπτουν σχολεία όπου η συγκέντρωση των αλλοδαπών μαθητών φτάνει σε υψηλά ποσοστά και καθιστά τα συγκεκριμένα σχολεία ως ένα είδους γκέτο. Η ανισόροπη σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού δημιουργεί προβλήματα στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, αλλά κυρίως στην ένταξη των ατόμων στην ελληνική κοινωνία. Είναι σαφές ότι ο οικονομικός αποκλεισμός που οδηγούσε σε εκπαιδευτικό αποκλεισμό κατά την προσχολική εκπαίδευση, στην παρούσα περίπτωση επιτείνεται και εδραιώνει και τον κοινωνικό αποκλεισμό των συγκεκριμένων μαθητών.

Κατά συνέπεια το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί να θεωρεί ότι έχει την καλή πρόθεση να προσεγγίσει το μετανάστη και την οικογένειά του, αυτό όμως, δεν ισχύει. Στην πραγματικότητα η εκπαιδευτική πολιτική προκαλεί στο μετανάστη περισσότερα εμπόδια και τον αναγκάζει να εγκαταλείψει την προσπάθεια. Αυτή η κατάσταση θα μπορούσε βέβαια να ήταν διαφορετική αν το σχολείο, ως κρατικός θεσμός:

- Αποφάσιζε να δημιουργήσει σχέσεις επικοινωνίας με τις οικογένειες των μεταναστών.
- Προωθούσε εξωσχολικές δραστηριότητες με τη συμμετοχή όλων των παιδιών.
- Ενθάρρυνε τα παιδιά των μεταναστών να φέρουν μαζί τους τον πολιτισμό και τη γλώσσα τους.
- Δημιουργούσε ένα κλίμα σεβασμού κι αποδοχής της διαφορετικότητας.
- Δημιουργώντας στους μαθητές κίνητρα μάθησης.
- Προσφέροντας στους εκπαιδευτικούς που υπηρετούν σε σχολεία με υψηλή συγκέντρωση μεταναστών, δυνατότητες εξέλιξης.

Αυτή η πρόταση βασίζεται τόσο στη διαπολιτισμική εκπαίδευση όσο και στην εφαρμογή συμπεριληπτικών πρακτικών κι επιδιώκει να υποστηρίξει τα παιδιά των μεταναστών στην προσπάθειά τους να γνωρίσουν τον ελληνικό πολιτισμό, διατηρώντας όμως, την πολιτισμική τους ταυτότητα. Έτσι, συμμετέχουν σε

εκπαιδευτικές δομές που ενισχύουν την αυτοπεποίθησή τους, συμβάλλουν στην καλλιέργεια της προσωπικότητάς τους, καλλιεργούν το σεβασμό, καταπολεμούν τα στερεότυπα και τις κοινωνικές προκαταλήψεις, αναγνωρίζουν τα δικαιώματα όλων των μαθητών και δεν επιθυμούν να αποκόψουν τους αλλοδαπούς μαθητές από την πατρίδα, τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους (Κούρτοβικ, 2001).

Μέσα από τις παραπάνω προτάσεις διαπιστώνει κανείς ότι υπάρχουν αξιόλογα περιθώρια βελτίωσης για την εκπαίδευση των μεταναστών, αρκεί το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα να κατανοήσει πόσο σημαντικό είναι να φροντίσει για την αποτελεσματικότητα και την ποιότητα της εκπαίδευσής τους.

3.2.2 Προγράμματα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας: Προβλήματα και δυσκολίες

Στην παρούσα ενότητα γίνεται λόγος για τα προβλήματα που συναντούν τα προγράμματα γλωσσικής εκπαίδευσης κατά την υλοποίησή τους. Πρόκειται για ζητήματα που σχετίζονται με τον τρόπο λειτουργίας του σχολείου και τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών απέναντι στους αλλοδαπούς μαθητές.

Σύμφωνα με τις μελέτες που ερεύνησαν επισταμένα το θέμα της παροχής ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών, υπάρχουν ορισμένοι παράμετροι που επιτείνουν τις δυσκολίες τόσο κατά το σχεδιασμό προγραμμάτων για τη διδασκαλία της γλώσσας όσο και κατά την υποδοχή των αλλοδαπών μαθητών στις δομές του εκπαιδευτικού συστήματος. Ειδικότερα η Φραγκουδάκη (2001) σημειώνει ότι το σχολείο, αν και δεν είναι αυτός ο ρόλος του, αναπαράγει κι ενισχύει σε κάποιες περιπτώσεις τις κοινωνικές ανισότητες κυρίως μέσα από τη διαδικασία αξιολόγησης των μαθητών κι από την προσπάθειά του να ερμηνεύσει τις άνισες επιδόσεις τους.

Επίσης, ορισμένοι εκπαιδευτικοί αποθαρρύνουν τα παιδιά των μεταναστών και με τη στάση τους επηρεάζουν αρνητικά τη συμμετοχή των συγκεκριμένων μαθητών στις δομές του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Οι χαμηλές προσδοκίες των εκπαιδευτικών για ορισμένες κατηγορίες μαθητών οφείλονται σε διάφορες παραμέτρους, ανάμεσα στις οποίες είναι:

- Η κοινωνικοοικονομική προέλευση των παιδιών. Οι εκπαιδευτικοί έχουν χαμηλές προσδοκίες για όσους από τους μαθητές προέρχονται από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα.

- Η φυλή και η εθνικότητα. Τα παιδιά που ανήκουν σε διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες θεωρούνται από ορισμένους εκπαιδευτικούς λιγότερο ικανά από εκείνα που ανήκουν στη χώρα υποδοχής.
- Η γλωσσική ικανότητα των μαθητών. Οι προσδοκίες των εκπαιδευτικών επηρεάζονται και καθορίζονται σημαντικά από το επίπεδο της γλωσσικής ικανότητας των μαθητών.
- Οι παραπάνω τρεις παράμετροι καθορίζουν σημαντικά τις προσδοκίες των εκπαιδευτικών κι ευθύνονται για τη διαμόρφωση κυρίως αρνητικών προσδοκιών (Συργιαννίδης, 2005).

Για να εξισορροπήσει αυτή η κατάσταση οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να μετασχηματίσουν το σχολείο, ακολουθώντας μια πορεία αυτοανάλυσης μέσα από την οποία μάχονται για την καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων κι επιδιώκουν την ισότιμη κοινωνική και την εργασιακή ένταξη των μεταναστευτικών ομάδων (Καλαντζή-Αζίζι, Ζώνιου- Σιδέρη & Βλάχου, 1998).

3.3 Η γλωσσική εκπαίδευση των ενηλίκων μεταναστών στην Ελλάδα

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται με συνοπτικό τρόπο οι απόπειρες εδραίωσης της γλωσσικής εκπαίδευσης στα πλαίσια του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Κατά τη δεκαετία του 1990 άρχισε να θεωρείται πλέον απαραίτητη η γλωσσική εκπαίδευση ενηλίκων που δεν μιλούν την ελληνική γλώσσα. Εκείνη την περίοδο ομάδες ομογενών από την πρώην Σοβιετική Ένωση καθώς κι άνθρωποι από την Αλβανία περνούν από τα σύνορα, εγκαθίστανται στην Ελλάδα κι αναζητούν ένα καλύτερο μέλλον για τις οικογένειές τους. Πρόκειται για ανθρώπους που, αν και δεν είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν την ελληνική γλώσσα, εργάστηκαν για μεγάλο χρονικό διάστημα στη χώρα μας.

Η καθημερινή τους συναλλαγή με Έλληνες τους βοήθησε να εξοικειωθούν με τη γλώσσα κι έτσι σύντομα κατόρθωσαν να επικοινωνούν ως ένα βαθμό, χωρίς να έχουν παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα, λειτουργώντας αυτοδίδακτα. Μέσα από αυτή τη διαδικασία οι αλλοδαποί κι οι παλιννοστούντες κατόρθωσαν να μάθουν την ελληνική γλώσσα και να την αξιοποιήσουν κατά την αναζήτηση εργασίας. Ουσιαστικά οι αλλόγλωσσοι ανέλαβαν να λύσουν μόνοι τους το ζήτημα καθώς θεωρήθηκε ότι η γλωσσική αδυναμία αποτελεί δικό τους πρόβλημα κι έπρεπε να το αντιμετωπίσουν με δική τους ευθύνη (Κοίλιαρη, 1997).

Η κρατική πρωτοβουλία έκανε την εμφάνισή της μέσα από τη σύσταση φορέων όπως η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης κι αργότερα η Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης. Ωστόσο τα προβλήματα συνέχισαν να υπάρχουν διότι κανείς από τους επίσημους φορείς δεν αναλάμβανε δράση, δεν πρότεινε και δεν υλοποιούσε κάποιο μέτρο για τον αλφαριθμητισμό των ενηλίκων μεταναστών.

Το πεδίο της διδασκαλίας της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας σε ενηλίκους συγκροτείται σήμερα από μια σειρά φορέων εκπαίδευσης του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, της τυπικής, μη τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης: Τμήματα, Προγράμματα ή Έργα που σχεδιάζονται και υλοποιούνται από Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και τα οποία συνήθως προϋποθέτουν δίδακτρα, όπως το Διδασκαλείο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Πανεπιστημίου Αθηνών και το Σχολείο Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Προγράμματα της Γενικής Γραμματείας Διά Βίου Μάθησης που υλοποιούνταν από το πρώην Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων και σήμερα Ίδρυμα Νεολαίας και Διά Βίου Μάθησης. Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης στο πλαίσιο

συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων ένταξης. Ιδιωτικοί Οργανισμοί που ασχολούνται εν μέρει (όπως η Ελληνοαμερικανική Ένωση) ή αποκλειστικά (όπως το Athens Center, το Κέντρο Ελληνικού Πολιτισμού) με τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης ή ξένης. Τέλος, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, είτε στο πλαίσιο συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων, είτε με την εμπλοκή εθελοντών – συχνά και με συνδυασμό των δύο– όπως το Κυριακάτικο Σχολείο, η Ομάδα Πίσω Θρανία, το Ανοιχτό Σχολείο Πειραιά, η Μετάδραση και άλλες πρωτοβουλίες περισσότερο ή λιγότερο δομημένες και οργανωμένες.

Από το 2005 μέσω της τότε Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων (και αργότερα Γενικής Γραμματείας Διά Βίου Μάθησης) αρχίζει να υλοποιείται το πρώτο πανελλαδικό δωρεάν πρόγραμμα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας για ενήλικους μετανάστες, το οποίο, παράλληλα, διασυνδέεται με τις προϋποθέσεις για την απόκτηση του καθεστώτος του «επί μακρόν δια μένοντος» για τους υπηκόους τρίτων χωρών. Σχετικά λοιπόν με τα προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, πιο αναλυτικά χωρίζονται σε χρηματοδοτούμενα και μη χρηματοδοτούμενα :

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Το Πρόγραμμα «Οδυσσέας», «Εκπαίδευση των μεταναστών στην ελληνική γλώσσα, την ελληνική ιστορία και τον ελληνικό πολιτισμό», ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2004. Εκπαιδεύει ενήλικες εργαζόμενους μετανάστες που επιθυμούν να αποκτήσουν την ιδιότητα του επί μακρόν διαμένοντος¹ στην Ελλάδα. Το Πρόγραμμα εντάσσεται στο επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Δια Βίου «Μάθηση» του ΥΠ.Ε.Π.Θ. και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ελληνικό Δημόσιο. Ένας από τους βασικούς στόχους των μαθημάτων είναι η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως μέσον για την πρόληψη και αντιμετώπιση του κινδύνου κοινωνικού αποκλεισμού και την αποτελεσματικότερη ενεργό ένταξη των μεταναστών και των οικογενειών τους. Ταυτόχρονα, ένας ακόμη βασικός στόχος είναι η ενίσχυση και προώθηση της κοινωνικής συνοχής και ατομικής ευημερίας.

---

¹ Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, κατά την ειδική σύνοδό του στο Τάμπερε στις 15 και 16 Οκτωβρίου 1999, δήλωσε ότι θα πρέπει να υπάρξει προσέγγιση του νομικού καθεστώτος των υπηκόων τρίτων χωρών προς εκείνο των υπηκόων των κρατών μελών και ότι στα άτομα που έχουν διαμείνει νομίμως σε κράτος μέλος επί περίοδο που θα προσδιορισθεί και τα οποία διαθέτουν άδεια διαμονής επί μακρόν διαμένοντος, θα πρέπει να χορηγείται εντός του εν λόγω κράτους μέλους, σύνολο ενιαίων δικαιωμάτων κατά το δυνατόν παραπλήσιων προς τα δικαιώματα των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (www.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0109:EL:HTML).

(www.gsae.edu.gr Πρόσβαση στις 5-5-2015)

ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Το Κέντρο Αναπτυξιακής Εκπαιδευτικής Πολιτικής της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας (Γ. Σ. Ε. Ε.) διοργανώνει τα τελευταία χρόνια δωρεάν μαθήματα ελληνικών σε νόμιμους και μόνιμους μετανάστες καθώς και σε παλιννοστούντες και πρόσφυγες. Βασικός στόχος των μαθημάτων, είναι να δοθεί στους μετανάστες η δυνατότητα, μέσω της εκμάθησης της γλώσσας, να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική, εργασιακή και οικονομική ζωή της χώρας προς όφελος της ίδιας. Στο τέλος του Προγράμματος εκμάθησης της γλώσσας μπορούν οι συμμετέχοντες να πιστοποιήσουν τις γνώσεις τους στα ελληνικά, μέσω εξετάσεων, προκειμένου να λάβουν το Πιστοποιητικό Ελληνομάθειας. Τα μαθήματα διαρκούν 100 ώρες και περιφερειών στα οποία εντοπίζεται πρόβλημα ένταξης των μεταναστών, λόγω προβλημάτων που σχετίζονται με την άγνοια της γλώσσας (www.kanep-gsee.gr Πρόσβαση στις 5-5-2015).

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΜΑΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Ο Δήμος Αθηναίων διοργανώνει μαθήματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας σε ενήλικες μετανάστες, αναγνωρίζοντας τα ως βασική τους ανάγκη. Τα μαθήματα αποσκοπούν στην:

- Ενίσχυση της προσπάθειας των γονέων να παρακολουθούν την πρόοδο των παιδιών τους στο σχολείο.
- Ενίσχυση των δυνατοτήτων των μεταναστών για πρόσβαση σε βασική πληροφόρηση και κατανόηση αυτής (στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, στην καθημερινή επικοινωνία) με στόχο την εύρεση εργασίας, την αναζήτηση στέγης κλπ.
- Ενίσχυση των ευκαιριών για ομαλή ένταξη.
- Μετά το τέλος του Προγράμματος, οι συμμετέχοντες έχουν τη δυνατότητα εντελώς δωρεάν να αποκτήσουν την αναγνωρισμένη από το ελληνικό δημόσιο πιστοποίηση ελληνικής γλώσσας (www.cityofathens.gr Πρόσβαση στις 5-5-2015).

ΜΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ

Στη Θεσσαλονίκη από το 1997 λειτουργεί εθελοντικά το σχολείο Οδυσσέας με δωρεάν διδασκαλία της ελληνικής σε ενήλικες μη φυσικούς ομιλητές, μετανάστες, πρόσφυγες και παλιννοστούντες αλλά και ξένων γλωσσών σε ντόπιους. Μέχρι το 2012 οι μαθητές ανήρχοντο σε 6500 ενώ οι εθελοντές δάσκαλοι ήταν 200. Στο ιδρυτικό κείμενο του σχολείου του «Οδυσσέα» αναφέρεται ότι «η κατάκτηση της ελληνικής γλώσσας δεν πρέπει να αποτελεί μόνο μέσο προσαρμογής στην κοινωνική πραγματικότητα. Πρέπει να δίνει τη δυνατότητα στους μετανάστες να αντιμετωπίζουν τις ρατσιστικές πρακτικές και να διεκδικούν κοινωνικά – πολιτικά δικαιώματα, με καλύτερους όρους. Επίσης, πρέπει να συμβάλλει στην καταπολέμηση των εθνικιστικών λογικών». Οι εκπαιδευτικοί του σχολείου, εκκινώντας από την προσέγγιση της απελευθερωτικής μάθησης του Freire, επιδιώκουν την ενδυνάμωση των μεταναστών ενεργοποιώντας το διάλογο γύρω από θέματα της επικαιρότητας ή θέματα που έχουν υπαρκτή σημασία για τους εκπαιδευόμενους. Δυστυχώς το επίσημο κράτος αντί να βοηθά τον Οδυσσέα στο έργο του, καταλόγισε δυσβάσταχτα πρόστιμα για φορολογικές παραβάσεις, κάτι το οποίο απειλεί την ίδια την ύπαρξη του σχολείου.

ΠΙΣΩ ΘΡΑΝΙΑ

Στα πλαίσια του Δικτύου Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών συγκροτήθηκε η ομάδα «Πίσω Θρανία», το Σεπτέμβρη του 1998. Στο Στέκι του Δικτύου διεξάγονται δωρεάν τα μαθήματα ελληνικής γλώσσας σε ενήλικες μετανάστες ανεξαρτήτως νομικού και εργασιακού καθεστώτος και σε πρόσφυγες από μια ομάδα 30 εθελοντών εκπαιδευτικών. Τα μαθήματα είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες των μεταναστών και η μέθοδος διδασκαλίας είναι βιωματική και επικοινωνιακή. Το Σχολείο δεν λειτουργεί μόνο εκπαιδευτικά, **αλλά κυρίως ως** χώρος κοινωνικοποίησης. Ταυτόχρονα, παραδίδονται σε καθημερινή βάση μαθήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, μουσικής και χορού (www.tsamadou13.gr Πρόσβαση στις 5-5-2015).

ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Το Κυριακάτικο Σχολείο Μεταναστών λειτουργεί από το 2004. Αποτελεί πρωτοβουλία μεταναστών και Ελλήνων αντιρατσιστών και αντιρατσιστριών για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας σε εργαζόμενους μετανάστες και πρόσφυγες. Το

Σχολείο υποστηρίζεται από την πολιτική οργάνωση Διεθνιστική Εργατική Αριστερά. Τα μαθήματα διεξάγονται δωρεάν από εκπαιδευτικούς, φοιτητές παιδαγωγικών σχολών, ή από άτομα που έχουν τη διάθεση να προσφέρουν, ανεξάρτητα από την ειδικότητά τους. Το Σχολείο θεωρεί πως η γνώση της ελληνικής γλώσσας είναι απαραίτητη για την καθημερινότητα των μεταναστών. Αποτελεί όπλο διεκδίκησης των δικαιωμάτων τους και διευκολύνει την κοινή δράση με τους Έλληνες εργαζόμενους (www.ksm.gr Πρόσβαση στις 5-5-2015).

ΑΝΟΙΧΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ

Το Σχολείο ιδρύθηκε από τον ομώνυμο σύλλογο το 2005, ο οποίος αποτελείται από 20 εθελοντές δασκάλους. Τα μαθήματα διεξάγονται δωρεάν σε δυο Γυμνάσια του δήμου Πειραιά και απευθύνονται σε όλους τους μετανάστες ανεξαιρέτως. Παράλληλα, έχει οργανωθεί δίκτυο εθελοντικής νομικής υποστήριξης μετανάστες σχετικά με ζητήματα που αφορούν τις άδειες παραμονής και άλλες νομικές εκκρεμότητες. Βασικός στόχος των μαθημάτων ελληνικής γλώσσας, είναι η απόκτηση βασικών δεξιοτήτων στην επικοινωνία και τη γλώσσα, καθώς δεν υπάρχει θεσμοθετημένη εκπαίδευση για τους ενήλικες μετανάστες από το ελληνικό κράτος. Το Σχολείο τάσσεται υπέρ της ενσωμάτωσης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία (<http://asmpeiraia.blogspot.com/> ... Πρόσβαση στις 5-5-2015)

Τα χρηματοδοτούμενα κρατικά Προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας σε μετανάστες, επιδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο και κινούνται στο πλαίσιο του Προγράμματος «Κοινωνικής Ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών» που έχει διαμορφωθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση και είναι δεσμευτικό για την κάθε χώρα – μέλος να το εφαρμόσει. Είναι φανερό, λοιπόν, πως το ελληνικό κράτος ακολουθεί τις κατευθυντήριες γραμμές της Ένωσης και επιλέγει να ασχοληθεί μόνο με την ένταξη των μεταναστών που είναι νόμιμοι και επιθυμούν να πάρουν την ιδιότητα του επί μακρόν διαμένοντος στην Ελλάδα.

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι όλα τα χρηματοδοτούμενα Προγράμματα εκτός από το «Πρόγραμμα Οδυσσέας», έχουν διακοπεί, συστάθηκαν για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο (ένα με δυο χρόνια) και αφού έληξε η χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διακόπηκε η λειτουργία τους. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει πως δεν ήταν ουσιαστική η συνεισφορά αυτών των προγραμμάτων, καθώς η χρονική περίοδος για την οποία λειτούργησαν, μπορεί ίσως να βοήθησε κάποιους μετανάστες στην εκμάθηση της γλώσσας όμως δεν ήταν δυνατόν λόγω της μικρής τους διάρκειας

να κατάφεραν να προσεγγίσουν το στόχο της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών που είχε τεθεί. Η κοινωνική ένταξη αποτελεί μια πολυδιάστατη διαδικασία που απαιτεί αρκετό χρόνο για να επιτευχθεί επιτυχώς (www. Ταυτόχρονα, με εξαίρεση το Γραφείο Υποστήριξης Μεταναστών, τα χρηματοδοτούμενα προγράμματα απλώς παρείχαν μαθήματα ελληνικών σε κάποιες ομάδες μεταναστών (σε νόμιμους εργαζόμενους, ή σε μετανάστες που ήδη γνωρίζουν σε ένα καλό επίπεδο τη γλώσσα) και απέκλειαν ένα μεγάλο κομμάτι του μεταναστευτικού πληθυσμού που ζει και εργάζεται στη χώρα.

Από την άλλη πλευρά, τα μη χρηματοδοτούμενα Προγράμματα, δεν διακρίνουν τους μετανάστες σε κατηγορίες, με εξαίρεση το Κυριακάτικο Σχολείο Μεταναστών που απευθύνεται σε εργαζόμενους μετανάστες. Θεωρούν πως το δικαίωμα στην εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής, στην προκειμένη περίπτωση της ελληνικής, το έχουν όλοι οι μετανάστες ανεξαρτήτως νομικού καθεστώτος και εργασιακής κατάστασης. Ο απώτερος στόχος των Προγραμμάτων αυτών διαφοροποιείται από εκείνο των κρατικών. Οι εθελοντικοί φορείς δεν νομιμοποιούνται να χορηγήσουν πιστοποιητικό παρακολούθησης μαθημάτων ελληνικής γλώσσας. Σύμφωνα με τους Αγάθος κ. συν. (2006), απώτερος σκοπός των προγραμμάτων για αιτούντες άσυλο είναι *«η κοινωνική ένταξη και η ενεργητική προσαρμογή τους στο κοινωνικό, νομικό, πολιτισμικό θεσμικό πλαίσιο, αλλά και η επιτυχής ένταξή τους στην αγορά εργασίας»*, ενώ *«οι συμμετέχοντες πρέπει να βοηθηθούν ώστε να αναπτύξουν μηχανισμούς κοινωνικής συμπεριφοράς και να «εμβαπτιστούν» στη νέα κοινωνία με όσο το δυνατόν λιγότερο άγχος και πίεση»* (Αγάθος, κ. συν., 2006, σελ. 43).

Από την πλευρά της πολιτείας ως στόχοι αναφέρονται η διευκόλυνση της ανταπόκρισης σε πρακτικές ανάγκες επικοινωνίας, η ενίσχυση των διαπολιτισμικών ικανοτήτων που απαιτούνται για την επίτευξη αμοιβαίας πολιτισμικής κατανόησης, η διευκόλυνση της ενεργού κοινωνικής ένταξης και η πρόσβαση στις διαδικασίες πιστοποίησης (Γενική Γραμματεία Διά Βίου Μάθησης, 2013, Δελτίο Τύπου www.gsae.edu.gr)

Στα πλαίσια αυτής της αναζήτησης για τη γλωσσική εκπαίδευση των μεταναστών χρειάζεται να γίνει ιδιαίτερος λόγος για το πρόγραμμα Οδυσσέας διότι είναι μια πολύχρονη προσπάθεια, η οποία λειτουργεί πλέον ως ενεργή κοινότητα μάθησης.

3.4 Το πρόγραμμα εκμάθησης γλώσσας κι ιστορίας **ΟΔΥΣΣΕΑΣ**

Το Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση των μεταναστών στην ελληνική γλώσσα, την ελληνική ιστορία και τον ελληνικό πολιτισμό Οδυσσέας» ξεκίνησε να σχεδιάζεται και να οργανώνεται από τη Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης (ΓΓΔΒΜ) υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα λειτούργησε για πρώτη φορά στο τέλος του 2004 με συγκεκριμένες προδιαγραφές και συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Την υλοποίηση του παρόντος είχε αναλάβει το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Ι.Δ.ΕΚ.Ε.) που υπάρχει στη Γ.Γ.Δ.Β.Μ. Πλέον την υλοποίηση του Οδυσσέα έχει αναλάβει το Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης. Επιπρόσθετα το έργο αυτό εντάσσεται στο επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Παιδείας και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ελληνικό Δημόσιο (ΥΠΕΠΘΑ, 2013).

Ο «Οδυσσέας» είναι ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που απευθύνεται σε πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και σε υπηκόους Τρίτων χωρών ανεξάρτητα από την καταγωγή τους. Τα άτομα αυτά είναι νόμιμα εγκατεστημένα στην χώρα κι έχουν συμπληρώσει τα 16 τους χρόνια. Με τη βοήθεια του συγκεκριμένου προγράμματος οι εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα ενώ παράλληλα αποκτούν γνώσεις για την ελληνική ιστορία και τον ελληνικό πολιτισμό. Ειδικότερα η συμμετοχή στο πρόγραμμα Οδυσσέας φροντίζει ώστε οι εκπαιδευόμενοι να αποκτήσουν γλωσσικές δεξιότητες αλλά και κοινωνικές και διαπολιτισμικές ικανότητες, οι οποίες θα τους επιτρέψουν να κατακτήσουν υψηλά επίπεδα γλωσσικής και πολιτισμικής κατανόησης (ό. π).

Μετά την ολοκλήρωση του προβλεπόμενου κύκλου σπουδών τα άτομα έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε εξετάσεις για την απόκτηση της πιστοποίησης ελληνομάθειας στο επίπεδο Α₂. Ο συγκεκριμένος τίτλος σπουδών είναι απαραίτητος για τα άτομα που προέρχονται από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία θεωρούνται επί μακρόν διαμένοντες (ό. π).

Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος Οδυσσέας συνοψίζονται παρακάτω:

- Η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας θεωρείται απαραίτητο εργαλείο για την πρόληψη και την αντιμετώπιση των κινδύνων που επιφέρει ο κοινωνικός αποκλεισμός. Επίσης βοηθά σημαντικά στους μετανάστες και τις οικογένειές τους να ενταχθούν αποτελεσματικά στην ελληνική κοινωνία.

- Ενισχύει την κινητικότητα των εργαζομένων στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Συμβάλλει στην ενίσχυση της προσαρμοστικότητας και της απασχολησιμότητας των ατόμων
- Βοηθά τα άτομα να βελτιώσουν τη θέση εργασίας τους.
- Προωθεί την ισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών.
- Διαμορφώνει συνθήκες ευνοϊκού περιβάλλοντος για την οικογένεια των μεταναστών.
- Προωθεί την ισότητα ευκαιριών των δύο φύλων.
- Ενισχύει την κοινωνική και την επαγγελματική θέση των γυναικών.
- Προωθεί τη διαπολιτισμική μάθηση
- Δημιουργεί κίνητρα για να ενδιαφερθούν τα άτομα για την ελληνική γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό.
- Επιτρέπει την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες.
- Συμβάλλει στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της ατομικής ευημερίας.

Ειδικότερα αναμένεται ότι με τη φοίτηση στο συγκεκριμένο πρόγραμμα οι εκπαιδευόμενοι:

- Είναι σε θέση να αναπτύξουν τις απαραίτητες δεξιότητες για να ανταποκρίνονται επαρκώς στις επικοινωνιακές καταστάσεις της καθημερινής ζωής.
- Κατορθώνουν να εξοικειώνονται με τις κοινωνικές συνήθειες, την καθημερινή ζωή, τις συνθήκες διαβίωσης. Σε γενικές γραμμές μαθαίνουν κι αντιλαμβάνονται πως λειτουργεί η κοινωνική ζωή της χώρας στην οποία πρόκειται να προσαρμοστούν. Επίσης, γνωρίζουν περισσότερες λεπτομέρειες για την ιστορία και τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής.
- Είναι σε θέση να γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα και να την χρησιμοποιούν είτε για να αποκτήσουν απαραίτητους τίτλους σπουδών είτε για να ενταχθούν στις δομές του εκπαιδευτικού συστήματος. Επιπρόσθετα, μπορούν να παρακολουθούν προγράμματα για την προσωπική ανάπτυξη και την επαγγελματική τους εξέλιξη.
- Έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα για να νομιμοποιήσουν τα δικαιώματά τους στη χώρα υποδοχής.

Κατά τον πρώτο καιρό εφαρμογής του Οδυσσέα το Πρόγραμμα Εκπαίδευσης ολοκληρωνόταν σε τρία επίπεδα Α-Γ, διάρκειας 100 ωρών το καθένα, ενώ υπήρχε και ένα επίπεδο, Δ, διάρκειας 125 ωρών. Η σύγχρονη διάρθρωση του προγράμματος είναι διαφορετική και προέκυψε μετά από καθοριστικές αλλαγές στη δομή του. Έτσι, το πρόγραμμα ολοκληρώνεται σε τρία επίπεδα, Α₁, Α₂, Β₁ διάρκειας 125, 175, 185 ωρών αντίστοιχα.

Στο επίπεδο Α₁ (στοιχειώδες επίπεδο) παρέχονται εισαγωγικά μαθήματα στην ελληνική γλώσσα, την ιστορία και τον πολιτισμό. Παράλληλα οι εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν και για τον τρόπο ζωής της ελληνικής κοινωνίας. Σε αυτό τον κύκλο σπουδών οι εκπαιδευόμενοι προετοιμάζονται και αποκτώντας τη γλωσσική δεξιότητα καθώς και πρακτικές κοινωνικές ικανότητες, μαθαίνουν να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στις επικοινωνιακές περιστάσεις της καθημερινής ζωής. Με τη βοήθεια του οι άνθρωποι εξοικειώνονται σε σημαντικό βαθμό με το κοινωνικό περιβάλλον, την ιστορία και τον πολιτισμό της χώρας.

Στο επόμενο επίπεδο Α₂ (εισαγωγικό επίπεδο) παρέχονται πιο εντατικά μαθήματα ελληνικής γλώσσας καθώς και στοιχείων της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού. Πιο συγκεκριμένα το πρόγραμμα επιμερίζεται σε δύο ενότητες:

- Η πρώτη διαρκεί 150 ώρες κι είναι αφιερωμένη σε μαθήματα ελληνικής γλώσσας
- Η δεύτερη έχει διάρκεια 25 ωρών και επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν στην ελληνική ιστορία και τον ελληνικό πολιτισμό.

Αφού ολοκληρωθεί η φοίτηση και σε αυτό το επίπεδο οι εκπαιδευόμενοι έχουν δικαίωμα να λάβουν μέρος στις εξετάσεις της ΓΓΔΒΜ κι, εφόσον επιτύχουν, να γίνουν κάτοχοι του Πιστοποιητικού Ελληνομάθειας επιπέδου Α₂.

Στο επίπεδο Β₁ (βασικό) ανιχνεύεται η ικανότητα του εκπαιδευόμενου να αντεπεξέρχεται λεκτικά σε συζητήσεις σχετικά με την καθημερινή του ζωή, να κατανοεί το κεντρικό θέμα ποικίλων ειδών κειμένου (π.χ. απόσπασμα από ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή). Ακόμη, να περιγράφει γεγονότα, να εκφράζει απόψεις, να ζητάει και να δίνει πληροφορίες σε θέματα που τον αφορούν.

Για την κατάταξη των υποψηφίων στο κατάλληλο επίπεδο σπουδών χρησιμοποιούνται ειδικά διαγνωστικά εργαλεία με τη βοήθεια των οποίων ανιχνεύονται οι γλωσσικές τους δεξιότητες. Αυτός ο τρόπος κατηγοριοποίησης

συμβάλλει στην ουσιαστική μάθηση και συνδέεται με τα αυξημένα ποσοστά επιτυχίας στις εξετάσεις για την πιστοποίηση.

Σε πρώτη φάση οι εκπαιδευόμενοι που ολοκληρώνουν το επίπεδο Α₁ αξιολογούνται με το κατάλληλο εργαλείο προόδου. Μέσα από αυτή τη διαδικασία ο εκπαιδευόμενος διαπιστώνει αν έχει αποκτήσει τις δεξιότητες και τις ικανότητες που αντιστοιχούν στο συγκεκριμένο επίπεδο. Ολοκληρώνοντας επιτυχώς τη φοίτηση σε καθένα από τα δύο επίπεδα, χορηγείται στον εκπαιδευόμενο Πιστοποιητικό Δια Βίου Εκπαίδευσης. Τα μαθήματα του προγράμματος διενεργούνται σε όλους τους νομούς της χώρας και παρέχονται στους εκπαιδευόμενους δωρεάν. Επιπρόσθετα, κάθε εκπαιδευόμενος εφοδιάζεται με το κατάλληλο εκπαιδευτικό και επικουρικό υλικό, έντυπο και ηλεκτρονικό, το οποίο θα τον βοηθήσει να ενισχύσει τις δεξιότητες και τις ικανότητες του.

Για την καλύτερη λειτουργία του προγράμματος δημιουργούνται τμήματα, όπου ο μέσος όρος συμμετεχόντων είναι περίπου 15 άτομα ανά τμήμα. Επίσης, το ωράριο λειτουργίας των τμημάτων επιμερίζεται σε δύο βάρδιες, την πρωινή και την απογευματινή. Η δημιουργία των τμημάτων σε καθορισμένες πρωινές ή απογευματινές ώρες εξαρτάται από τον αριθμό και την επιθυμία των συμμετεχόντων. Η διάρκεια των συναντήσεων είναι συνήθως τρίωρη και τα μαθήματα πραγματοποιούνται εβδομαδιαίως 2 ως 3 φορές ενώ σπάνια γίνονται και τέταρτη φορά.

Οι εκπαιδευόμενοι είναι υποχρεωμένοι να παρακολουθούν εντατικά το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που έχουν επιλέξει. Το όριο των απουσιών που επιτρέπεται στους εκπαιδευόμενους καθορίζεται στο 20% επί του συνόλου των ωρών. Αν κάποιος εκπαιδευόμενος υπερβεί το όριο των απουσιών, τότε διαγράφεται από το συγκεκριμένο τμήμα. Αν επιθυμεί να συμμετέχει ξανά στο πρόγραμμα τότε είναι υποχρεωμένος να επαναλάβει από την αρχή το συγκεκριμένο επίπεδο. Τα τμήματα εκκινούν μαθήματα κατά το πρώτο δεκαπενθήμερο κάθε μήνα από το Σεπτέμβριο ως και τον Απρίλιο.

Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφονται κάθε περιφέρεια της χώρας, όπου υλοποιείται το πρόγραμμα Οδυσσέας (Πίνακας 1).

Πίνακας 1. Τα σχολεία του Οδυσσέα

Ζώνη	Περιφερειακή Ενότητα ή Νομός
A	Γρεβενά, Κοζάνη, Καστοριά, Φλώρινα, Δράμα
B	Ιωάννινα, Λάρισα, Καρδίτσα, Τρίκαλα, Αρκαδία, Πιερία, Ημαθία, Πέλλα, Θεσσαλονίκη, Κιλκίς, Χαλκιδική, Σέρρες, Καβάλα, Ξάνθη, Ροδόπη, Έβρος
Γ	Αττική (εκτός Κυθήρων & νησιών Σαρωνικού), Κορινθία, Ηλεία, Αχαΐα, Αιτωλοακαρνανία, Μαγνησία, Λέσβος, Χίος, Κέρκυρα, Λευκάδα, Θεσπρωτία, Πρέβεζα, Άρτα
Δ	Ηράκλειο, Χανιά, Ρέθυμνο, Λασιθί, Σάμος, Μεσσηνία, Λακωνία, Αργολίδα, Ζάκυνθος, Κεφαλονιά & Ιθάκη, Κύθηρα & νησιά Σαρωνικού

Η απόκτηση του πιστοποιητικού ελληνομάθειας δίνει στον εκπαιδευόμενο τη δυνατότητα να συμμετέχει σε διαγωνισμούς του ΑΣΕΠ σε θέσεις που απαιτούν προσόντα υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Κατά συνέπεια η συμμετοχή των μεταναστών στο συγκεκριμένο πρόγραμμα συμβάλλει ουσιαστικά στην βελτίωση της απασχολησιμότητας κι ενισχύει αποτελεσματικά τις ίσες ευκαιρίες των ατόμων στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα με τη Ματθαιουδάκη (Mattheoudakis, 2005), μεταξύ του 1999, οπότε θεσμοθετείται το Πιστοποιητικό Ελληνομάθειας, και του 2004 μόνο 9.155 μετανάστες πήραν μέρος στις σχετικές εξετάσεις (από τους οποίους 6.984 με επιτυχία). Έτσι, η Ματθαιουδάκη υπολογίζει σε 1,2% το ποσοστό των μεταναστών και παλιννοστούντων που ζούσαν στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο και συμμετείχαν στη διαδικασία γλωσσικής πιστοποίησης. Περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες εκφράζονταν θετικά για τα μαθήματα που παρακολουθούσαν, ωστόσο λίγοι ήταν αυτοί που δήλωσαν ότι έμαθαν ελληνικά παρακολουθώντας οργανωμένα μαθήματα.

Όπως παρατηρεί ο Μοσχονάς (2010) «Όλο και περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες για να δώσουν άδεια παραμονής ή ιθαγένεια απαιτούν επάρκεια στη γλώσσα της χώρας υποδοχής: από 4 στις 14 (ποσοστό 29%) το 2002, οι χώρες αυτές έφτασαν τις 11 στις 18 (61%) το 2007 και τις 20 στις 27 (74%) το 2008 (πηγή: ALTE)», υποστηρίζοντας ότι η θέσπιση αυτού του προαπαιτούμενου δεν είναι τυχαία, αλλά «Συνιστά πολιτική κατεύθυνση με στόχο τον περιορισμό του αριθμού των μεταναστών

και δικαίως κρίνεται υπό αυτή την οπτική στην επιστημονική βιβλιογραφία (βλ. Blackledge για HB/E.E., Milani για Σουηδία, Extra & Spot για Ολλανδία κ.ά.)» (Μοσχονάς, 2010).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η μετανάστευση αποτελεί πλέον ένα συχνό φαινόμενο για όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κι η διαχείριση των συνεπειών της θεωρείται απαραίτητη για την ομαλή λειτουργία μιας κοινωνίας, αντιλαμβάνεται κανείς η διενέργεια παρόμοιων προγραμμάτων είναι αναγκαία. Επίσης, υπάρχουν συνθήκες που επιτείνουν το σχεδιασμό νέων προγραμμάτων για τη διδασκαλία της γλώσσας αλλά και τη συνεχή αναβάθμιση των ήδη υπάρχοντων δομών, όπως:

- Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας των μεταναστών
- Η απασχόλησή τους σε επισφαλείς εργασίες.
- Η αποδοχή μιας αδήλωτης εργασιακής θέσης.
- Η απασχόλησή τους σε εργασίες όπου απαιτείται χαμηλή εξειδίκευση. Οι μετανάστες έχουν ικανότητες και γνώσεις που δεν μπορούν να αξιοποιήσουν γιατί δεν θεωρούνται απαραίτητες στη θέση εργασίας τους.
- Η δυσχερής θέση της γυναίκας μετανάστριας, η οποία αντιμετωπίζει περισσότερα εμπόδια κατά την αναζήτηση εργασίας.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται η σημασία υλοποίησης του Οδυσσέα καθώς κι άλλων παρόμοιων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τα οποία υποστηρίζουν ότι η απόκτηση γλωσσικών δεξιοτήτων λειτουργεί ουσιαστικά ως εργαλείο για την προσαρμογή και την ένταξη των μεταναστών και της οικογένειάς τους στην ελληνική κοινωνία

Ερευνητικό μέρος

4. Μεθοδολογία της έρευνας

4.1 Ενδιαφέρον και αναγκαιότητα της έρευνας

Τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας έχουν συμβεί σημαντικές κοινωνικο-πολιτισμικές αλλαγές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες επέφεραν ραγδαίες μεταβολές στον τομέα της εκπαίδευσης, της υγείας και της απασχόλησης. Αυτά τα νέα δεδομένα συνθέτουν πλέον μια διαφορετική πραγματικότητα για την Ελλάδα καθώς φέρουν στο προσκήνιο τη συζήτηση περί κοινωνικής ισότητας. Σε γενικές γραμμές η εξασφάλιση των ίσων ευκαιριών αντιμετωπίζει σοβαρές δυσκολίες ιδιαίτερα τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, όπου το κράτος πρόνοιας αναγκάζεται, λόγω περιορισμένων οικονομικών πόρων, να συρρικνώσει ακόμα και να περικόψει αρκετές από τις παροχές του (Duffy, 1999).

Έτσι λοιπόν, από τη μια πλευρά το μέλλον των εν λειτουργία κοινωνικών δράσεων αμφισβητείται ενώ από την άλλη δεν υπάρχουν περιθώρια σχεδιασμού και υλοποίησης νέων υποστηρικτικών δραστηριοτήτων. Αυτή η δυσμενής κατάσταση θίγει άμεσα και κατά κύριο λόγο τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, οι οποίες σε αυτή την περίπτωση κινδυνεύουν ακόμη περισσότερο να βρεθούν στο περιθώριο (Παϊζης, Καραθανάση & Μαμούχα, 2008).

Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα της νέας κοινωνικής πραγματικότητας, αντιλαμβάνεται κανείς ότι η διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού για ένα μεγάλο αριθμό ατόμων σε παρόμοιες συνθήκες, είναι αναπόφευκτη και είναι δυνατόν να συνοδεύεται από έντονες συγκρούσεις πριν καταλήξει στον αποκλεισμό των συγκεκριμένων ομάδων (Duffy, ό.π.). Εγείρεται λοιπόν, το ερώτημα: Υπάρχει κάποιος τρόπος ή κάποιο μοντέλο που θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μια κοινωνία δίκαιη και δημοκρατική για όλους; Σύμφωνα με τον Hartley (2010) η λύση για το παραπάνω πρόβλημα βρίσκεται στην υιοθέτηση μιας πολιτικής, η οποία θέτει ως βασική αρχή τα ανθρώπινα δικαιώματα και με γνώμονα αυτά καταπολεμά και εξαλείφει τις ανισότητες σε κάθε επίπεδο.

Ωστόσο οι ισχύουσες πολιτικές επιλογές επικεντρώνονται σε θέματα που έχουν να κάνουν με τις διάφορες οικονομικές μεταβολές, παραβλέποντας τις επιπτώσεις αυτών των αποφάσεων στην πραγματικότητα των κοινωνικών ομάδων. Επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις αμφισβητήθηκε έντονα ο χαρακτήρας κι η αποτελεσματικότητα εφαρμοσμένων κοινωνικών πολιτικών. Όλα αυτά συμβαίνουν

σε μια περίοδο όπου Ευρωπαϊκή Ένωση ανάγει την εκπαίδευση ως βασικό μοχλό για την ανάπτυξη της κοινωνικής ευημερίας και επιδιώκει να προωθήσει μέσω αυτής τον εκδημοκρατισμό των κοινωνιών (Βαρουξή, 2006· Esping- Andersen, 2006· Europa, 2009).

4.2 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Συνυπολογίζοντας την παραπάνω απαρέγκλιτη κατάσταση, αντιλαμβάνεται κανείς ότι ο σχεδιασμός κι υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων αποτελεί μια ουσιαστική πρόταση για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την ομαλή προσαρμογή των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στη ζωή της ελληνικής κοινωνίας. Επίσης, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν κατά την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας η ελλιπής ή η μερική γνώση της ελληνικής γλώσσας αποτελεί βασικό παράγοντα περιθωριοποίησης και αποκλεισμού των μεταναστών από την ελληνική κοινωνική πραγματικότητα. Κατά συνέπεια η εφαρμογή του προγράμματος Οδυσσέας κινείται προς την κατεύθυνση της κοινωνικής ισότητας κι επιδιώκει μέσω της λειτουργίας του να παρέχει ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε ευάλωτους κοινωνικά πληθυσμούς οι οποίοι, εξαιτίας των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών, απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τις απόψεις των εκπαιδευομένων του προγράμματος Οδυσσέας αναφορικά με την ομαλή ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία. Ειδικότερα, οι στόχοι της έρευνας αναλύονται παρακάτω:

- Να παρουσιάσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων μεταναστών.
- Να εξετάσει αν τελικά η εφαρμογή ανάλογων προγραμμάτων για την εκμάθηση της γλώσσας συμβάλλει στην καταπολέμηση των συνεπειών του κοινωνικού αποκλεισμού.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που θέτει η συγκεκριμένη εργασία είναι:

- Πώς αξιολογούν οι εκπαιδευόμενοι το συγκεκριμένο πρόγραμμα αναφορικά με τη δομή και τη λειτουργία του;
- Πόσο το συγκεκριμένο πρόγραμμα, σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευομένων, βοήθησε τους μετανάστες να ενταχθούν στη ζωή της ελληνικής κοινωνίας;

- Πόσο το συγκεκριμένο πρόγραμμα ικανοποιεί την ανάγκη των μεταναστών να μάθουν την ελληνική γλώσσα.

4.3 Επιλογή μεθοδολογικής προσέγγισης

Η επιλογή της μεθοδολογικής προσέγγισης αλλά και της μεθόδου για την ανάλυση των δεδομένων έγινε αρχικά σε συνάρτηση με το σκοπό της έρευνας. Ειδικότερα η προσπάθειά μας επικεντρώνεται σε συγκεκριμένες όψεις της ζωής των μεταναστών και αναζητά συσχετίσεις ανάμεσα στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και στη δυνατότητα προσαρμογής των ατόμων στην ελληνική κοινωνία. Λαμβάνοντας λοιπόν, υπόψη ότι η παρούσα μελέτη επιθυμεί να εξετάσει συγκεκριμένες υποθέσεις, οι οποίες προέκυψαν παραγωγικά κατά την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, διαπιστώνεται ότι ως καταλληλότερη κρίνεται να χρησιμοποιηθεί η ποσοτική διερεύνηση (Bell, 1997· Κυριαζή, 1998· Τσιώλη, 2011).

Ένας άλλος παράγοντας που συνέβαλε στην τελική επιλογή της μεθοδολογικής προσέγγισης είναι το μέγεθος του προς εξέταση πληθυσμού. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι μεγάλος και πρόκειται για άτομα τα οποία παρουσιάζουν μεν ορισμένες ομοιότητες, αλλά έχουν και σημαντικές διαφορές μεταξύ τους. Αυτή η ετερογενής εικόνα του εξεταζόμενου πληθυσμού σε συνδυασμό με τη δυσκολία περιγραφής του όρου κοινωνικός αποκλεισμός, οδήγησε την ερευνήτρια να επιλέξει μια μεθοδολογική προσέγγιση που είναι σε θέση να καλύψει πολλές και συνάμα διαφορετικές περιπτώσεις. Γι' αυτό και η ποσοτική διερεύνηση θεωρήθηκε ότι επαρκεί για να αντιμετωπίσει τις ιδιαιτερότητες που περιγράφηκαν παραπάνω και ότι ενδείκνυται για να εξάγει γενικευμένα αποτελέσματα (Κυριαζή, 1998· Τσιώλη, 2011).

Σε γενικές γραμμές οι ποσοτικές έρευνες είναι αποδεκτές από τον επιστημονικό κόσμο και θεωρούνται ιδιαίτερα χρήσιμες διότι (Bird, Hammersley, Gomm & Woods, 1999) :

- Είναι απαλλαγμένες από την επίδραση του εξωτερικού πλαισίου καθώς και από τις ερμηνείες του ερευνητή.
- Δίνουν αντικειμενικά μετρήσιμα αποτελέσματα, τα οποία σε ίδιες συνθήκες είναι δυνατόν να επαληθευτούν.
- Προσανατολίζονται στη μελέτη μιας πραγματικότητας και αναζητούν συσχετίσεις ανάμεσα στους παράγοντες που τη συνθέτουν.

- Είναι οικονομικές μέθοδοι και ως προς τους πόρους που απαιτεί η διεξαγωγή τους αλλά και ως προς το χρόνο.

Ολοκληρώνοντας χρειάζεται να σημειωθεί ότι κατά το μεθοδολογικό σχεδιασμό, η γράφουσα έλαβε σοβαρά υπόψη το ζήτημα της αντικειμενικότητας της συγκεκριμένης ερευνητικής διαδικασίας. Η διασφάλισή της λοιπόν, επιβεβαιώνεται μέσα από τη χρήση εκτεταμένων βιβλιογραφικών αναφορών που ικανοποιούν σε μεγάλο βαθμό τις διαστάσεις του θεωρητικού πλαισίου.

4.4 Το δείγμα

Το δείγμα για την παρούσα έρευνα επιλέχθηκε με τη μέθοδο της βολικής δειγματοληψίας. Σύμφωνα με αυτή τη μέθοδο συγκροτείται μια λίστα υποκειμένων, τα οποία είναι πλησιέστερα κατά περίπτωση στον ερευνητή. Η τελική επιλογή γίνεται με τυχαίο τρόπο, διασφαλίζοντας έτσι ίσες πιθανότητες σε καθένα από τα υποκείμενα να συμμετέχει στην έρευνα (Cohen, Manion & Morisson, 2008). Στη συγκεκριμένη περίπτωση η οριστικοποίηση του δείγματος έγινε με κλήρωση, η οποία έγινε από την ερευνήτρια παρουσία του υπεύθυνου του προγράμματος και με αυτόν τον τρόπο καθορίστηκε τελικό δείγμα της έρευνας. Ωστόσο η επιλεγείσα μέθοδος ενέχει ένα σημαντικό κίνδυνο, καθώς στηρίζεται αρκετά στη διάθεση των ανθρώπων. Αυτό σημαίνει ότι ο ερευνητής μπορεί να ενθαρρύνει τη συμμετοχή περισσότερων ατόμων, με τον ίδιο τρόπο όμως, μπορεί να αποθαρρύνει κάποιους να συμμετέχουν, διαφοροποιώντας σημαντικά την τελική λίστα (Κυριαζή, 1998).

Ως πληθυσμός της έρευνας ορίστηκαν εκπαιδευόμενοι που φοιτούν στο πρόγραμμα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας και της ελληνικής ιστορίας Οδυσσέας. Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα συμμετέχουν εκπαιδευόμενοι που κατά την τρέχουσα περίοδο παρακολουθούν τα μαθήματα στο σχολείο του Οδυσσέα στην Περιφερειακή Διεύθυνση Κορινθίας.

Το σύνολο του δείγματος υπολογίζεται στα εκατό άτομα. Αυτός ο αριθμός προσφέρει ασφάλεια στην πραγματοποίηση της έρευνας και των απαιτήσεων της καθώς αποτελεί ικανό αριθμό δείγματος για τη διενέργεια μιας ανάλογης έρευνας (Cohen et al., 2008). Το συγκεκριμένο δείγμα ονομάζεται ευκαιριακό ή εύκολο διότι περιλαμβάνει άτομα με τα οποία ο ερευνητής μπορεί να έχει άμεση επικοινωνία ανεξάρτητα από το χρόνο και την έλλειψη διαθέσιμων πόρων (Bird et al., 1999).

Σε γενικές γραμμές το δείγμα περιλαμβάνει άτομα που κατάγονται από διάφορες γεωγραφικές περιοχές. Κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων

παρουσιάζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δείγματος και χρησιμοποιούνται ανάλογα σχήματα και πίνακες για την περιγραφή τους.

4.5 Το εργαλείο συλλογής δεδομένων

Ως ερευνητικό εργαλείο επιλέχθηκε το δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο επιτρέπει στον ερευνητή να συγκεντρώσει εμπειρικά δεδομένα απευθυνόμενος σε διευρυμένες ομάδες και για συγκεκριμένες θεματικές. Χρησιμοποιώντας το δομημένο ερωτηματολόγιο ο ερευνητής διενεργεί τη διαδικασία της έρευνας σε σύντομο χρονικό διάστημα και με χαμηλό κόστος. Επίσης το συγκεκριμένο ερευνητικό εργαλείο αρμόζει σε μια μέθοδο ποσοτικής ανάλυσης. (Javeau, 2000· Δημητρόπουλος, 2001).

Το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας των συμμετεχόντων επιτρέπει την αξιοποίηση του δομημένου ερωτηματολογίου καθώς το δείγμα είναι σε θέση να κατανοήσει και να απαντήσει στις ερωτήσεις. Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο, το οποίο (Bird et al., 1999· Javeau, 2000· Cohen et al., 2008):

- Υποστηρίζει τους άξονες της συγκεκριμένης έρευνας.
- Είναι σε θέση να δώσει απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας εργασίας.
- Λαμβάνει υπόψη τις απαιτήσεις και τους περιορισμούς της έρευνας.

Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο θεωρήθηκε κατάλληλο καθώς η διατύπωση των ερωτήσεων είναι κατανοητή από τους συμμετέχοντες και δεν απαιτεί ιδιαίτερο επίπεδο γνώσεων. Ακόμη το ερωτηματολόγιο έχει περιορισμένη έκταση γεγονός που ενθαρρύνει τους συμμετέχοντες καθώς δεν καταβάλλουν σημαντική προσπάθεια ή χρόνο κατά τη συμπλήρωσή του. Επίσης, το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο ενδείκνυται για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας διότι συνδέεται στενά με τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας (Javeau, 2000· Cohen et al., 2008).

Ειδικότερα λοιπόν, οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στο επίπεδο B1 και B2 αφορούν το ερώτημα: **Πώς αξιολογούν οι εκπαιδευόμενοι το συγκεκριμένο πρόγραμμα αναφορικά με τη δομή και τη λειτουργία του;** Οι ερωτήσεις στο επίπεδο B3 απαντούν στο ερώτημα: **Πόσο το συγκεκριμένο πρόγραμμα, σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευομένων, βοήθησε τους μετανάστες να ενταχθούν στη ζωή της ελληνικής κοινωνίας;** Οι ερωτήσεις στο επίπεδο B4 απαντούν στο

ερευνητικό ερώτημα: **Πόσο το συγκεκριμένο πρόγραμμα ικανοποιεί την ανάγκη των μεταναστών να μάθουν την ελληνική γλώσσα;**

Οι ερωτήσεις του ερευνητικού εργαλείου ταξινομούνται σε τρεις διαφορετικές ενότητες. Στην πρώτη οι συμμετέχοντες απαντούν για τα δημογραφικά τους στοιχεία. Στη δεύτερη ενότητα οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήσεις σχετικά με τη δομή, τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα του προγράμματος *Οδυσσέας*. Στην τελευταία ενότητα οι ερωτώμενοι αξιολογούν το συγκεκριμένο πρόγραμμα ως προς τη δυνατότητά του να συμβάλλει στην ομαλή ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία.

Έτσι λοιπόν, το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει ερωτήσεις κλειστού τύπου, όπου οι απαντήσεις δίνονται επιλέγοντας μια διαβάθμιση από την ακόλουθη πεντάβαθμη κλίμακα: **Πολύ – Αρκετά – Λίγο – Καθόλου - Δε γνωρίζω**. Αυτός ο τρόπος διευκολύνει σημαντικά τους συμμετέχοντες να απαντήσουν το ερωτηματολόγιο με σαφήνεια σε μικρό χρονικό διάστημα. Στο τέλος υπάρχει μια ερώτηση ανοιχτού τύπου, η οποία δίνει το περιθώριο στους ερωτώμενους να προσθέσουν ελεύθερα και ολοκληρωμένα την άποψή τους. Η συγκεκριμένη ερώτηση δεν επιθυμεί να αξιολογήσει το επίπεδο των γλωσσικών δεξιοτήτων των συμμετεχόντων και δεν εξαρτάται από αυτό.

Ωστόσο δεν αρκεί μόνο ένας ορθός σχεδιασμός του ερωτηματολογίου, χρειάζεται να προβλεφθούν ακόμη και τα τεχνικά προβλήματα της μορφής του. Αναφέρεται ότι η επίλυσή αυτών των ζητημάτων εξαρτάται σημαντικά από τις απαντήσεις που θα δώσουν οι ερωτώμενοι σε ένα πιλοτικό ερωτηματολόγιο (Javeau, 2000). Παράλληλα σημειώνονται και άλλοι είδους θέματα όπως, η παρερμηνεία των ερωτήσεων, γεγονός που επιτείνεται και από τον τρόπο διανομής του ερωτηματολογίου (Bird et al, 1999). Στο παραπάνω πρόβλημα θα ήταν χρήσιμη η αξιολόγηση των ερωτήσεων από άτομα που με τις παρατηρήσεις τους θα ανατροφοδοτήσουν το σχεδιασμό του ερωτηματολογίου. Οι συγκεκριμένοι χρειάζεται, αφού μελετήσουν τις ερωτήσεις, να απαντήσουν στα εξής (Bell, 1997).

- Πόση ώρα χρειάστηκε για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου;
- Ήταν σαφείς οι οδηγίες;
- Υπήρξαν ερωτήσεις ασαφείς ή αόριστες; Αν ναι, ποιες και γιατί;
- Είχες αντίρρηση στο να απαντήσεις σε κάποιες από τις ερωτήσεις;

Αυτή η πιλοτική εφαρμογή του ερωτηματολογίου έχει τη δυνατότητα να ελέγξει τα κριτήρια της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας του εργαλείου μέτρησης (Μακράκης, 1997). Το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε κατά την πιλοτική εφαρμογή αποκλείεται βέβαια από την κύρια έρευνα. Με τη βοήθειά του, όμως, επιχειρήθηκε η βελτίωση του ερωτηματολογίου, η απομάκρυνση ασαφών ερωτήσεων ή η αντικατάστασή τους με άλλες περισσότερο κατανοητές. Συνεπώς η παραπάνω διαδικασία είναι απαραίτητη καθώς με τη βοήθειά της ενισχύεται η θετική διάθεση των ατόμων που συμμετέχουν στη διεξαγωγή της έρευνας (Κυριαζή, 1998).

4.6 Διαδικασία συλλογής δεδομένων

4.6.1 Συνθήκες διεξαγωγής της έρευνας

Η αρχική πρόβλεψη για το σχεδιασμό της έρευνας αφορούσε το προηγούμενο έτος καθώς η διδακτική περίοδος στον Οδυσσέα διαρκεί πολύ λιγότερο σε σύγκριση με το σχολικό έτος, γεγονός που αναγκάζει την ερευνήτρια να κινηθεί γρηγορότερα για τη διευθέτηση γραφειοκρατικών ζητημάτων. Έτσι λοιπόν, η γράφουσα έκανε γνωστή την πρόθεσή της για τη διενέργεια της έρευνας την τελευταία διδακτική περίοδο του έτους 2013- 2014. Αυτό έγινε για καθαρά τυπικούς λόγους καθώς με αυτό τον τρόπο η ερευνήτρια εξασφαλίζει την θετική ανταπόκριση της ομάδας έργου που είναι υπεύθυνη για το πρόγραμμα Οδυσσέας και έχει τον απαραίτητο χρόνο για την προετοιμασία του μεθοδολογικού της πλαισίου.

Έτσι λοιπόν, κατά την πρώτη διδακτική περίοδο η ερευνήτρια ήταν θεωρητικά έτοιμη να προετοιμάσει τους εκπαιδευόμενους στον Οδυσσέα για το ενδεχόμενο της συμμετοχής τους στη διαδικασία συλλογής δεδομένων. Ωστόσο η αλλαγή του υπεύθυνου στην ομάδα έργου του Οδυσσέα Κορινθίας καθυστέρησε την έναρξη της έρευνας καθώς ήταν απαραίτητη η ενημέρωσή του. Τελικά λοιπόν, η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε οριστικά λίγες μέρες πριν τη λήξη της πρώτης διδακτικής περιόδου το Δεκέμβρη του 2014.

Αυτή η καθυστέρηση επέτρεψε στην ερευνήτρια να προσεγγίσει τους εκπαιδευόμενους, να τους μιλήσει για την προσπάθειά της και να τους εξηγήσει γιατί είναι σημαντικό να λάβουν μέρος σε αυτή. Το γεγονός ότι η γράφουσα εργάζεται ως εκπαιδύτρια στον Οδυσσέα και γνωρίζει τα προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι στην καθημερινότητά τους λειτούργησε θετικά στην απόφαση του πληθυσμού να λάβει μέρος στην έρευνα.

Αφού οριστικοποιήθηκε το δείγμα ο υπεύθυνος ανέλαβε να ενημερώσει τα άτομα που επιλέχθηκαν για τον τόπο και την ημερομηνία της πρώτης συνάντησης. Η ερευνήτρια έκρινε απαραίτητη μια γνωριμία με το τελικό δείγμα, όπου τους παρουσίασε το πλαίσιο της έρευνας και τους βεβαίωσε προσωπικά για την τήρηση της ανωνυμίας. Στη συνέχεια πρότεινε την ημερομηνία και το χώρο συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων. Για τη διευκόλυνση όλων, αλλά κυρίως για να ενθαρρύνει τη συμμετοχή των ατόμων, η ερευνήτρια σε συνεννόηση με τον Υπεύθυνο, όρισε την ταυτόχρονη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων μετά το πέρας των μαθημάτων σε συγκεκριμένη μέρα και πρότεινε ως τόπο διεξαγωγής της έρευνας τρεις αίθουσες που χρησιμοποιούνται για τις ανάγκες του προγράμματος. Με αυτό τον τρόπο διασφαλίζεται η παρουσία όλων των συμμετεχόντων και αποφεύγονται προβλήματα που είναι δυνατόν να δημιουργηθούν εξαιτίας των υποχρεώσεων που φέρουν ως ενήλικοι οι εκπαιδευόμενοι ή της μετακίνησής τους σε κάποιον άλλο χώρο.

Κατά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου υπήρξαν τρεις περιπτώσεις όπου οι ερωτώμενοι, λόγω γλωσσικών αδυναμιών, δυσκολεύονταν να απαντήσουν. Για τη διευκόλυνσή τους λοιπόν, κλήθηκε ως μεταφραστής ένας από τους υπόλοιπους εκπαιδευτές, ο οποίος ανέλαβε να βοηθήσει τα συγκεκριμένα άτομα κατά την ανάγνωση και την κατανόηση των ερωτήσεων.

Η διαδικασία συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ολοκληρώθηκε σε 45 λεπτά. Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες παρέδωσαν τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια στον υπεύθυνο και αποχώρησαν. Η ερευνήτρια παρέλαβε άμεσα το υλικό και ευχαρίστησε τους εκπαιδευόμενους.

4.6.2 Επεξεργασία των δεδομένων

Αρχικά η ερευνήτρια καταμέτρησε τα ερωτηματολόγια και διασφάλισε τον αρχικό τους αριθμό (100). Στη συνέχεια εξέτασε αν σε κάποιο από αυτά οι ερωτώμενοι δεν απάντησαν τις ερωτήσεις σε ικανοποιητικό ποσοστό. Από τον έλεγχο προέκυψε ότι το δείγμα ήταν συνεπές ως προς τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου καθώς απάντησε σε όλες τις ερωτήσεις σε ποσοστό 100%. Αυτή η θερμή ανταπόκριση δημιουργεί ιδανικές συνθήκες για την εξαγωγή των συμπερασμάτων της έρευνας.

4.6.3 Περιορισμοί της έρευνας

Η διεξαγωγή της έρευνας αντιμετώπισε σημαντικά προβλήματα κυρίως στα παρακάτω ζητήματα:

- την οριοθέτηση του τελικού ερωτηματολογίου: Η αρχική επιλογή των ερωτήσεων δεν ήταν δυνατόν να απαντήσει στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν μέσα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας. Γι' αυτό το λόγο η ερευνήτρια προτίμησε να χρησιμοποιήσει επίσης κάποιες ερωτήσεις από συναφές ερωτηματολόγιο του I.NE.ΔΙ.ΒΙ.Μ., το οποίο σχεδιάστηκε για την εσωτερική αξιολόγηση του συγκεκριμένου προγράμματος.
- το συντονισμό του μεθοδολογικού πλαισίου: Η επιλογή της κατάλληλης προσέγγισης έπρεπε να συνδυαστεί με την ενδεδειγμένη μέθοδο για τον καθορισμό του τελικού δείγματος αλλά και με τα ερευνητικά ερωτήματα που έθετε η παρούσα μελέτη.
- τη συνεννόηση της ερευνήτριας με τον Υπεύθυνου έργου στον Οδυσσέα Κορινθίας: Η αλλαγή του Υπεύθυνου καθυστέρησε την έναρξη της συλλογής των δεδομένων. Ωστόσο κατά την πορεία διεξαγωγής της έρευνας η συμβολή του Υπευθύνου ήταν πολύτιμη.

4.6.4 Εγκυρότητα της έρευνας

Για τη τήρηση της εγκυρότητας η ερευνήτρια έλαβε υπόψη της τα παρακάτω:

- Κατά την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας προέκυψε το πρόβλημα της πολυσημίας των όρων: μετανάστευση, κοινωνικός αποκλεισμός και ενηλικιότητα. Για να αποφύγει τις παρανοήσεις η ερευνήτρια συμφώνησε να συνεχίσει την έρευνα αποδεχόμενη συγκεκριμένες οπτικές των όρων, όπως αποτυπώνονται στη βιβλιογραφία (Δαμανάκης, 1989· Hiemstra, 1991· Byrne, 2005· Παπαδόπουλος, 2006· Ρετινιώτη & Μάντζιου, 2010· Αδάμ & Παπαθεοδώρου, 2010):
- Η ανάλυση και η παρουσίαση των αποτελεσμάτων ήταν δύο απαιτητικά στάδια της έρευνας. Για να ανταποκριθεί σε αυτά η γράφουσα αξιοποίησε γνώσεις και εμπειρίες από τη μελέτη παλαιότερων ερευνών. Παράλληλα προσπάθησε κατά το σχολιασμό των αποτελεσμάτων να χρησιμοποιήσει συγκριτικά τα πορίσματα των προηγούμενων μελετών.

- Για τη διασφάλιση της εγκυρότητας του ερευνητικού εργαλείου διεξήχθη πιλοτική έρευνα, κατά την οποία επισημάνθηκαν τα προβλήματα του ερωτηματολογίου και αναδιατυπώθηκαν ορισμένες από τις ερωτήσεις.
- Όλη η ερευνητική διαδικασία πραγματοποιήθηκε με την παρουσία της γράφουσας, η οποία ανέλαβε προσωπικά την ενημέρωση του πληθυσμού σχετικά με το σκοπό της έρευνας και τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

4.6.5 Αξιοπιστία της έρευνας

Αναφορικά με την αξιοπιστία επισημαίνεται ότι μια μεταβλητή είναι αξιόπιστη όταν οδηγεί στην παραγωγή ίδιων αποτελεσμάτων σε επαναλαμβανόμενες μετρήσεις με το ίδιο όργανο, τα ίδια υποκείμενα, κάτω από τις ίδιες συνθήκες (Bell, 1997). Ωστόσο αυτό δεν είναι πάντοτε εφικτό και αποτελεσματικό (Μακράκης, 1997). Συνεπώς η επαναχορήγηση του ίδιου τεστ σε διαφορετικό χρονικό διάστημα δεν αποτελεί από μόνη της ένα τέχνασμα ελέγχου για την αξιοπιστία της έρευνας.

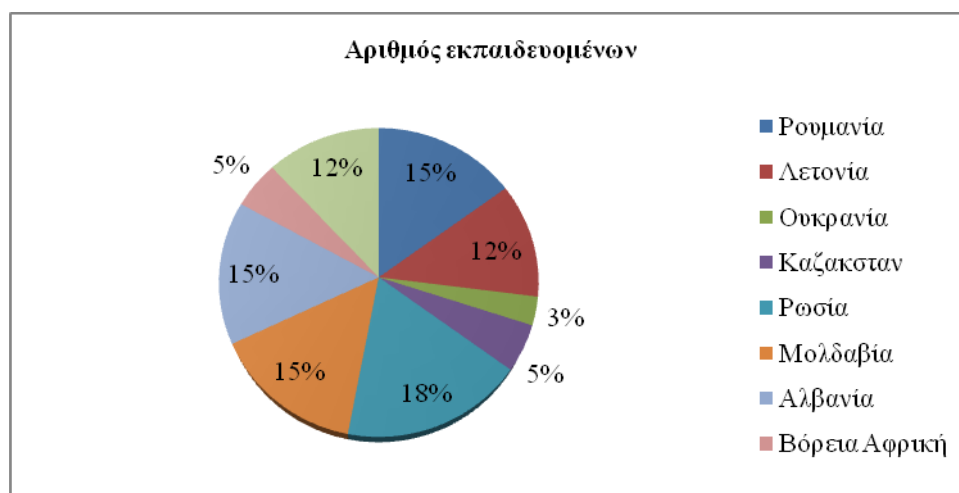
Γι' αυτό το λόγο αποφασίστηκε να χρησιμοποιηθεί η μέθοδος των εναλλακτικών τύπων. Σύμφωνα με αυτήν οι συμμετέχοντες πρόκειται να απαντήσουν μετά από κάποιο εύλογο χρονικό διάστημα σε δεύτερο ερωτηματολόγιο, το οποίο εξετάζει τις ίδιες μεταβλητές. Οι ερωτήσεις του έχουν το ίδιο νοηματικό περιεχόμενο αλλά διαφέρουν ως προς τη διατύπωση. Αυτό η αλλαγή γίνεται για αποφευχθεί η επίδραση πράξης κατά την οποία οι ερωτώμενοι είναι δυνατόν να απαντούν με τον ίδιο τρόπο επειδή θυμούνται τις απαντήσεις που έδωσαν κατά τις προηγούμενες μετρήσεις (Ουζούνη & Νακάκης).

5. Αποτελέσματα της έρευνας

5.1 Παρουσίαση και ανάλυση των αποτελεσμάτων

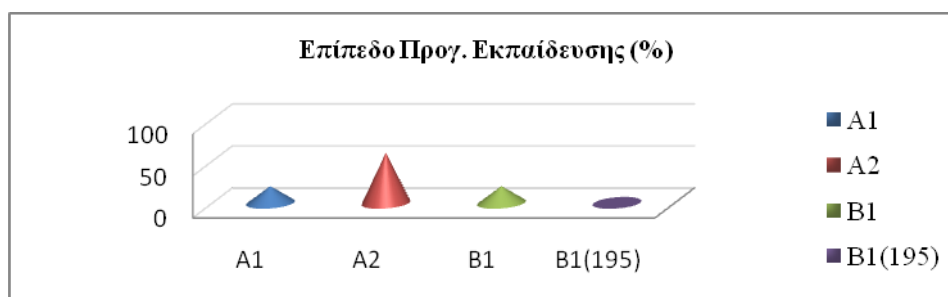
Αρχικά χρειάζεται να γίνει μια παρουσίαση των δημογραφικών στοιχείων του δείγματος ώστε να σκιαγραφηθεί το προφίλ του μετανάστη που συμμετέχει στο πρόγραμμα του *Οδυσσέα* Κορινθίας. Ειδικότερα λοιπόν, ο κύριος λόγος που ανάγκασε τους πληθυσμούς να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα είναι τα σοβαρά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα που βίωναν στην χώρα τους. Οι περισσότεροι προέρχονται από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Ρουμανία, Λετονία, Ουκρανία, Καζακστάν, Ρωσία, Μολδαβία), την Αλβανία, τη Βόρεια Αφρική και το Ιράκ (Πίνακας 2).

Πίνακας 2. Ποσοστιαία κατανομή των εκπαιδευομένων

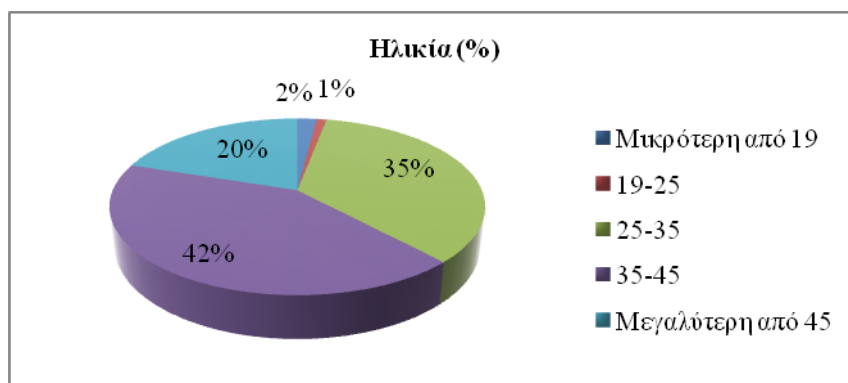
Τα άτομα παρακολουθούν μαθήματα σε διάφορες επίπεδα εκμάθησης από το A₁ ως το B₁ και πρόκειται να δώσουν εξετάσεις για την απόκτηση πιστοποίησης ελληνομάθειας. Παρά την κατανομή τους σε διαφορετικά επίπεδα οι εκπαιδευόμενοι που συμμετέχουν στην έρευνα μιλούν την ελληνική, συνθήκη απαραίτητη για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου (Πίνακας 3).

Πίνακας 3. Κατανομή του δείγματος σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης

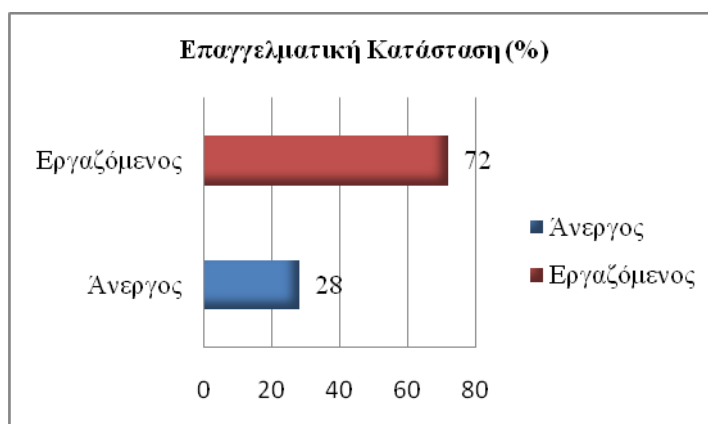
Στην πλειοψηφία τους πρόκειται για νέους ανθρώπους σε παραγωγική ηλικία, όπως μπορεί να παρατηρήσει κανείς στον Πίνακα 4. Υπάρχει ωστόσο κι ένα ποσοστό εκπαιδευομένων (20%) που ξεπερνά την ηλικία των 45, αποδεικνύοντας ότι και τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας έχουν ανάγκη να επικοινωνήσουν στην ελληνική γλώσσα.

Πίνακας 4. Ποσοστιαία κατανομή σύμφωνα με την ηλικία

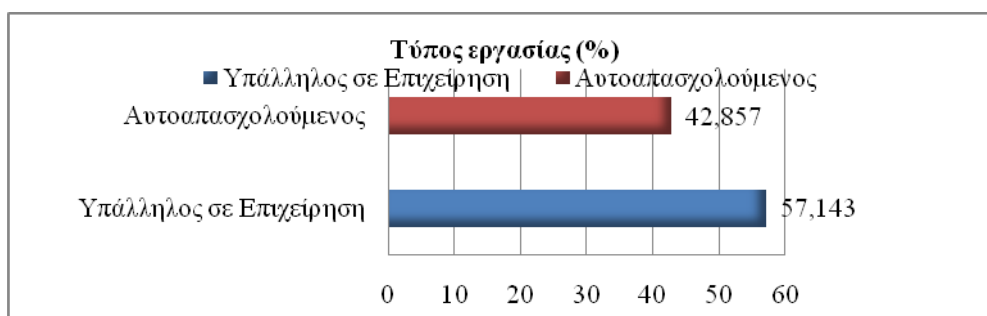
Σε ποσοστό 72% οι εκπαιδευόμενοι εργάζονται ενώ οι υπόλοιποι (28%) βρίσκονται σε στάδιο αναζήτησης εργασίας (Πίνακας 5). Αυτός ο διαχωρισμός θα μπορούσε να συνδέεται με τις βασικότερες ανάγκες των εκπαιδευομένων: την εύρεση εργασίας, τη βελτίωση της επικοινωνίας, τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων.

Πίνακας 5. Ποσοστιαία κατανομή με κριτήριο την εργασία

Επιπρόσθετα οι συμμετέχοντες ζουν πλέον μόνιμα στην Ελλάδα και οι περισσότεροι από αυτούς εργάζονται είτε αυτοαπασχολούμενοι είτε ως υπάλληλοι σε άλλες επιχειρήσεις. Στον Πίνακα 6 περιγράφεται ο τύπος της απασχόλησης των εκπαιδευομένων.

Πίνακας 6. Κατανομή ανάλογα με τον τύπο της εργασίας

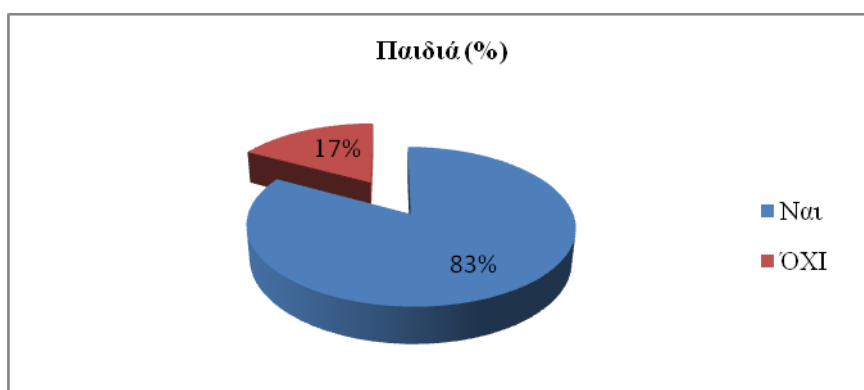

Στους Πίνακες 7 και 8 παρουσιάζεται η προσωπική κατάσταση των εκπαιδευομένων και όσοι από αυτούς είναι γονείς. Όπως παρατηρεί κανείς το 85% είναι παντρεμένοι ενώ επίσης σε μεγάλο ποσοστό είναι γονείς (83%).

Πίνακας 7. Κατανομή των εκπαιδευομένων με κριτήριο την οικογενειακή κατάσταση

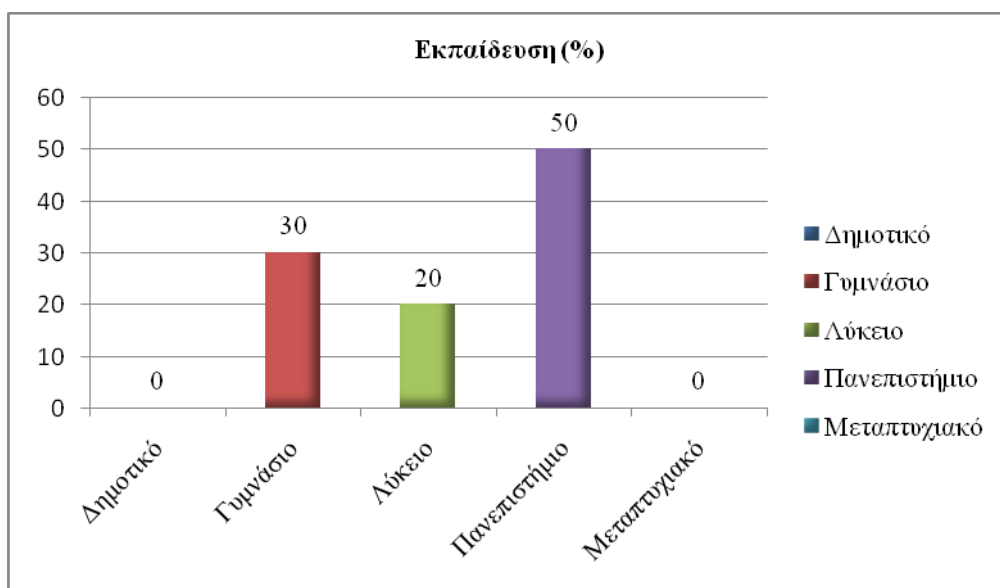

Πίνακας 8. Κατανομή των εκπαιδευομένων με κριτήριο τα παιδιά

Στον τελευταίο πίνακα το δείγμα κατανέμεται σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης που ολοκλήρωσαν στη χώρα τους. Από τα αποτελέσματα διαφαίνεται ότι τουλάχιστον οι μισοί από τους ερωτώμενους είναι κάτοχοι πανεπιστημιακών τίτλων σπουδών ενώ οι υπόλοιποι είτε έχουν απλά ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση είτε είναι απόφοιτοι λυκείου (Πίνακας 9).

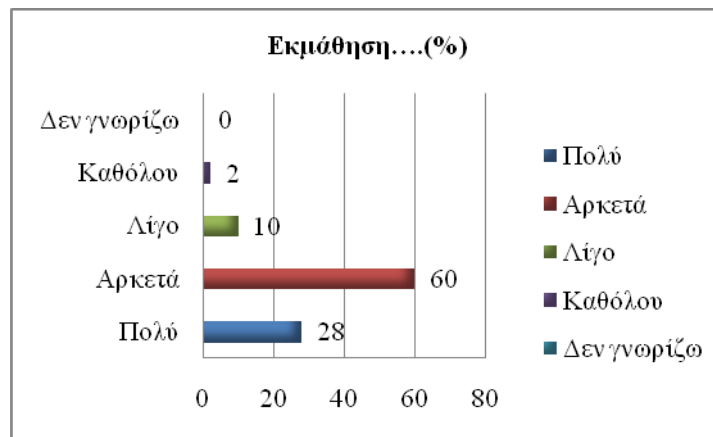
Πίνακας 9. Κατανομή εκπαιδευομένων ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης

Στο τελευταίο μέρος του ερωτηματολογίου το δείγμα αξιολόγησε τη δυνατότητα του προγράμματος να πετύχει τους στόχους του, επιμερίζοντάς τους σε δύο βασικές κατηγορίες. Αρχικά εξέτασε κι απάντησε σε ζητήματα που σχετίζονται με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ως προς την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας οι ερωτώμενοι παραδέχονται σε ικανοποιητικό βαθμό ότι μπορεί να συμβάλει στην καταπολέμηση και την πρόληψη των συνεπειών του κοινωνικού αποκλεισμού (Πίνακας 10). Η συγκεκριμένη διαπίστωση επιβεβαιώνει τον αρχικό σκοπό της έρευνας που θεωρεί ότι ο εγγραμματισμός είναι απαραίτητη συνθήκη για την αντιμετώπιση παρόμοιων φαινομένων.

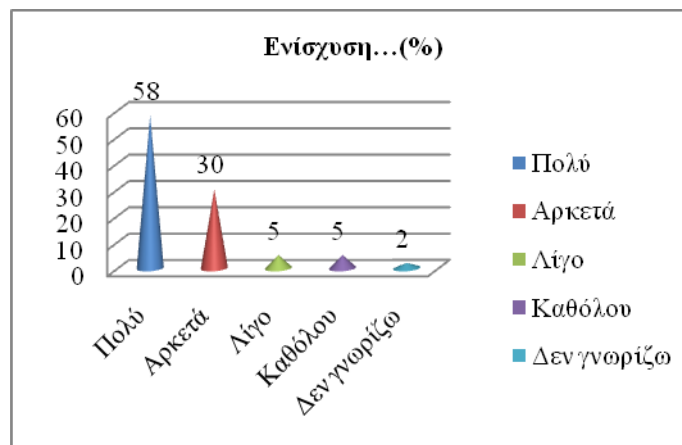

Πίνακας 10. Κοινωνικός Αποκλεισμός- Εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας

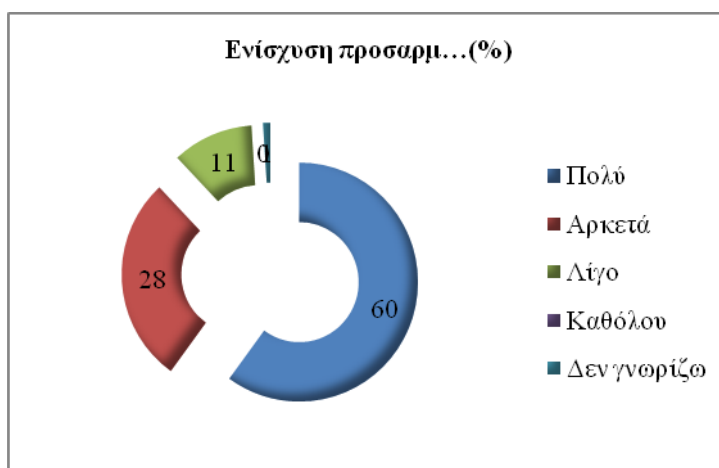
Στη συνέχεια το πρόγραμμα αξιολογήθηκε ως προς τη δυνατότητά του να ενισχύει την κινητικότητα των εργαζομένων στην Ευρώπη. Οι ερωτώμενοι ισχυρίζονται ότι η συμμετοχή τους στο πρόγραμμα είναι δυνατόν να τους υποστηρίξει σε μελλοντική απόφασή τους να αναζητήσουν εργασία σε άλλη χώρα (Πίνακας 11).

Πίνακας 11. Ενίσχυση κινητικότητας

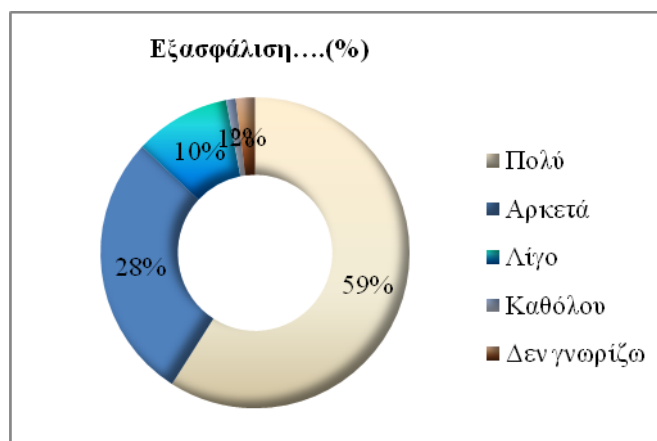
Αναφορικά με την προσαρμοστικότητα, την απασχολησιμότητα και τη βελτίωση της εργασιακής θέσης των μεταναστών, το δείγμα δήλωσε ότι το πρόγραμμα ικανοποιεί σημαντικά τους μετανάστες σε θέματα που αφορούν την επαγγελματική τους ταυτότητα (Πίνακας 12).

Πίνακας 12. Απασχολησιμότητα-Προσαρμοστικότητα

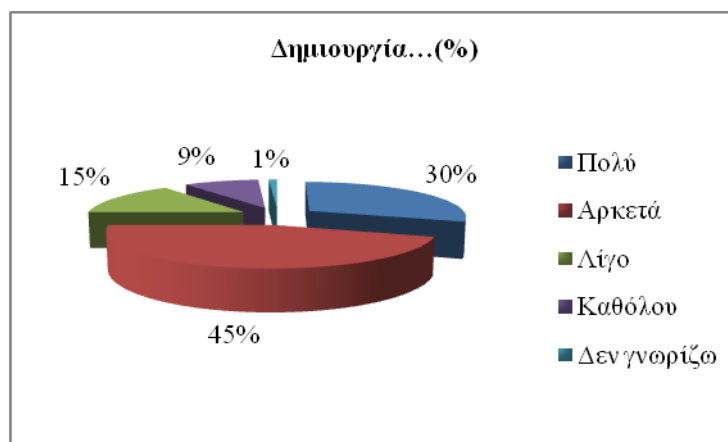
Έπειτα αξιολογήθηκε κατά πόσο το συγκεκριμένο πρόγραμμα συμβάλλει στην παροχή ίσων ευκαιριών στους μετανάστες. Το δείγμα απάντησε ότι η συμμετοχή του στον Οδυσσέα δίνει εξίσου εκπαιδευτικές ευκαιρίες στους μετανάστες (Πίνακας 13).

Πίνακας 13. Παροχή ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών

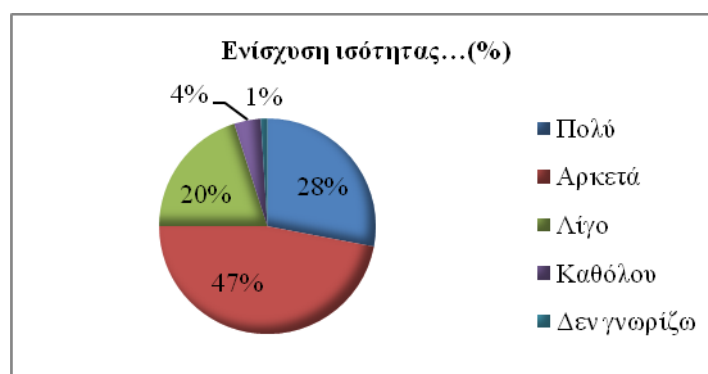
Ως προς τη δημιουργία ευνοϊκού περιβάλλοντος για την οικογένεια των μεταναστών, οι ερωτώμενοι απάντησαν ότι το πρόγραμμα Οδυσσέα βοηθά σημαντικά διαμορφώνοντας θετικές συνθήκες για την προσαρμογή των μεταναστών (Πίνακας 14).

Πίνακας 14. Δημιουργία ευνοϊκού κλίματος

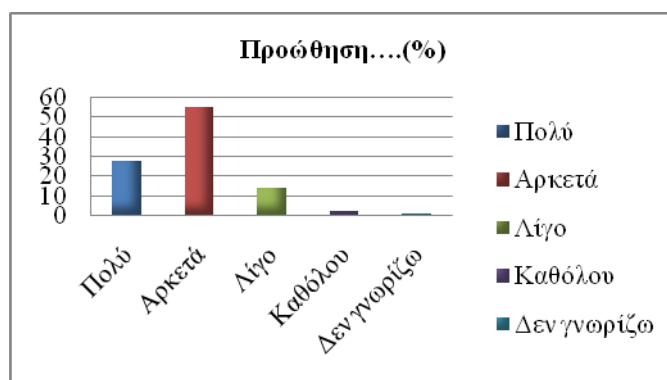
Στη συνέχεια το δείγμα αξιολόγησε την εξασφάλιση της ισότητας των δύο φύλων και την ενίσχυση της επαγγελματικής αποκατάστασης των γυναικών. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι ο σχεδιασμός και η υλοποίηση του προγράμματος Οδυσσέα συμβάλλει στην επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου (Πίνακας 15).

Πίνακας 15. Ενίσχυση της ισότητας των δύο φύλων

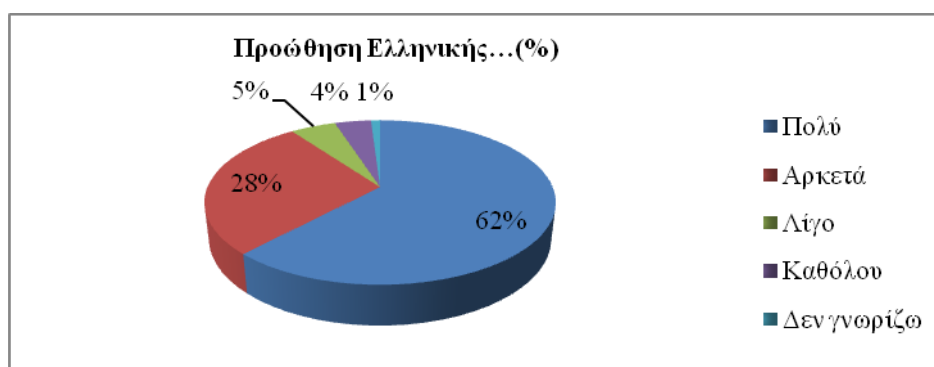
Επίσης, αξιολογήθηκε αν το πρόγραμμα είναι σε θέση να προωθήσει τη διαπολιτισμική μάθηση και να ενισχύσει τις διαπολιτισμικές ικανότητες. Το δείγμα απάντησε θετικά ως προς τον παραπάνω άξονα (Πίνακας 16).

Πίνακας 16. Προώθηση της διαπολιτισμικής μάθησης - Ενίσχυση των διαπολιτισμικών ικανοτήτων

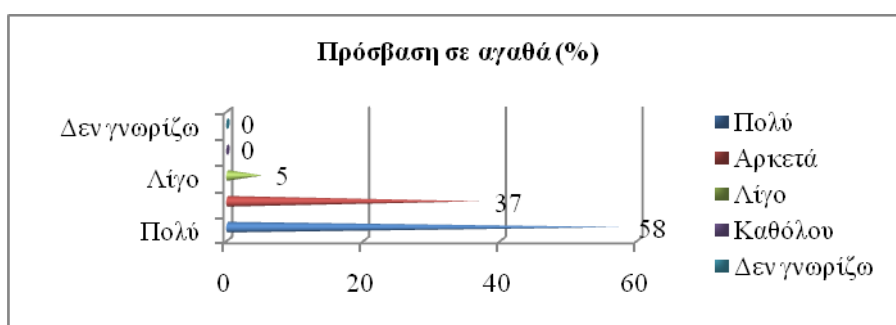
Για την προώθηση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού το δείγμα δήλωσε ότι το πρόγραμμα Οδυσσέας κατορθώνει να επιτύχει ικανοποιητικά αυτή την παράμετρο (Πίνακας 17).

Πίνακας 17. Προώθηση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού

Αναφορικά με την πρόσβαση των μεταναστών σε αγαθά και υπηρεσίες διαπιστώνεται ότι οι ερωτώμενοι δηλώνουν ιδιαίτερα ικανοποιημένοι (Πίνακας 18).

Πίνακας 18. Πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες

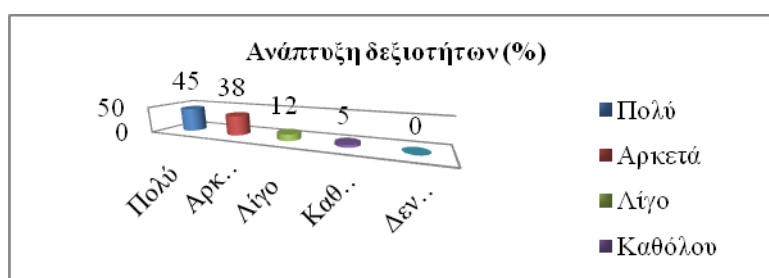
Ολοκληρώνοντας το πρώτο τμήμα του τρίτου μέρους αξιολογείται η δυνατότητα του προγράμματος να ενισχύσει και να προωθήσει την κοινωνική συνοχή και την ατομική ευημερία. Σε αυτό το ερώτημα το δείγμα απάντησε θετικά σε μεγάλο ποσοστό δηλώνοντας έτσι την αποτελεσματικότητα του Οδυσσέα στην επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου (Πίνακας 19).

Πίνακας 19. Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της ατομικής ευημερίας

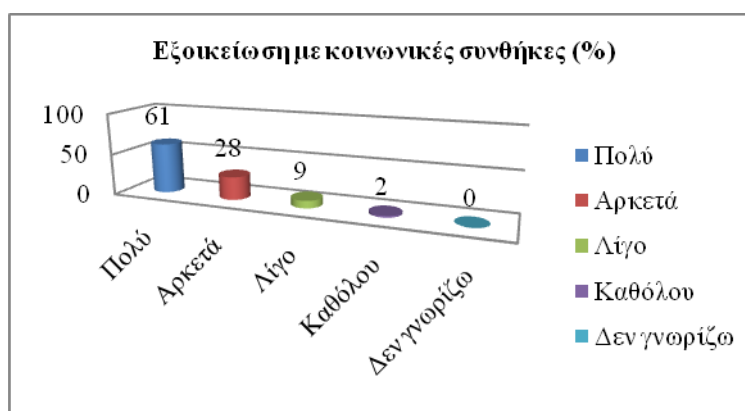
Στη συνέχεια οι εκπαιδευόμενοι αξιολόγησαν τους ειδικούς στόχους του προγράμματος. Ειδικότερα ισχυρίζονται ότι με τη συμμετοχή τους στον Οδυσσέα κατόρθωσαν αν βελτιώσουν την επικοινωνιακή τους ικανότητα σε σημαντικό βαθμό, γεγονός που τους βοήθησε να βελτιώσουν τις κοινωνικές τους σχέσεις και την καθημερινότητά τους (Πίνακας 20).

Πίνακας 20. Ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων

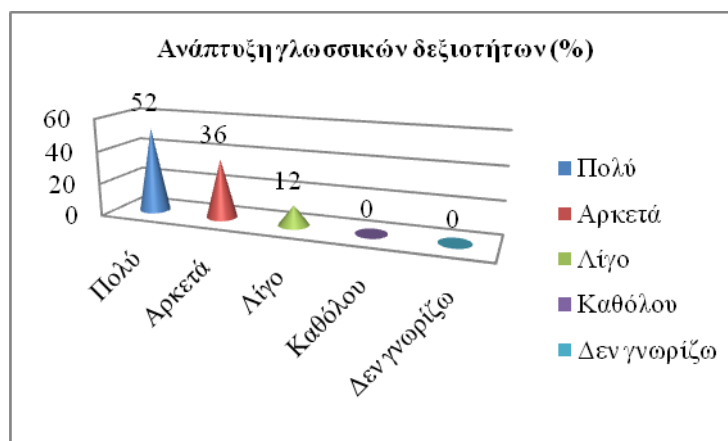
Αναφορικά με την εξοικείωση των μεταναστών με τις κοινωνικές συνήθειες, την καθημερινή ζωή και τις συνθήκες διαβίωσης το δείγμα διαπιστώνει ότι το πρόγραμμα Οδυσσέας ενισχύει τη δυνατότητά τους να προσαρμοστούν στην κοινωνική πραγματικότητα (Πίνακας 21).

Πίνακας 21. Εξοικείωση με τις κοινωνικές συνήθειες

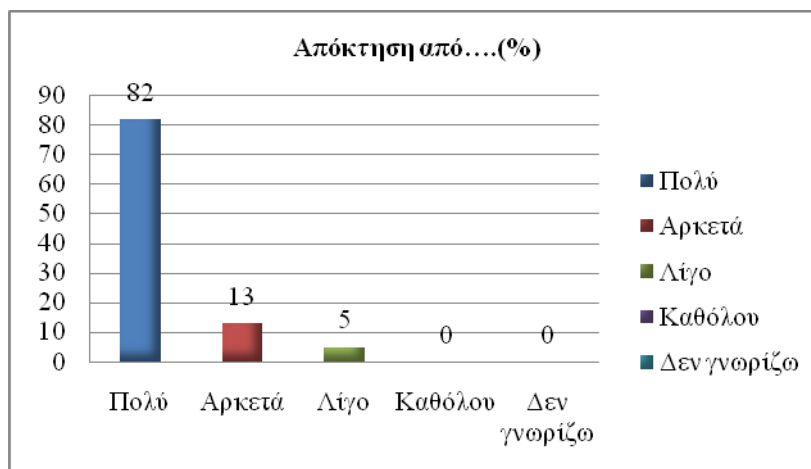
Η ανάπτυξη της γλωσσικής δεξιότητας των μεταναστών ως μέσο για τη συνέχιση και την ολοκλήρωση των σπουδών θεωρείται σημαντικός παράγοντας για τις συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες. Το δείγμα αξιολογεί θετικά τον Οδυσσέα τον άξονα της συνέχειας των σπουδών (Πίνακας 22).

Πίνακας 22. Ανάπτυξη γλωσσικών δεξιοτήτων

Ως προς την απόκτηση του πιστοποιητικού ελληνομάθειας το δείγμα απάντησε ότι το πρόγραμμα Οδυσσέας επιτυγχάνει σε σημαντικό βαθμό αυτή την παράμετρο (Πίνακας 23).

Πίνακας 23. Απόκτηση πιστοποιητικού ελληνομάθειας

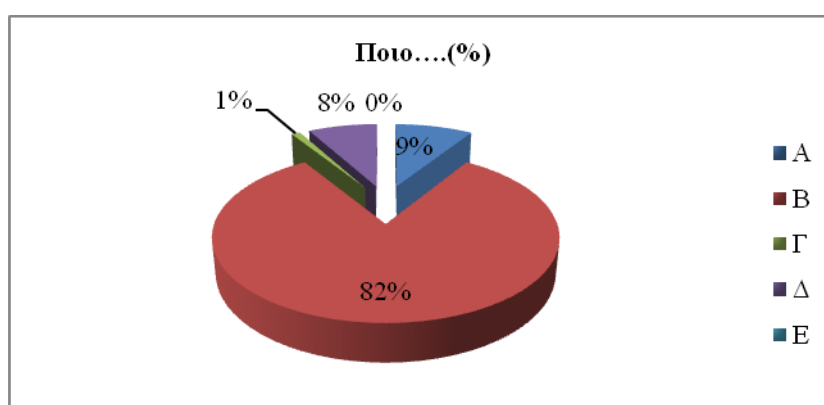
Κατά την αξιολόγηση των παραπάνω στόχων προέκυψε ότι ο βασικότερος από αυτούς είναι η απόκτηση του Πιστοποιητικού Ελληνομάθειας ως απαραίτητη συνθήκη για το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος. Ειδικότερα οι εκπαιδευόμενοι δήλωσαν θετικοί ως προς το συγκεκριμένο άξονα σε ποσοστό 67% (Πίνακας 24).

Πίνακας 24. Αξιολόγηση του ειδικού στόχου

Η σημαντικότητα του παραπάνω στόχου διαφαίνεται κι από την επόμενη ερώτηση, όπου το δείγμα επιχειρεί να αξιολογήσει τους ειδικούς στόχους αναφορικά με τις δικές του προσδοκίες. Όπως διαπιστώνεται και σε αυτή την περίπτωση η απόκτηση της Πιστοποίησης είναι μια εκπαιδευτική ανάγκη των μεταναστών, την οποία επιθυμούν να ικανοποιήσουν με τη συμμετοχή τους σε γλωσσικά προγράμματα (Πίνακας 25).

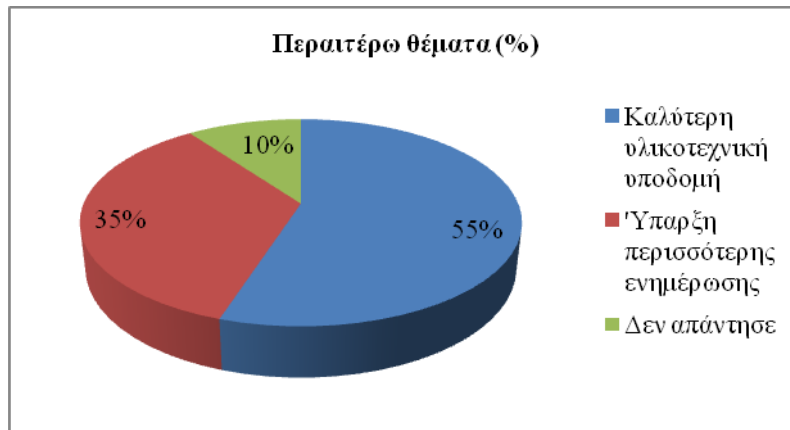
Πίνακας 25. Αξιολόγηση προσδοκιών από τους μετανάστες

Ολοκληρώνοντας οι συμμετέχοντες απάντησαν σε μια ερώτηση ανοιχτού τύπου, όπου ανέφεραν ως σημαντικά προβλήματα του προγράμματος Οδυσσέα: την ελλιπή ενημέρωση και τα προβλήματα υλικοτεχνικής υποδομής (Πίνακας 26).

Πίνακας 26. Περαιτέρω θέματα

6. Συμπεράσματα – Προτάσεις

Στην παρούσα εργασία εξετάστηκε το ζήτημα της άρσης του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από τη διαδικασία εγγραμματισμού, όπως πραγματοποιείται στο σχολείο του Οδυσσέα. Σκοπός της έρευνας ήταν να μελετήσει μέσα από τις απόψεις των εκπαιδευομένων αν και σε ποιο βαθμό είναι εφικτή η προσαρμογή των μεταναστών στην ελληνική πραγματικότητα. Ειδικότερα συγκέντρωσε στοιχεία για το προφίλ του μετανάστη στην Ελλάδα και διερεύνησε τη λειτουργία των προγραμμάτων γλωσσικής εκπαίδευσης. Η ενασχόληση με το συγκεκριμένο ζήτημα αποτελεί προσωπική επιλογή της ερευνήτριας, η οποία εργάζεται στο συγκεκριμένο πρόγραμμα και έρχεται καθημερινά σε επαφή με μεταναστευτικούς πληθυσμούς.

Από τα ευρήματα της έρευνας προκύπτει ότι το προφίλ του μετανάστη δεν έχει αλλάξει σημαντικά σε σύγκριση με τις περιγραφές παλαιότερων ερευνών (Παπαδοπούλου, 2006). Οι περισσότεροι επιλέγουν να μεταναστεύσουν στη χώρα μας για να δημιουργήσουν μια νέα ζωή, φέρνουν μαζί την οικογένειά τους ή δημιουργούν εδώ μια οικογένεια και αναζητούν μια μόνιμη εργασία. Στέλνουν τα παιδιά τους σε ελληνικό σχολείο, μαθαίνουν οι ίδιοι ελληνικά, υιοθετούν τον τρόπο ζωής των Ελλήνων και δεν σκέφτονται να επιστρέψουν στη χώρα τους.

Παρόμοιες έρευνες για την ταυτότητα των μεταναστών στη χώρα θεωρούνται ιδιαίτερα χρήσιμες. Θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων και τη μείωση της αναπαραγωγής στερεοτύπων, τα οποία επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τη στάση της κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες.

Παρατηρώντας τη διάθεση των μεταναστών να μάθουν την ελληνική γλώσσα και να προσαρμόσουν τη ζωή τους ανάλογα με εκείνη των Ελλήνων, μπορεί να υποθέσει κανείς ότι αυτές οι ομάδες χάνουν εκούσια πλέον την ταυτότητά τους. Ωστόσο αυτό δεν ισχύει, στο εσωτερικό της η κάθε μεταναστευτική ομάδα επικοινωνεί χρησιμοποιώντας τη γλώσσα της, διατηρεί τα έθιμα και τις παραδόσεις της και επινοεί τρόπους για την ενίσχυση του πολιτισμού της (διοργάνωση εκδηλώσεων, σύσταση πολιτισμικών ομάδων, δημιουργία σχολείων για την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας και της ιστορίας κ.α.). Αναζητά λοιπόν τρόπους για να επιβιώσει μέσα στην ελληνική κοινωνία. Πώς μεταφράζεται λοιπόν, το ποσοστό των μεταναστών που συμμετέχει στον Οδυσσέα;

Σύμφωνα με έρευνες (ΙΜΕΠΟ, 2008· Λιάπη & Βουγιούκα, 2009) οι μετανάστες αντιλαμβάνονται τη γλωσσική τους εκπαίδευση ως αναγκαία συνθήκη για

την ομαλή ένταξη στα πλαίσια της ελληνικής πραγματικότητας. Η απόκτηση γλωσσικών δεξιοτήτων είναι απαραίτητη διότι τους επιτρέπει να δημιουργήσουν κοινωνικές σχέσεις αλλά και να αναζητήσουν μια εργασία με ικανοποιητικές απολαβές. Οι μετανάστες αντιλαμβάνονται ότι αν δεν συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία, τους μηχανισμούς πρόσβασης, τις εκδηλώσεις και τους πόρους της κοινωνικής ζωής, κινδυνεύουν να περιθωριοποιηθούν (Παπαδοπούλου, 2006). Έτσι ενώ οι πρώτες γενιές των μεταναστών αρκούσαν στα ελληνικά που μάθαιναν βιωματικά μέσα από την καθημερινή τριβή με τον ελληνικό πληθυσμό, οι επόμενες γενιές εκσυγχρονίζονται επιλέγοντας να συμμετέχουν σε προγράμματα γλωσσικής εκπαίδευσης. Ίσως αυτός να είναι και ένας λόγος που δε συναντούμε στον Οδυσσέα μετανάστες σε μεγάλη ηλικία.

Ένα άλλο στοιχείο των γλωσσικών προγραμμάτων είναι η απόκτηση της πιστοποίησης. Οι μετανάστες που ερωτήθηκαν σχετικά, δήλωσαν ότι το Πιστοποιητικό Ελληνομάθειας αποτελεί βασικό κίνητρο για την απόφασή τους να εγγραφούν στον Οδυσσέα. Το συγκεκριμένο χαρτί αποτελεί ουσιαστικά μια κατάκτηση για εκείνους καθώς έχει τη δύναμη να εξασφαλίσει τη νόμιμη παραμονή τους στην Ελλάδα. Αν και αυτή η ρύθμιση ισχύει αποκλειστικά για τους υπηκόους των τρίτων χωρών, οι μετανάστες, ανεξάρτητα από την καταγωγή τους, αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητα της και αποδίδουν σε αυτόν τον παράγοντα μεγάλη σημασία.

Η παραπάνω διαπίστωση δε μειώνει καθόλου το έργο του Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ. καθώς οι μεταναστευτικές ομάδες αξιολόγησαν θετικά και τους επιμέρους στόχους του προγράμματος. Ειδικότερα οι ερωτώμενοι ισχυρίζονται ότι η αποστολή του προγράμματος καλύπτει τις ανάγκες τους καθώς υποστηρίζει στη βάση της καθημερινής ανθρώπινης επικοινωνίας και τους βοηθά να εξοικειωθούν με τον τρόπο ζωής, τις κοινωνικές συνήθειες και την πολιτισμική παράδοση της Ελλάδας.

Επίσης, η εκμάθηση της γλώσσας τους επιτρέπει να συνεχίσουν τις σπουδές τους είτε στα πλαίσια του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος είτε σε φορείς της άτυπης εκπαίδευσης. Ορισμένοι από αυτούς δεν έχουν κατορθώσει να ολοκληρώσουν τη βασική εκπαίδευση στη χώρα τους, γεγονός που τους εμποδίζει να διεκδικήσουν ένα καλύτερο μέλλον. Συμμετέχοντας σε προγράμματα γλωσσικής εκπαίδευσης οι μετανάστες κατορθώνουν να αποκτήσουν τίτλους σπουδών και να αναπτύξουν δεξιότητες που θα ενισχύσουν την επαγγελματική τους ταυτότητα και θα αλλάξουν το εργασιακό τους καθεστώς. Λαμβάνοντας υπόψη ότι όλα τα παραπάνω θα συμβούν

στην Ελλάδα και θα πραγματοποιηθούν στην ελληνική γλώσσα, αντιλαμβάνεται κανείς ότι οι μετανάστες δεν αντιμετωπίζουν τη διαμονή τους ως προσωρινή ή μεταβατική κατάσταση.

Αναφορικά με την αποτελεσματικότητα του Οδυσσέα οι μετανάστες δήλωσαν ικανοποιημένοι σε σημαντικό βαθμό. Αξίζει όμως, να παρατηρήσει κανείς ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσε ότι η διάδοση για τη λειτουργία του προγράμματος είναι προβληματική καθώς για το έργο και την αποστολή του Οδυσσέα, ενημερώθηκε από το οικείο περιβάλλον τους. Έτσι κάποιο προσφιλές πρόσωπο που γνώριζε για τη δράση και τις ωφέλειες των προγραμμάτων γλωσσικής εκπαίδευσης, πιθανόν παλιότερα εκπαιδευόμενος σε αυτά, φρόντισε να πληροφορήσει τους συμπατριώτες του για την ύπαρξη και τη λειτουργία του Οδυσσέα. Αντίθετα η ενημέρωση των μεταναστών για το σχετικό πρόγραμμα έγινε σε ελάχιστο βαθμό από κάποιον επίσημο φορέα ή από τα ΜΜΕ.

Η παραπάνω διαπίστωση δημιουργεί προβλήματα. Σύμφωνα λοιπόν, με τους συμμετέχοντες το συγκεκριμένο έργο δεν φαίνεται να προωθείται ως μέρος μιας εκπαιδευτικής πολιτικής για την καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων. Από την άλλη πλευρά οι μετανάστες ισχυρίζονται ότι τόσο η ανάπτυξη όσο και η εφαρμογή του Οδυσσέα επιδιώκουν να δημιουργήσουν ιδανικές μαθησιακές συνθήκες για τις εκπαιδευτικές ανάγκες των ενήλικων μεταναστών. Οι εκπαιδευτές υποστηρίζουν την προσπάθειά τους, ενισχύουν την ενεργή συμμετοχή τους και προσπαθούν να τους ενθαρρύνουν οργανώνοντας δραστηριότητες ακόμη και έξω από το χώρο διδασκαλίας.

Από την πλευρά τους οι εκπαιδευτές, συνυπολογίζοντας τις γενικότερες δυσκολίες που συναντά ένας άνθρωπος μακριά από την πατρίδα του, επιδιώκουν να διαμορφώσουν ένα φιλικό κλίμα. Μέσα από συνεχή υποστήριξη και καθοδήγηση επιθυμούν να εφοδιάσουν το άτομο με ικανότητες, οι οποίες θα του επιτρέψουν σταδιακά να ανακτήσει τις λειτουργικότητες της ενήλικης ζωής (Sen, 1992β· Gallier & Paugam, 2002· Papadopoulos & Tsakloglou, 2005).

Παρά τις προσπάθειες των εκπαιδευτών και την ανάγκη των μεταναστευτικών πληθυσμών να προσαρμοστούν στα νέα κοινωνικά δεδομένα, η ελληνική πολιτεία δεν έχει δημιουργήσει ένα ισχυρό δίκτυο υπηρεσιών και φορέων για την αντιμετώπιση παρόμοιων κοινωνικών φαινομένων. Αυτό οφείλεται κυρίως, στο γεγονός ότι η επίσημη εκπαιδευτική πολιτική δεν βασίζεται σε έναν ουσιαστικό σχεδιασμό και δε λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες της χώρας και τους διαθέσιμους οικονομικούς. Η

απουσία ενιαίας εκπαιδευτικής πολιτικής και κοινωνικής πρόνοιας φαίνεται έντονα ακόμη και στην αδυναμία προώθησης των υπαρχόντων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, όπως στην περίπτωση του Οδυσσέα (Παΐζη, Καραθανάση & Μαμούχα, 2008).

Η αποτυχία του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος να υποστηρίξει τη γλωσσική εκπαίδευση των μεταναστών δεν αφορά μόνο τα συγκεκριμένα προγράμματα. Πρόκειται ουσιαστικά για μια κατάσταση που χαρακτηρίζει γενικά όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Από την πρώτη κιόλας μέρα ένα αλλόγλωσσο παιδί υπομένει πρακτικές διαχωρισμού και διακρίσεις σε βάρος του. Σε πολλές περιπτώσεις οι σχολικές μονάδες ταξινομούνται ανάλογα με την πληθυσμιακή σύνθεση σε σχολεία αλλοδαπών ή γηγενών μαθητών. Όπως διαπιστώνεται λοιπόν, η επίσημη πολιτική της χώρας απαιτεί από το μετανάστη να χρησιμοποιεί την ελληνική γλώσσα για να θεωρείται ισότιμο μέλος της κοινωνίας.

Από την άλλη πλευρά όμως, δεν τον διευκολύνει καθόλου καθώς δεν προβλέπει συστηματική ενημέρωση των ομάδων για τις παρεχόμενες εκπαιδευτικές δομές ούτε και φροντίζει για τη διαμόρφωση δεσμών κοινωνικής συνοχής ανάμεσα στους μεταναστευτικούς πληθυσμούς και την ελληνική πραγματικότητα. Σε πολλές περιπτώσεις το συγκεκριμένο έργο έχουν αναλάβει ανθρωπιστικές οργανώσεις, οι οποίες λειτουργούν αυτόνομα και βασίζονται στον εθελοντισμό και την ιδιωτική πρωτοβουλία. Ορισμένες από αυτές επιτυγχάνουν σημαντικές προσπάθειες και κατορθώνουν να επιβιώσουν παρά τις δυσκολίες που συναντούν ιδιαίτερα σε οικονομικό επίπεδο. Οι μετανάστες προσέρχονται σε αυτές τις δομές και τις υποστηρίζουν με τη συμμετοχή τους κυρίως, όταν δεν έχουν νόμιμα έγγραφα και αισθάνονται φοβισμένοι.

Για όλους τους παραπάνω λόγους η προώθηση του εκπαιδευτικού προγράμματος Οδυσσέας αποτελεί σημαντική προϋπόθεση για την προσαρμογή των ατόμων στην ελληνική κοινωνία. Παρ' όλα αυτά οι μετανάστες επισημαίνουν ότι για την αναβάθμιση του προγράμματος απαιτούνται σημαντικές αλλαγές σε ζητήματα που αφορούν την υλικοτεχνική υποδομή και το υποστηρικτικό υλικό του προγράμματος. Μελετώντας τις παραπάνω παραμέτρους διαπιστώνεται ότι και οι δύο αποτελούν μέρος της εκπαιδευτικής πολιτικής και δεν μπορούν να βελτιωθούν άμεσα από την ομάδα έργου και τον υπεύθυνο του προγράμματος.

Ολοκληρώνοντας λοιπόν, την παρούσα έρευνα είναι απαραίτητο να διατυπωθούν ορισμένες προτάσεις τόσο για την αποτελεσματικότερα λειτουργία του

Οδυσσεά όσο και για την ουσιαστική ένταξη των μεταναστών στις συνθήκες της ελληνικής πραγματικότητας. Αρχικά θα μπορούσαν να οργανωθούν εκδηλώσεις αναφορικά με τις δράσεις του Οδυσσεά, οι οποίες θα απευθύνονται ελεύθερα στην τοπική κοινότητα. Με αυτό τον τρόπο τα άτομα είναι δυνατόν να ενημερώνονται όλο και περισσότερα άτομα για την αποστολή του Οδυσσεά, γνωρίζονται μεταξύ τους και δημιουργούν κοινωνικές σχέσεις. Επίσης, η συμμετοχή των μεταναστών σε εκδηλώσεις τόσο μέσα στα πλαίσια του προγράμματος όσο και μέσα στην κοινωνία, δίνει στους συγκεκριμένους πληθυσμούς την αίσθηση του ανήκειν σε μια ομάδα, η οποία δεν διαχωρίζει τα άτομα με κριτήριο τη θρησκεία, το φύλο, την καταγωγή, τη φυλή και τη γλώσσα.

Προωθώντας τη συνεργασία δημιουργούνται σχέσεις εμπιστοσύνης με τους μετανάστες, οι οποίοι συμμετέχουν πλέον στο πρόγραμμα γλωσσικής εκπαίδευσης χωρίς δισταγμό ή καχυποψία. Αυτό το φιλικό κλίμα είναι δυνατόν να ενισχυθεί μέσα στην αίθουσα με τη χρήση ενεργητικών εκπαιδευτικών μεθόδων. Ωστόσο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για αυτές τις ομάδες να μην αισθάνονται ότι εμπλέκονται σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες που επιθυμούν να τις αφομοιώσουν. Οι πολιτισμικές τους διαφορές δεν είναι εχθρός για την κοινωνία αλλά ούτε και λόγος για να απειλούνται τα άτομα με κοινωνικό αποκλεισμό. Κατά συνέπεια το πρόγραμμα οφείλει να επεκτείνει το έργο του προσθέτοντας δραστηριότητες που το συνδέουν με τις ανάγκες της κοινωνίας.

Για να επιτευχθούν τα παραπάνω προτείνεται η δημιουργία πρόσθετων υποστηρικτικών δομών, οι οποίες θα παρακολουθούν την πορεία του ατόμου από την αρχή της παρουσίας του στο πρόγραμμα. Βασικός σκοπός τους θα είναι να βοηθήσουν τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες αρχικά να προσδιορίσουν τους λόγους που τους αναγκάζουν να συμμετέχουν στον Οδυσσεά. Πέρα από την ενημέρωσή τους γύρω από το πρόγραμμα και τις δράσεις τους, τα άτομα χρειάζεται να λαμβάνουν πληροφόρηση για το πώς μπορούν να βελτιώσουν την επαγγελματική τους πορεία αλλά και πώς μπορούν να φροντίσουν για την προσωπική τους ανάπτυξη.

Παράλληλα η σύσταση συμβουλευτικών υπηρεσιών θα μπορούσε να εξυπηρετεί τους μετανάστες σε θέματα που έχουν να κάνουν με την καταπάτηση των δικαιωμάτων τους. Έτσι το εκπαιδευτικό πρόγραμμα δεν ενδιαφέρεται και δεν περιορίζεται μόνο στη γλωσσική διδασκαλία αλλά επιδιώκει την περιφρούρηση της ισότητας των ατόμων μέσα στην κοινωνία. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό για το μέλλον

του Οδυσσέα να μην λειτουργεί αποκλειστικά ως σχολείο ή κοινωνικός χώρος και να αναγνωρίζεται πλέον ως μέσο για την προστασία του μετανάστη σε κάθε επίπεδο.

Αυτή η σκέψη αναγκάζει την πολιτεία να επανασχεδιάσει το συγκεκριμένο πρόγραμμα, ακολουθώντας μια διαφορετική πολιτική προσανατολισμένη στην προώθηση πρακτικών αλληλεγγύης, στην αμφισβήτηση και επαναξιολόγηση της στοχοθεσίας του, στη διαμόρφωση ενός νέου αναλυτικού προγράμματος, στη σύνδεση των αντικειμένων μάθησης με τις ανάγκες των εκπαιδευομένων, στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων του κοινωνικού αποκλεισμού.

ΠΗΓΕΣ

Brookfield, St. (1995), *The getting of wisdom: What critically reflective teaching is and why it's important*, Ανάκτηση (10/10/2014) <http://web.ics.purdue.edu/~reid21/CDM/supporting/Brookfield%20Critically%20Reflective%20Teaching.pdf>

Γιατροί Χωρίς Σύνορα, (2010), Ζωές υπό κράτηση, Ετήσια έκθεση Ανάκτηση στις 5-5-2015 Διαθέσιμο στο http://www.msf.gr/sites/default/files/msfpublications/report2010_gr_light.pdf

Δίκτυο καταγραφής ρατσιστικής βίας, Ανάκτηση στις 5-5-2015 Διαθέσιμο στο <http://rvrn.org/>

ΕΑΕΑ (2011), Η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών στην Ευρώπη – Προκλήσεις και Ευκαιρίες, Odense, Denmark: Ευρωπαϊκός φορέας για την Ανάπτυξη στην Ειδική Αγωγή, Ανάκτηση στις 4/11/2014: [http://www.european-agency.org/sites/default/files/te4i-challenges-and-opportunities TE4I-Synthesis-ReportEL.pdf](http://www.european-agency.org/sites/default/files/te4i-challenges-and-opportunities_TE4I-Synthesis-ReportEL.pdf)

ΕΚΚΕ (2012) *Ένταξη μεταναστών-Αντιλήψεις-Πολιτικές-Πρακτικές*, Αθήνα Ανάκτηση στις 9-5-2015 στο www.ekke.gr/open_books

Ελευθεροτυπία,(2009),Μείωση Ελλήνων μαθητών, αύξηση αλλοδαπών. Ανάκτηση στις 12-5-2015 Διαθέσιμο στο www.enet.gr/?i=news.el.article&id=37342

ΕΠΕΚΣΑ & PRAKSIS (2010), Οδηγός για την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Κοινωνικής Ενσωμάτωσης και την Ανοικτή Μέθοδο Συντονισμού στον τομέα της Κοινωνικής Ενσωμάτωσης Πρόγραμμα: «Συνεργασία για μια Συνεκτική Κοινωνία», Ανάκτηση στις 4/10/2014: www.oke-esc.eu/docs/epeksa.pdf

Επιστήμη και Κοινωνία,(2013) ,Άνοιξη, τ.30, Πρόσβαση στις 15-10-2014 ,Διαθέσιμο στο http://www.2.media.uoa.gr/sas/issues/30_issue/intro.html

Eurobarometer (2011), Migrant Integration-Aggregate Report ,spring, European Commission. Ανάκτηση στις 9-5-2015 www.ec.europa.eu/public_opinion/

European Commission, (2014) Μετανάστευση και άσυλο, Η Ευρωπαϊκή Ένωση με απλά λόγια, Ενημέρωση πολιτών, Εκδόσεις ΕΕ, Νοέμβριος 2014, Ανάκτηση στις 2-5-2015: www.europa.eu/pol/flipbook/el/migration_el.pdf

European Commission, (2014) Ιστότοπος της Γενικής Διεύθυνσης Επικοινωνίας , Ανάκτηση στις 2-5-2015 http://europa.eu/pol/index_el.htm
<http://europa.eu/!nd48yc>

European Commission, (2009), Ευρωβαρόμετρο 71: Κοινή γνώμη στην Ε.Ε. Άνοιξη 2009. Εθνική Ανάλυση, Greece, Ανάκτηση στις 05/10/2014: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_el_el_nat.pdf

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2002), Άτομα με αναπηρίες: Κύρια ευρήματα της Έρευνας του 2002 Και Ενδεικτική καταγραφή μέτρων πολιτικής Για ΑμεΑ. Παράρτημα 2, Ανάκτηση στις 17/10/2012: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_disab_gr.pdf

Europa, (2009), Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην ΕΕ: έχουν σημειωθεί σημαντικά επιτεύγματα, αλλά πρέπει ακόμη να γίνουν πολλά. Βρυξέλλες , 25 Νοεμβρίου 2009. Ανάκτηση στις 16/04/2012 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1816_el.htm?locale=en

European Union Centre in Singapore ,(2015), Background Brief, No.13, p.3 Ανάκτηση στις 10-5-2015 στο www.europa.eu

Hatton T, J, and J, G, Williamson (2005), « *Global Migration and the World Economy*», Cambridge Univ. Press
στη μελέτη της Peters, M, E «*Open Trade, Closed Borders: Immigration in the era of globalization*», Yale University, p.5 Ανάκτηση στις 17-5-2015 στο scholar

http://margaretpeters.commons.yale.edu/files/macro-policy_accepted_version_withfigs.pdf

Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Υποστήριξης για το Άσυλο:
<http://easo.europa.eu>

Ιστότοπος της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες:
<http://unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home>

Illeris, K.,(2003),Towards a contemporary and comprehensive theory of learning, International Journal of Lifelong Education,Vol.22,Issue 4,p.p. 396-406 Ανάκτηση στις 10-11-2014 στο <http://www.tandfonline.com/>

Μοσχονάς, Σ. (2010, Φεβρουάριος 7). Η γλώσσα ως εμπόδιο. Είναι απαραίτητη η γλωσσική επάρκεια για την πολιτογράφηση των μεταναστών; Η Καθημερινή, Τέχνες & Γράμματα, σ. 8

OECD (2013), Education at a Glance: Ανάκτηση στις 21-09-2014:
<http://www.oecd.org/dataoecd/61/30/48631098.pdf>

Pallister P, (2015), «*The humanitarian politics of European Border Policing:Frontex and Border policy in Evros*», International Political Sociology ,9, pp.53-69

Υ.Π.Ε.Π.Θ. (2003). Τεχνικό Δελτίο Μέτρου: Βελτίωση των Συνθηκών Ένταξης στο Εκπαιδευτικό Σύστημα Ατόμων Ειδικών Κατηγοριών. Ανάκτηση στις 13/11/2014:
http://www.epeaek.gr/epeaek/sitecontent/API_Metro1.1.pdf

ΑΡΘΡΑ

www.avgi.gr/.../o-oie-xairetizei-tis-allages-stin-politiki-metanasteusis-tis..

Ανάκτηση στις 2-5-2015

www.tanea.gr/news/world/article/5232355/ki-an-anoigame-ta-synora-stoys-metanastes-

Ανάκτηση στις 2-5-2015

www.avgi.gr/.../tanthropina-dikaiomata-sta-xronia-tou-mnimoniou..-od

Ανάκτηση στις 2-5-2015

www.theguardian.com/commentisfree/2015/apr/17/refugees-ey-policy-migrants-how-many-deaths?

Ανάρτηση στο www.iskra.gr Ανάκτηση στις 3-5-2015

www.businessnews.gr/.../guardian-mono-5000-theseis-metegkatastasis-sti

Ανάκτηση στις 3-5-2015

www.e-typos.com/gr/./stratfor-amihani-i-europi-apenadi-sti-mrtanasteusi Ανάκτηση στις 3-5-2015

Βιβλιογραφία

- Αγάθος, Θ., Δημητράκου, Σ., Θώδα, Ε., Λιβιέρη, Α., Μαγγανά, Α., Τσοτσορού, Α., (2006). Διδακτική παρέμβαση για τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας σε πρόσφυγες (αιτούντες άσυλο). Στο Χατζηπαναγιωτίδη & Ε. Σεχίδου (επιμ.), *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου: Διδακτική της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης ξένης. Νέες τάσεις* (σ.σ. 41-49). Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Αδάμ, Σ., Παπαθεοδώρου, Χ. (2010), *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Μία κριτική προσέγγιση*. Παρατηρητήριο Κοινωνικών, Οικονομικών και Δημοσιονομικών Εξελίξεων, Αθήνα: ΙΝΕ- ΓΣΕΕ
- Adrada, J. (1994), *Ελεύθερη μετακίνηση των ατόμων και μετανάστευση, νομικά και πρακτικά ζητήματα*, στο Χ. Θεοδωρόπουλος, Α. Συκιάτου, (επιμ.), *Τα δικαιώματα των μεταναστών εργατών*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «εστίας»: 141- 143
- Βαρβιτσιώτης, Ι.Μ., Καμπούρογλου, Γ., (2006) *Η μεταναστευτική πολιτική της Ευρώπης*, Εκδόσεις της Κοινοβουλευτικής Ομάδας, ΕΛΚ-ΕΔ στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
- Βαρουξή Χ., (2006), «Φτώχεια και Ανθρώπινα Δικαιώματα: Η Παραβίαση της Ανθρώπινης Αξιοπρέπειας». Στο Πρακτικά του Συνεδρίου «Φτώχεια, Αποκλεισμός και Κοινωνικές Ανισότητες», Αθήνα: Ε.Κ.Κ.Ε: 263-270.
- Bartolomé, L. (2010). Πέρα από τη φετιχοποίηση των μεθόδων: προς μια εξανθρωπιστική παιδαγωγική. Στο Π. Γούναρη & Γ. Γρόλλιος. *Κριτική Παιδαγωγική. Μια συλλογή κειμένων* (σ.σ. 378-410). Αθήνα: Gutenberg.

- Βεντούρα ,Λ.,(1994) *Μετανάστευση και Έθνος, Μετασχηματισμοί στις συλλογικότητες και κοινωνικές θέσεις*,Αθήνα,Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού
- Bell J. (1997), *Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας*, Αθήνα: Gutenberg
- Βεργίδης, Δ., Ασημάκη, Α., Τζιντζίδης, Α. (2007). *Η εκπαίδευση των κρατουμένων. Επιστημονική Επετηρίδα Αρέθας. IV: 61- 93*
- Βεργίδης, Δ., Πρόκου, Ε. (2005). *Σχεδιασμός, Διοίκηση, Αξιολόγηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων*, Α΄. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Βεργίδης, Δ., Καραλής, Θ. (2004). *Τυπολογίες και Στρατηγικές στην Εκπαίδευση Ενηλίκων*, Εκπαίδευση Ενηλίκων, 2: 11-16.
- Βεργίδης, Δ. (1996). *Εκπαίδευση Τσιγγάνων. Ανάπτυξη Διδακτικού Υλικού*. Αθήνα, ΥΠΕΠΘ- ΓΓΛΕ.
- Bird M., Hammersley M., Gomm R. & Woods P. (1999) *Εκπαιδευτική έρευνα στην πράξη εγχειρίδιο μελέτης* Πάτρα: ΕΑΠ Faulkner D., Swann J., Baker S., Bird M., Carty J. (1999) *Εγχειρίδιο μεθοδολογίας* Πάτρα: ΕΑΠ
- Cummins, J. (2000), *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση*, Αθήνα: Gutenberg
- Γκότοβος, Α. (2002), *Εκπαίδευση και Ετερότητα. Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής*, Αθήνα: Μεταίχμιο
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, L. (1994), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Γ.Σ.Ε.Ε. (2003), *Θέσεις της Γ.Σ.Ε.Ε. για την αντιμετώπισης της φτώχειας και την ενίσχυση της κοινωνικής προστασίας*, Ενημέρωση, τ. 98.
- Δαμανάκης, Μ. (1989), *Μετανάστευση και εκπαίδευση*, Αθήνα, Gutenberg
- Δαμανάκης Μ. (1998), «*Διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση στην Ελλάδα*», στο Βάμβουκας Μ. Ι. & Χουρδάκης Α.Γ. (επιμ.), *Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη: Τάσεις και Προοπτικές*, Πρακτικά Ζ΄ Διεθνούς συνεδρίου, Ρέθυμνο 3 – 5 Νοεμβρίου 1995, Αθήνα: : Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σελ. 78 – 91.
- Δαμανάκης, Μ. (2001), *Η εκπαίδευση των Παλινοστούντων και Αλλοδαπών Μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση*, Αθήνα, Gutenberg
- Δημουλάς, Κ. (2006), *Παράμετροι ένταξης των οικονομικών μεταναστών στην ελληνική κοινωνία: η περίπτωση της περιφέρειας Αττικής*, στο Χ. Μπαγκαβός, Δ. Παπαδοπούλου, (επιμ.), *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα, Gutenberg, 245- 289

- Duffy, K. (1999), Ευκαιρία και κίνδυνος: δύο κεντρικές απόψεις που ανακύπτουν από τα αποτελέσματα της πρώτης φάσης (1996-1997) της πρωτοβουλίας «ανθρώπινη αξιοπρέπεια και κοινωνικός αποκλεισμός», στο επιμ. Σπανού, Ε. (1999). *Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ευρώπη*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 169- 193
- EKKE,(2008),Θεσμικό πλαίσιο της μετανάστευσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, Αθήνα
- EKKE,(1999) ,Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, Τόμος Α΄, Αθήνα
- Esping- Andersen, G. (2006), *Οι τρεις κόσμοι του καπιταλισμού της ευημερίας*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Freire, P., Shor, I. (2011), *Απελευθερωτική παιδαγωγική – Διάλογοι για τη μετασχηματιστική εκπαίδευση*. Αθήνα: Μεταίχμιο ,σελ.31-32
- Freire, P. (1977), *Η Αγωγή του Καταπιεζομένου*, Αθήνα, Ράππας
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (2008), Εκτίμηση του όγκου των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα, Αθήνα, Ελληνικό Υπουργείο Εσωτερικών.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής(2007), Το ψυχοκοινωνικό προφίλ του μετανάστη και η ένταξή του, Αθήνα, European Profiles .Α.Ε
- Jarvis, P. (2004), *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση: θεωρία και πράξη*. μτφρ. Μανιάτη, Α. Αθήνα, Μεταίχμιο
- Javeau, C. (2000), *Η Έρευνα με Ερωτηματολόγιο-Το Εγχειρίδιο του καλού ερευνητή*, Αθήνα: Γ. Δαρδανός.
- Καβουνίδη, Τ. (2005), Κοινωνικός αποκλεισμός: Έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία και διλήμματα πολιτικής, στο Κατσούλης, Η. (Επιμ.), *Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα: Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών:,σελ.44- 47
- Καβουνίδη, Τ.,(2002)*Τα χαρακτηριστικά των μεταναστών*, Θεσσαλονίκη,Σάκκουλα,σελ.19
- Καλαντζή-Αζίζι, Α., Ζώνιου-Σιδέρη, Α. & Βλάχου, Α. (1998), *Προκαταλήψεις και στερεότυπα. Δημιουργία και Αντιμετώπιση*, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ – ΓΓΛΕ
- KEMO (2004),Παύλου Μ, Χριστόπουλος Δ(επιμ.), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης*, Εκδόσεις KEMO,σελ.14

- Κετσετζοπούλου & Μπούζας Μ. (2005), Λειτουργίες της αγοράς εργασίας και κοινωνικός αποκλεισμός, στο Κατσούλης, Η. (Επιμ.) *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σελ.137- 170
- Κικίλιας Ηλίας (2005), Ένταση της Φτώχειας, Ένταση της Απασχόλησης και η Αποτελεσματικότητα της Κοινωνικής Πολιτικής: Μια Προσέγγιση Από τη Σκοπιά των Νοικοκυριών, Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο με θέμα Φτώχεια, Αποκλεισμός και Κοινωνικές Ανισότητες ,Λαύριο: Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών.
- Κοίλιαρη, Α.(1997), *Ξένος στην Ελλάδα: μετανάστες, γλώσσα και κοινωνική ένταξη*, Θεσσαλονίκη:, Παρατηρητής.
- Κόκκος, Α. (2011). Μετασηματίζουσα μάθηση μέσα από την αισθητική εμπειρία: η διαμόρφωση μιας μεθόδου. Στο Α. Κόκκος και συν. *Εκπαίδευση μέσα από τις Τέχνες* (σ.σ. 71-72). Αθήνα: Μεταίχμιο
- Κόκκος, Α. (2010). Κριτικός Στοχασμός: Ένα κρίσιμο ζήτημα. Στο Βεργίδης, Δ. & Κόκκος, Α. (Επιμ.), *Εκπαίδευση Ενηλίκων: διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές* (σ.σ.76-77). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκος, Α. (2006), *Η Ιδιαιτερότητα και ο Σκοπός της Εκπαίδευσης Ενηλίκων*, περιοδικό Εκπαίδευση Ενηλίκων, Αθήνα, Μεταίχμιο
- Κόκκος, Α. (2005), *Η εναρκτήρια συνάντηση*. Στο Κόκκος, Α. (επιμ.) *Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών: Εκπαιδευτικό Υλικό για τους Εκπαιδευτές – Θεωρίες Κατάρτισης*, Τόμος Ι, Αθήνα: ΕΚΕΠΙΣ
- Κόκκος, Α., Λιοναράκης, Α., (1998), *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Σχέσεις διδασκόντων- διδασκομένων*. Τόμος Β, Πάτρα,ΕΑΠ
- Κονιόρδος, Μ.(1994), *Απασχόληση και ελληνική μεταναστευτική πολιτική*. Στο Χ. Θεοδωρόπουλος & Α. Συκιώτου (επιμ.), *Τα δικαιώματα των μεταναστών εργατών*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «εστίας», σελ.167- 174
- Κούρτοβικ, Ι. (2001). Μετανάστες: ανάμεσα στο δίκαιο και στη νομιμότητα. Στο: Μαρβάκης, Α., Παρσανόγλου Δ. & Παύλου, Μ. (επιμ.). *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ.163- 198
- Κυριαζή, Ν. (1998), *Η Κοινωνιολογική Έρευνα, Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και Τεχνικών*, Αθήνα, Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις.

- Λιάπη, Μ. & Βουγιούκα, Α. (2009), *Πολιτικές κοινωνικής ένταξης και στρατηγικές των μεταναστριών για την απόκτηση δεξιοτήτων. Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 4 (2), σελ.159- 171.
- Μαλικιώση- Λοΐζου, Μ. (1998), Μετανάστευση. Στο: Βακαλιός, Α., Γεδεών, Σ., Γκιζέλη, Β., Ευστρατόγλου, Α., Κακούρος, Μ., Λοΐζου- Μαλικιώση, Μ., Μιχαλοπούλου, Χρ., Πολυδωρίδη Γ..*Προβλήματα της κοινωνίας και του ανθρώπου*, Αθήνα, ΟΕΔΒ
- Μαυρογιώργος, Γ. (1999), Μια απάντηση στον αποκλεισμό: Η δια βίου εκπαίδευση, στο Τσιάκαλος, Γ. (επιμ.), *Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ευρώπη*, Εταιρεία Πολιτικού Προβληματισμού «Νίκος Πουλαντζας» και Συμβούλιο της Ευρώπης. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα
- Mezirow, J. (2007). Μαθαίνοντας να σκεφτόμαστε όπως ένας ενήλικος. Κεντρικές έννοιες της θεωρίας του μετασχηματισμού. Στο J. Mezirow και συν. *Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση* (σ.σ. 43-71). Αθήνα: Μεταίχμιο
- Μουσούρου, Μ.Λ.,(2003) *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*, Αθήνα, Gutenberg, σελ.36
- Μουσούρου, Μ.Λ. (1998). Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Προστασία. Στο Κασιμάτη Κ. (επιμ.) *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*, Αθήνα: Gutenberg: 259- 267
- Μοσχοπούλου, Α. (2005), *Η εγκληματικότητα των μεταναστών– Απεικόνιση του φαινομένου στον απογευματινό τύπο 1990-1999*, Αθήνα, Σάκκουλας
- Μπάγκαβος Χ, Παπαδοπούλου Δ, (2006), Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, ΙΝΕ, Αθήνα, σελ.294
- Μπαλούρδος, Δ. (2006), *Κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα: Μεθοδολογικοί προβληματισμοί και δείκτες μέτρησης*, στο Σακελλάρης, Ι. (Επιμ.) Πρακτικά Εισηγήσεων Συνεδρίου *Φτώχεια, Αποκλεισμός & Κοινωνικές Ανισότητες*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 81- 98
- Ναξάκης, Χ., Χλέτσος Μ., (2003) *Μετανάστες και μετανάστευση*, Αθήνα, Πατάκης
- Νογέ, D., Riveteau, J. (1999), *Πρακτικός Οδηγός του Εκπαιδευτή*, Αθήνα, Μεταίχμιο
- Οικονόμου Χ, Φερόνας Α ,(2006) *Οι εκτός των τειχών*, Αθήνα, Διόνικος
- Ουζούνη, Χ., Νακάκης, Κ. (2011), *Η Αξιοπιστία και η εγκυρότητα των εργαλείων μέτρησης σε ποσοτικές μελέτες*, Νοσηλευτική, 50 (2), σελ.231- 239

- Παΐζης, Ν., Καραθανάση, Γ., Μαμούχα, Ι. (2008), *Φτώχεια, Εκπαίδευση και Κοινωνικές Ανισότητες*, Αθήνα, Κ.ΑΝ.Ε.Π.-Γ.Σ.Ε.Ε.
- Παύλου Μ,(2005),*Πολιτικές ένταξης των μεταναστών στην ΕΕ και στην Ελλάδα Οι κοινές βασικές αρχές*, ΚΕΜΟ, Εθνικός διάλογος για τη μετανάστευση
- Παπαδημητρίου Ζ,(2002) *Ρατσισμός και μετανάστευση*, Αθήνα, Παρασκήνιο
- Παπαδοπούλου Δ. (2002), *Κοινωνικός αποκλεισμός: Εισαγωγή στην έννοια και τη διαδικασία.*, στο Κοινωνικός αποκλεισμός «Για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε, Εισηγήσεις τριήμερου Συνεδρίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 16-18 Μαΐου 1999, «Αθηνά»-Δίκτυο Εθελοντικής Δημιουργίας, Αθήνα: Αρμός
- Παπαδοπούλου Δ. (2006), *Μορφές κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών. Το παράδειγμα της Περιφέρειας Αττικής*, στο: Μπαγκαβός, Χ. & Παπαδοπούλου Δ., *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα: Gutenberg, σελ. 291- 351
- Παπάνης, Ε., Γιαβρίμης, Π. & Βίκη, Α. (2009), *Ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός ως γενεσιουργό αίτιο του κοινωνικού αποκλεισμού. Σύγχρονη Κοινωνία, Εκπαίδευση και Ψυχική Υγεία*, 2,σελ. 381- 394
- Παυλόπουλος, Π. (1987), *Η παραοικονομία στην Ελλάδα*, Αθήνα, ΙΟΒΕ
- Ρετινιώτη, Α., Μάντζιου, Ι. (2010), *Η πρόσβαση των φτωχών και κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων που ζουν στο κέντρο της Αθήνας, στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και της εργασίας*-Ερευνητική Μελέτη. Αθήνα, Γιατροί του Κόσμου
- Rogers, A. (2004). *Η Διά Βίου Μάθηση στις μέρες μας – Θέματα και προκλήσεις. Στο Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων: 1ο Συνέδριο* (σελ. 29-45). Αθήνα: Μεταίχμιο
- Rogers, A. (2002), *Ενήλικοι εκπαιδευόμενοι: χαρακτηριστικά, ανάγκες, τρόποι μάθησης*, στο: Κόκκος Α.(επιμ.). *Διεθνής Συνδιάσκεψη για την εκπαίδευση ενηλίκων*, Αθήνα: Μεταίχμιο
- Rogers, A. (1999) *,Η Εκπαίδευση Ενηλίκων*, Αθήνα: Μεταίχμιο
- Σακέλλης, Ι. (2006), *Η Κοινωνική Πολιτική σε Δράση: Καταπολεμώντας την Φτώχεια και τις Ανισότητες στην Ελλάδα. Εκπαιδευτικές διαστάσεις της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού: Το αμφίδρομο μίας σχέσης*, στο Σακελλάρης, Ι. (Επιμ.) *Πρακτικά Εισηγήσεων Συνεδρίου Φτώχεια, Αποκλεισμός & Κοινωνικές Ανισότητες*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σελ. 29- 34

- Σδράλη, Δ. & Καραμέτου, Π. (2008), *Κοινωνικός αποκλεισμός & ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες: Η περίπτωση των Ρομ του Νομού Καρδίτσας*. 1ο Αναπτυξιακό Συνέδριο Νομού Καρδίτσας, Καρδίτσα, 8-10 Φεβρουαρίου 2008.
- Schnapper, D, (2008), *Η κοινωνική ενσωμάτωση. Μία σύγχρονη προσέγγιση*, Αθήνα, Κριτική
- Σπανού, Ε. (1999), *Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ευρώπη*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα
- Σταμέλος Γ. (2010), *Κοινωνία της γνώσης και διά βίου μάθηση: αντιφάσεις και αδιέξοδα. Η η πορεία προς την κοινωνική έκρηξη*, στο Παπαδάκης Ν. – Σπυριδάκης Μ., *Αγορά εργασίας κατάρτιση, διά βίου μάθηση και απασχόληση: Δομές, Θεσμοί και Πολιτικές*, Αθήνα, Ι.Σιδέρης, σελ. 219- 242
- Στενού, Κ. (1998), *Εικόνες του άλλου*. Μετφ. Σ. Μπενβενίστε, Μ. Παπαδήμας, Αθήνα, Εξάντας, Unesco
- Συργιαννίδης, Ι. (2005), *Ο Πυγμαλίων στα θρανία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης- Διαφοροποιήσεις στις προσδοκίες των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ανάλογα με την κοινωνική προέλευση και την εθνική ταυτότητα των μαθητών τους*, Πάτρα: ΕΑΠ
- Τρέσσου, Ε. (1996), *Αποκλεισμός ειδικών ομάδων από την εκπαίδευση σε συνθήκες σχολικής διαφοροποίησης και σε συνθήκες σχολικής συνύπαρξης*, στο Πρακτικά 6ου Επιστημονικού Συνεδρίου Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Θεσσαλονίκη, ΠαΜακ, σελ. 640- 655
- Τσιάκαλος, Γ. (1998), *Κοινωνικός αποκλεισμός ορισμοί, πλαίσιο και σημασία*, Αθήνα
- Τσιάκαλος, (2004), *Αντικατοπτρισμοί της ανθρώπινης κοινωνίας*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής
- Τσιώλης, Γ. (2011), *Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες: Από την πολεμική των «παραδειγμάτων» στις συνθετικές προσεγγίσεις; Στο Δαφέρμος, Μ., Σαματάς, Μ., Κουκουριτάκης, Μ. & Χιωτάκης Σ. (Επιμ.) Οι κοινωνικές επιστήμες στον 21ο αιώνα. Επίμαχα θέματα και προκλήσεις*. Αθήνα, Πεδίο.
- ΥΠΕΠΘΑ (2013), Πρόγραμμα Οδυσσέας, Αθήνα, ΥΠΕΠΘΑ
- Υφαντόπουλος, Γ. (2006), *Εναρκτήρια Ομιλία: Διαχρονικές Διαστάσεις της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, στο Σακελλάρης, Ι. (επιμ.) Πρακτικά Εισηγήσεων Συνεδρίου Φτώχεια, Αποκλεισμός &

Κοινωνικές Ανισότητες», Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών: 13-22

- Φασουλής, Κ. (2007), Ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε άνισο κοινωνικό περιβάλλον: Ιδεολογίες και πολιτικές στο μεταίχμιο του 20ου-21ου αιώνα, στο Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: Σχολείο Ίσο για Παιδιά Άνισα, Αθήνα
- Φεράλδη, Ε. (1994), *Πρόσφυγες- μετανάστες*. Στο Χ. Θεοδωρόπουλος, & Α. Συκιώτου, (επιμ.), *Τα δικαιώματα των μεταναστών εργατών*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «εστίας»,σελ. 213- 216
- Φραγκουδάκη Α. (2001), *Η κοινωνική ανισότητα στην εκπαίδευση*, στο Ρήγα, Β. (επιμ.). Εκπαίδευση: Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες, Πάτρα,ΕΑΠ,σελ. 81- 165
- Φραγκουδάκη Α.(1999), *Γλώσσα και ιδεολογία. Κοινωνιολογική προσέγγιση της γλώσσας*,Αθήνα, Οδυσσέας
- Φωτόπουλος, Τ. (2010)., *Περιεκτική δημοκρατία: δέκα χρόνια μετά*, Αθήνα, Ελεύθερος Τύπος
- Χλέτσος, Μ. (1996), *Μετανάστευση, αγορά εργασίας και ρατσισμός: μια εναλλακτική προσέγγιση*, Ουτοπία, 21,σελ. 63-74.
- Χριστίδης Α.Φ.,(2008) *Γλώσσα, πολιτική, πολιτισμός*, Αθήνα, Πόλις
- Χρυσάκης, Μ. & Μπαλούρδος, Δ. (2006), *Εκπαιδευτικές διαστάσεις της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού: Το αμφίδρομο μίας σχέσης*, στο Σακελλάρης, Ι. (επιμ.) Πρακτικά Εισηγήσεων Συνεδρίου Φτώχεια, Αποκλεισμός & Κοινωνικές Ανισότητες, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών: 69- 80
- Χρυσάκης, Μ. (2005), *Κοινωνικός Αποκλεισμός και Εκπαιδευτικές Ανισότητες*, στο Κατσούλης, Η. (Επιμ.) Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα: Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο, σελ.83- 136

Atkinson A.B. (2002), *Social Inclusion and the European Union*, Journal of Common Market Studies, 40,pp. 625-643

Bartolomé, L. (2007). Critical Pedagogy and Teacher Education. Radicalizing Prospective Teachers. In P. McLaren & J. Kincheloe (Eds), *Critical*

- Pedagogy. Where Are We Now?*(p.p. 263-286). New York: Peter Lang Publishing
- Bartolomé, L. (2003). *Beyond the Methods Fetish: Toward a Humanizing Pedagogy*. In A. Darder, M. Baltodano & R. Torres (Eds.), *The Critical Pedagogy Reader* (p.p. 408-429). London: RoutledgeFalmer
- Bynner, J. (1999), *Risks and Outcomes of Social Exclusion. Insights from Longitudinal Data*. Report for Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), London, Institute of Education.
- Byrne, D. (2005), *Social Exclusion*, Maidenhead, Open University Press
- Cavounidis ,J,(2004),*Migration to Greece from the Balkans*, South Eastern Journal of Economics(pp.35-59)
- Dovidio, J.F., Hewstone, M., Glick,P., Esses, V.M. (2010), *The Sage Handbook of Prejudice, stereotyping and discrimination*, London,SAGE Publications Ltd.
- Freire, P. (2004), *Pedagogy of Hope*, London, Continuum
- Freire, P. (1993), “Foreword”, Στο P.McLaren and P. Leonard (Eds.). *Paulo Freire: A Critical Encounter*, Routledge, New York and London, IX – XII.
- Freire, P. (1978). *Pedagogy in Process. The letters to Guinea-Bissau*. New York, A Continuum Book: The Seabury Press
- Gallier, D., Paugam, S. (2002). *Social Precarity and Social Integration*. Eurobarometer 56.1,Brussels, EORG:
- Griffin, C. (1987), *Adult Education and Social Policy*, London, Croom Helm.
- Gropas ,R, Triandafyllidou,(2007) *Cultural Diversity in Greek Public and Political Discourse*, ELIAMEP, pp.1-13
- Hartley, D. (2010), *Rhetorics of regulation in education after the global economic crisis*. *Journal of Education Policy*, 25 (6),pp.785–791.
- Hiemstra, R. (ed.) (1991), *Creative environments for effective adult learning. New Directions for Adult and Continuing Education*, San Francisco, Jossey-Bass..
- Ho, K. (2007), *Structural Violence as a Human Rights Violation*, *Essex Human Rights Review*, 4 (2),pp.1- 17
- Jarvis, P. (1985). *The Sociology of Adult and Continuing Education*. London: Croom Helm
- Jiménez, R. T. & Rose, B. C. (2010), *Knowing How to Know: Building Meaningful Relationships Through Instruction That Meets the Needs of Students Learning English*. *Journal of Teacher Education*, 61(5) p.405

- Kelly, M. (2011). Strategic issues for language teacher education in Europe
ForumSprache 5(5), 22-41
- MacPherson, S. (2010). Teachers' Collaborative Conversations About Culture: Negotiating Decision Making in Intercultural Teaching. *Journal of Teacher Education*, 61(3), 271-286
- Matheoudakis M.(2005) (Aristotle University of Thessaloniki), *Language education of adult immigrants in Greece: current trends and future developments, International Journal of Lifelong Education*, Vol. 24, No 4 , pp. 319 – 336
- Merriam, S.B., Caffarella, R.S. (1999), *Learning in adulthood: a comprehensive guide*, San Francisco, Jossey-Bass Publishers
- Mezirow, J. (1998). On Critical Reflection. *Adult Education Quarterly*, 48 (3), 185-198
- Oaten, M., Williams, K.D., Jones, A., Zadro, L. (2008), *Effects of ostracism on self-regulation in the socially anxious*. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27 (5), pp. 471–504
- Papadopoulos, F. , Tsakoglou, P. (2005), *Social Exclusion in the E.U.: A capability-based approach*. EI Working Paper. European Institute, London, London School of Economics.
- Sen, A. (1992 α), *Poverty re-examined*, Cambridge, Harvard University Press.
- Sen, A.K. (1992 β), *Inequality reexamined*, Oxford, Oxford University Press.
- Shepley W.O. (2005), *Social Exclusion and the Theory of Equality: The Priority of Welfare and Fairness in Policy*, Centre for Transport Studies, Department of Civil and Environmental Engineering, London, University College of London
- Silver, H., Miller, S.M. (2003), *Social Exclusion the European Approach to Social Disadvantage*. *Indicators*, 2 (2), pp.1-17.
- Tennant, M. (1997), *Psychology & Adult Learning*, 2nd Edition, London, Routledge.
- Twenge, J.M., Baumeister, R.F., DeWall, N., Ciarocco, N.J., Bartels, J.M. (2007). *Social Exclusion Decreases Prosocial Behavior*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 92 (1), pp. 56–66
- Williams, K. D. (2007), *Ostracism: The Kiss of Social Death*, *Social and Personality Psychology Compass*, 1, pp. 236–247.
- Williams, K. D. & Nida, S.A. (2011), *Ostracism: Consequences and Coping*, *Current Directions in Psychological Science*, 20 (2), pp. 71-75

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει οδηγήσει την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή ένωση στην θέσπιση νόμων. Από το 1991 έχει τεθεί σε εφαρμογή η Συμφωνία Σένγκεν (1985 η υπογραφή) και η Ευρωπαϊκή Ένωση απέκτησε ενιαία σύνορα. Το 2004 δημιουργήθηκε η FRONTEX (Ευρωπαϊκή δύναμη φύλαξη των συνόρων) με σκοπό τον περιορισμό της μετανάστευσης.

Ευρωπαϊκή Ένωση

Οι κυριότερες πτυχές του κανονιστικού πλαισίου της Ε.Ε. (Ευρωπαϊκής Ένωσης) για την μετανάστευση είναι :

- **Συνθήκη Άμστερνταμ (1999):** Τέθηκε σε ισχύ το 1999, εφαρμόζοντας στην Ε.Ε. πολιτικές που αφορούν το έλεγχο των εξωτερικών συνόρων, το άσυλο, τα δικαιώματα υπηκόων τρίτων χωρών και τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών.
- **Συμβούλιο Τάμπερε (1999):** Αποφασίστηκε η συνεργασία με τις χώρες προέλευσης των μεταναστών, κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου, δίκαιη μεταχείριση υπηκόων τρίτων χωρών και πλαίσιο νόμιμης μετανάστευσης αλλά και λήψη μέτρων κατά της παράνομης
- **Συμβούλιο Λάακεν (2001):** Διαπιστώθηκε ότι οι στόχοι του Τάμπερε δεν υλοποιήθηκαν και συμφωνήθηκε να ενισχυθεί η συνεργασία των χωρών για το μεταναστευτικό ζήτημα.
- **Συμβούλιο Σεβίλλης (2002):** Συζητήθηκαν τα προγράμματα επαναπατριsmού / επανεισδοχής παράνομων μεταναστών αλλά και η φύλαξη των συνόρων της Ε.Ε.
- **Συμβούλιο Θεσσαλονίκης (2003):** Πρόταση δημιουργίας της ευρωπαϊκής δύναμης FRONTEX (ειδική δύναμη φύλαξης των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε.).
- **Συμβούλιο Βρυξελλών (2003):** Πρόγραμμα Χάγης 2005-2010 με τις εξής προτεραιότητες: α) διευκόλυνση νόμιμης μετανάστευσης, καταπολέμησης της "μαύρης εργασίας" και έλεγχο της παράνομης μετανάστευσης, β) η μεταναστευτική πολιτική γίνεται ατζέντα των εξωτερικών υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γ) ενσωμάτωση μεταναστών και δ) κοινό σύστημα απόδοσης ασύλου για την Ε.Ε.¹
- **Συμβούλιο Βρυξελλών (2005):** Σφαιρική αντιμετώπιση μετανάστευσης με συνεργασία χωρών προέλευσης, διέλευσης και προορισμού.

- **Συμβούλιο Βρυξελλών (2007):** Ίδρυση Ευρωπαϊκού Ταμείου Ένταξης υπηκόων τρίτων χωρών για την περίοδο 2007-2013.
- **Συμβούλιο Βρυξελλών (2008):** Έγκριση του *Ευρωπαϊκού Συμφώνου για την Μετανάστευση και το Άσυλο*: α) οργάνωση της νόμιμης μετανάστευσης βάσει των δυνατοτήτων κάθε κράτους-μέλους (σε επίπεδο αγοράς εργασίας, στέγασης και κοινωνικών υπηρεσιών κ.α.) και ενθάρρυνση της ενσωμάτωσης, β) καταπολέμηση παράνομης μετανάστευσης - επαναπατρισμός, γ) ενίσχυση φύλαξης συνόρων και δ) συγκρότηση της Ευρώπης ως χώρας ασύλου
- **Συμβούλιο Βρυξελλών (2009):** Ψήφιση του *Προγράμματος της Στοκχόλμης (2010-2014)*: α) μηχανισμός αξιολόγησης συμφωνιών επανεισδοχής, β) συμφωνίες επανεισδοχής με χώρες όπως Αφγανιστάν ή Ιράκ, γ) χρηματοδότηση για υποδομές σε τρίτες χώρες με σκοπό τη διαχείριση της παράνομης μετανάστευσης και δ) διάλογος με τρίτες χώρες για αποφυγή των ανθρωπιστικών τραγωδιών της παράνομης μετανάστευσης (λόγω επικινδυνότητας των μεθόδων μετανάστευσης)

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- **Νόμος 1975/1991** με τίτλο *Είσοδος, έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης προσφύγων και άλλες διατάξεις*. Μέχρι τότε υπήρχε μόνο ο νόμος 4310/1929 ο οποίος ήταν ανεπαρκής αφού αφορούσε ζητήματα των προσφύγων από τη Μικρά Ασία. Ο νέος νόμος 1975/1991 καθορίζει τις προϋποθέσεις εισόδου και παραμονής μεταναστών στην Ελλάδα αλλά και απέλαση όσων ήταν χωρίς νομικές διατυπώσεις. Η ποινή φυλάκισης έως πέντε χρόνια προβλέπεται με τον νόμο αυτό σε όποιον εισέρχεται παράνομα στην Ελλάδα.
- **Νόμος 2910/2001** με τίτλο *Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις*. Παρόλο που ο νόμος 1975/1991 ήταν αυστηρός, αυξήθηκε η παράνομη εισροή μεταναστών και δημιουργήθηκε η ανάγκη για αντιμετώπιση του ζητήματος, αναγνωρίζοντας ότι οι μετανάστες συμβάλουν στην οικονομία και κοινωνία. Ο νέος νόμος μετέφερε την μεταναστευτική πολιτική από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης στο Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. Παράλληλα μειώθηκε από 15 σε 2 έτη ο απαιτούμενος χρόνος διαμονής του μετανάστη για το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση. Οι ανήλικοι μετανάστες απέκτησαν δικαίωμα στην υποχρεωτική εκπαίδευση και κατοχυρώθηκε η πρόσβαση των μεταναστών στο σύστημα δικαιοσύνης και κοινωνικής προστασίας. Επίσης ο νόμος ρύθμιζε την πολιτογράφηση

- **Νόμος 3386/2005** με τίτλο *Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική επικράτεια*, ο οποίος θεωρείται βασικό νομοθέτημα της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής. Με τον νέο νόμο μειώθηκε η γραφειοκρατία, ενοποιώντας την άδεια εργασίας και διαμονής μεταναστών σε ένα έγγραφο. Έγινε προσπάθεια νομιμοποίησης παράτυπων μεταναστών και ενσωματώθηκε η κοινοτική οδηγία 2003/86 για την οικογενειακή επανένωση των μεταναστών. Επίσης ενσωματώθηκε η κοινοτική οδηγία 2003/109 για το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος αλλοδαπού με συμπλήρωση πενταετούς διαμονής στην Ελλάδα και γνώση της ελληνικής γλώσσας, πολιτισμού και ιστορίας. Παράλληλα προβλέπονται ποινικές, οικονομικές και διοικητικές κυρώσεις σε όσους παρέχουν υπηρεσίες σε παράνομους μετανάστες/υπηκόους τρίτων χωρών.
- **Νόμος 3386/2007** με τίτλο *Ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης*. Με τον νόμο αυτό διευκολύνονται οι μετανάστες στην εξαγορά του 20% των ενσήμων που απαιτείται να συμπληρώσουν για να ανανεώσουν την άδεια παραμονής τους. Επίσης οι γονείς μεταναστών μπορούν να νομιμοποιούνται όταν τα παιδιά τους φοιτούν στην πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση.
- **Νόμος 3838/2010** με τις προϋποθέσεις απόκτησης ελληνικής ιθαγένειας. Τροποποιείται ο *Κώδικας ελληνικής ιθαγένειας* ο οποίος βασιζόταν στην αρχή του δίκαιου του αίματος. Με τον νέο νόμο τα παιδιά μεταναστών αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια, με τη γέννησή τους στην Ελλάδα, με προϋπόθεση ότι οι δύο γονείς διαμένουν στην Ελλάδα μόνιμα και νόμιμα για 5 συνεχόμενα έτη. Επίσης παιδιά μεταναστών, τα οποία έχουν παρακολουθήσει τουλάχιστον 6 έτη ελληνικού σχολείου και κατοικούν μόνιμα και νόμιμα στη χώρα, δικαιούνται την ελληνική ιθαγένεια. Οι αλλοδαποί οι οποίοι επιθυμούν την πολιτογράφηση ως Έλληνες θα πρέπει να διανέμουν νόμιμα για επτά συνεχόμενα έτη, να έχουν λευκό ποινικό μητρώο, γνώση ελληνικών, ομαλή ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή αλλά και εξοικείωση με τους θεσμούς του πολιτεύματος .
- **Απόφαση Ολομέλειας Συμβουλίου Της Επικρατείας 460/2013**
Αντισυνταγματικές κρίθηκαν σχεδόν ομόφωνα οι διατάξεις του νόμου 3838/2010 που έδωσαν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στους αλλοδαπούς που διαμένουν στη Ελλάδα με τη χορήγηση ιθαγένειας. Η Ολομέλεια έκρινε ότι χωρίς αναθεώρηση του Συντάγματος δεν μπορεί να επεκταθεί και στους μη Έλληνες πολίτες το δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Τμήμα Κοινωνικής και
Εκπαιδευτικής Πολιτικής**

Ημερομηνία συμπλήρωσης ερωτηματολογίου: ... / ... / 2014

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Επώνυμο: _____ Όνομα: _____
Ηλικία: <19 19 -25 25 -35 35 - 45 >45
Χώρα Γέννησης: _____ Υπηκοότητα: _____
Τόπος Διαμονής: _____

2. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Άγαμος Έγγαμος Παιδιά: Ναι Όχι /Αριθμός Παιδιών: _____
Τόπος Διαμονής Οικογένειας: _____

3. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Άνεργος/η: Ναι Όχι Εργαζόμενος/η: Ναι Όχι
Υπάλληλος σε Επιχείρηση:
Εάν θέλετε αναφέρατε την Επιχείρηση στην οποία εργάζεστε: _____
Αυτοαπασχολούμενος:
Εάν θέλετε αναφέρατε το αντικείμενο της εργασίας σας: _____

4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο Πτυχίο Πανεπιστημίου Μεταπτυχιακό
Αναφέρατε _____
Άλλη Ξένη Γλώσσα: Ναι Αναφέρατε: _____ Όχι
Προηγούμενη συμμετοχή σε Προγράμματα διδασκαλίας Ελληνικής Γλώσσας: Ναι Όχι

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΕΡΓΟ

Οι ερωτήσεις αφορούν στην αξιολόγηση της δομικής και ποιοτικής λειτουργίας και της αποτελεσματικότητας του υποστηρικτικού και μαθησιακού περιβάλλοντος και της πορείας του Έργου.

2. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ:

Περιοχή Εφαρμογής: (Αναφέρατε την πόλη διεξαγωγής του Προγράμματος) _____
Φορέας Διεξαγωγής του Προγράμματος Εκπαίδευσης: (Αναφέρατε: ΚΔΒΜ, Πολιτιστικό Κέντρο Δήμου, κλπ): _____
Χρόνος Διεξαγωγής: από _____ έως _____
Επίπεδο Προγράμματος Εκπαίδευσης: Α1 Α2 Β1 Β1(185)

3. ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΣΤΟΧΩΝ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

1. Πώς αξιολογείτε την επίδραση που επιφέρει το συγκεκριμένο Έργο του Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ. στην επίτευξη των παρακάτω κύριων στόχων :

Α. Εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως μέσον για την πρόληψη και αντιμετώπιση του κινδύνου κοινωνικού αποκλεισμού και την αποτελεσματικότερη ενεργό ένταξη των μεταναστών και των οικογενειών τους :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

Β. Ενίσχυση της αυξανόμενης κινητικότητας των εργαζομένων στην Ε.Ε :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

Γ. Ενίσχυση της προσαρμοστικότητας, της απασχολησιμότητας και της βελτίωσης της θέσης εργασίας των μεταναστών :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

Δ. Εξασφάλιση της ισότητας των ευκαιριών πρόσβασης στη δια βίου μάθηση :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

Ε. Δημιουργία ευνοϊκού περιβάλλοντος για την οικογένεια των μεταναστών :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

ΣΤ. Ενίσχυση της ισότητας των ευκαιριών των δύο φύλων και της κοινωνικής και επαγγελματικής θέσης των γυναικών :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

Ζ. Προώθηση της διαπολιτισμικής μάθησης και ενίσχυση των διαπολιτισμικών ικανοτήτων :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

Η. Προώθηση της Ελληνικής Γλώσσας και του Ελληνικού Πολιτισμού :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

Θ. Πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

Ι. Ενίσχυση και προώθηση της κοινωνικής συνοχής και της ατομικής ευημερίας :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

2. Πώς αξιολογείτε την επίδραση που επιφέρει το συγκεκριμένο Έργο του Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ. στην επίτευξη των παρακάτω ειδικών στόχων όσον αφορά τους Εκπαιδευόμενους :

Α. Ανάπτυξη των απαιτούμενων δεξιοτήτων ώστε να ανταποκρίνονται στις επικοινωνιακές καταστάσεις της καθημερινής ζωής :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

Β. Εξοικείωση με τις κοινωνικές συνήθειες, την καθημερινή ζωή, τις συνθήκες διαβίωσης και ό,τι άλλο στοιχειοθετεί την κοινωνική ζωή, την ιστορία και τον πολιτισμό της Ελλάδας :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

Γ. Ανάπτυξη της γλωσσικής δεξιότητας σε τέτοιο βαθμό, ώστε, όσοι επιθυμούν, να είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τους τίτλους υποχρεωτικής εκπαίδευσης ή /και να ενταχθούν στην τυπική εκπαίδευση (Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας) ή να παρακολουθήσουν προγράμματα δια βίου μάθησης, για να αποκτήσουν βασικές και νέες βασικές δεξιότητες, απαραίτητες για την προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξή τους :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

Δ. Απόκτηση από τους Υπηκόους Τρίτων Χωρών του Πιστοποιητικού Ελληνομάθειας Επιπέδου Α2., απαραίτητη προϋπόθεση για την απόκτηση του καθεστώτος του επί μακρόν διαμένοντα στην Ελλάδα :

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου   Δεν γνωρίζω

3. Ποιος από τους παραπάνω (Α, Β, Γ, Δ) ειδικούς στόχους του Προγράμματος υπήρξε για εσάς ο πλέον σημαντικός για τη συμμετοχή σας; (Σημειώσατε μόνο ένα στόχο) :

Α   Β   Γ   Δ

4. Ποιο εκτιμάτε ότι είναι το σημαντικότερο από όσα αποκομίσατε ως Εκπαιδευόμενος από το Πρόγραμμα;

- Α. Παρακολούθησα ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα εκμάθησης της Ελληνικής Γλώσσας
- Β. Απέκτησα το Πιστοποιητικό Επαρκούς Γνώσης της Ελληνικής Γλώσσας
- Γ. Ανέπτυξα πρακτικές διαπολιτισμικές ικανότητες
- Δ. Προωθήθηκε η ενεργός ένταξή μου στην Ελληνική κοινωνία
- Ε. Άλλο (Αναφέρατε) _____

5. Υπάρχει κάτι που θέλετε να τονίσετε με έμφαση ; (Παρακαλούμε αναφέρατε)

Ευχαριστούμε για τη συμμετοχή σας.